

IMATRAN RAKENNETUN YMPÄRISTÖN KEHITYSVAIHEET IMATRAN OYK

IMATRAN KAUPUNKI
13.02.2020

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	3
2. RAKENNETUN YMPÄRISTÖN KEHITYSVAIHEET	4
2.1 Esihistoriallinen aika	4
2.2 Talonpoikais ja säätyläiskulttuuri	5
2.3 Matkailu	12
2.4 Teollistumisen aika	22
2.5 Sota ja jälleenrakentaminen	41
2.6 Liikerakentaminen	49
2.7 Kolmen keskuksen kauppala	57
2.8 Nopean rakentumisen vaihe ja neljän keskustan kaupunki	67
3. JOHTOPÄÄTÖKSET	77
4. LÄHTEET	78

LIITTEET:

LIITE 1	Suojelun piirissä olevat kohteet
LIITE 2	Paikkatiedossa olevat inventoidut kohteet
LIITE 3	Tämän selvityksen nostot suojelumerkinnöittäin

1. JOHDANTO

Selvityksen tarkoituksena on ollut tutkia Imatran rakennetun ympäristön historiaa Imatran osayleiskaavaa 2040 varten. Raportti on koottu kronologisesti eteneväksi kokonaisuudeksi, jossa eri aikakausilta on nostettu esiin keskeisiä ilmiöitä ja rakennettuun ympäristöön liittyviä teemoja. Jokaisen vaiheen lopussa on esitetty aikakautta parhaiten edustavat kohteet.

Imatran rakennetun ympäristön kehittymisen historiaa on tutkittu lähdekirjallisuuden, arkistoaineistojen ja aiempien selvitysten ja inventointien pohjalta. Maastokatselut suoritettiin 3-4-12.2019 ja 3.1.2020. Maastokatselujen aikana tarkasteltavaksi valitut kohteet ja niiden ympäristö dokumentoitiin valokuvamalla ja tekemällä kirjallisia muistiinpanoja. Inventoinnit tehtiin kohteiden ulkoarkkitehtuurin osalta. Imatran strategista yleiskaavaa varten laaditaan arkeologinen inventointi erillisenä työnä. Valokuvat, joissa ei ole lähdeviitettä, ovat selvityksen tekijän. Kattava lähdeluettelo on tämän selvityksen kappaleessa 4. Lähteet.

Selvityksen on tilannut Imatran kaupunki, jonka yhteyshenkilöinä ovat olleet kaupunkisuunnittelupäällikkö Ulla Karjalainen, kaavoitusarkkitehti Kaija Maunula ja kaavasuunnittelija Kaisa Pohjola. Selvityksen on laatinut konsulttina Ramboll Finland Oy. Työryhmään ovat kuuluneet arkkitehdit Niina Ahlfors ja Eveliina Könttä sekä suunnittelija Jenny Hölttä. Työtä valvoneeseen ohjausryhmään ovat kuuluneet tilaajan yhteyshenkilöiden lisäksi Kalle Pakarinen, Imatran kaupungin museo, Sini Saarilahti, Lappeenrannan museot, Eero Laajo, Imatran taidemuseo, Tuija Mustonen, Kaakkois-Suomen ELY-keskus, Pertti Perttola, Kaakkois-Suomen ELY-keskus sekä Matti Pöljö, Imatran kaupunki.

2. RAKENNETUN YMPÄRISTÖN KEHITYSVAIHEET

2.1 Esihistoriallinen aika

Vuoksen synty

Saimaan ja Vuoksen synty liittyy jääkauden loppuvaiheen mullistaviin tapahtumiin Fennoskandian alueella. Sulavan jäätikön reuna perääntyi noin 11 000 vuotta sitten nykyisen Salpausselän kohdalle, jolloin jään sisästä vapautuneista maa-aineksista syntyi pysähtyneen jään reunan viereen satoja kilometrejä pitkä valli. Reunamuodostuman taakse patoutuivat tulevan Järvi-Suomen vesistöt. Saimaan vedet laskivat aluksi luoteeseen Merenkurkun suuntaan, mutta maankohoaminen Pohjanlahden rannikolla pakotti vesien laskusuunnat etelään ja kaakkoon. Viimein Saimaan vesien virtaaminen luoteeseen Kymijoen suuntaan vaikeutui ja vedenpinta alkoi kohota vasten Salpausselkää kaakon suunnassa. Vuoksen syntyä on tulkittu hieman eri tavoilla. Toisaalta uskotaan, että vesimassa ylitti Salpausselän kapean ja matalan harjanteen kohdalla Mansikkalassa. Toisen teorian mukaan Salpausselkä alkoi vedenpaineen vuoksi murtua useasta kohdasta ja vesimassat hakivat uutta lasku-uomaa Laatokan suuntaan. Tämä tapahtui kivikaudella 4000 vuotta sitten. Seuraavien vuosisatojen aikana vedet veivät maastosta mukanaan irtaimen maa-aineksen ja alkoivat kuluttamaan paljastamaansa kallioperää Imatran tulevan kosken kohdalla.¹

Varhainen asutus

Nykyisen Imatran alueen varhaisista asukkaista on löydetty viitteitä jo noin 9000-5300 eaa. Vanhimmat asuinpaikat sijaitsevat Kiurulan kylässä, (Pehkeisienoja), sekä Salo-Issakassa (Rajamäki, Vennäinmäki ylä ja Vennäinmäki ala). Kiinteisiin kivikautisiin asuinpaikkoihin viittaavat löydökset ajoittuvat kampakeramiikan aikaan 6 150 – 5 550 vuoden taakse. Saimaan vedenpinnan nousu ja veden äkillinen lasku Vuoksen muodostumisen yhteydessä ovat vaikeuttaneet esihistoriallisen ajan kerrostumien tutkimista.²

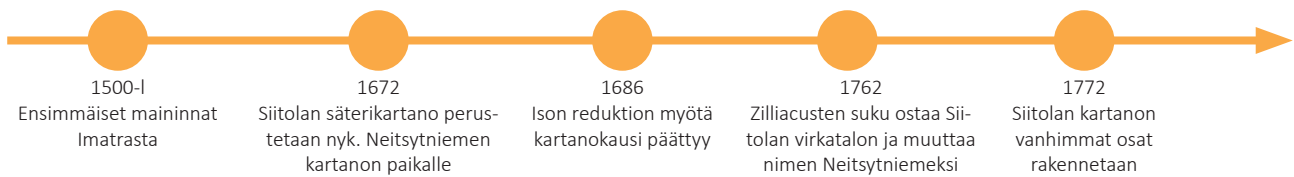
Kivikauden (n. 8 600 – 1 500 eaa) jälkeen seurasi varhaismetallikausi (1900 eaa. -400 jaa.) Imatralla rautakauden ajalle on ajoitettu neljä esihistoriallista esinelöytöä 4 eri paikalta (Rautio, Kohola, Kangaspelto, Sarvikko).³

1 Aarnio ja Rutanen 1997, 18-19

2 Luoto 1997, 35

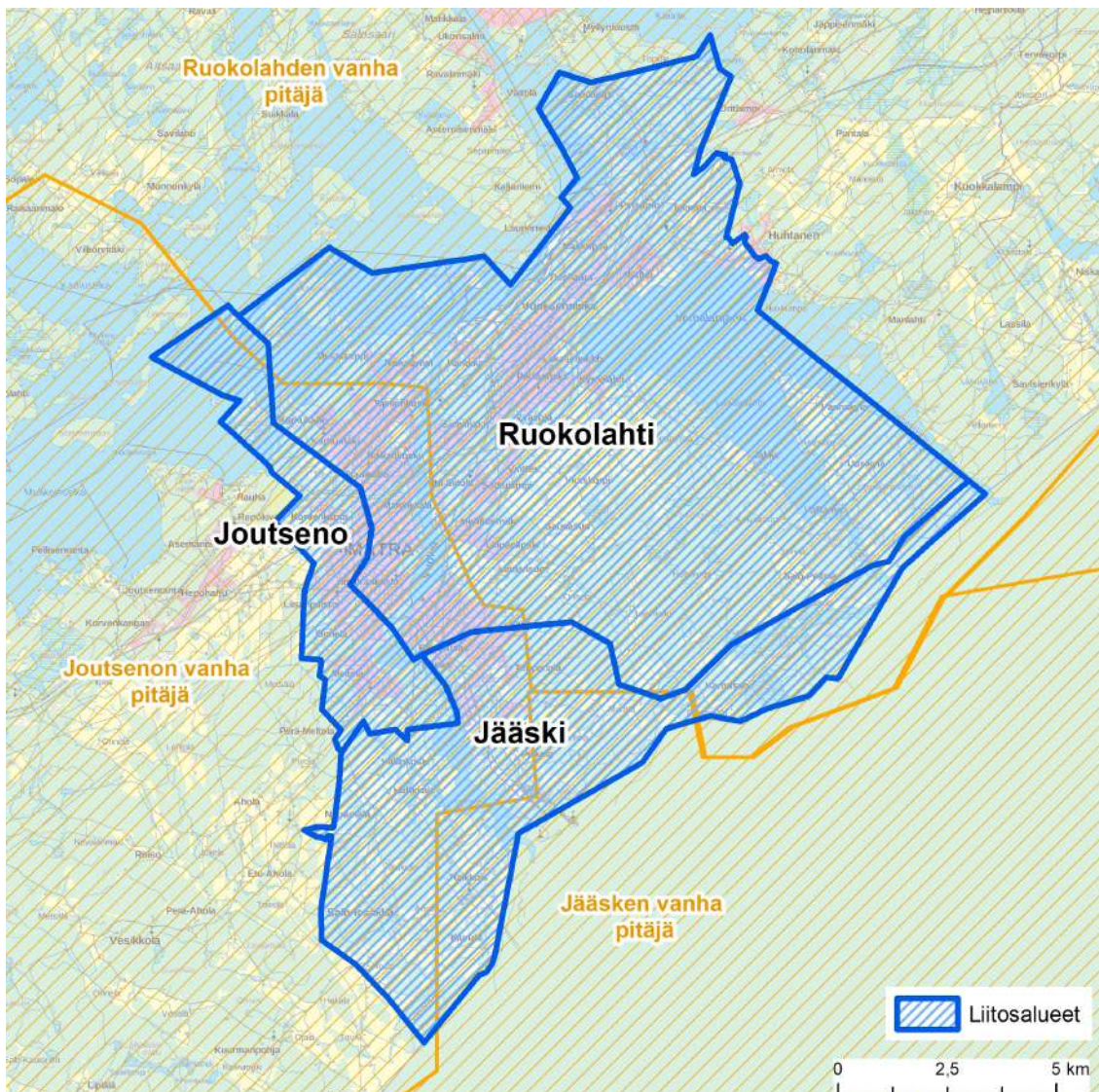
3 Kulttuuriympäristön palveluikkuna

2.2 Talonpoikais ja säätyläiskulttuuri

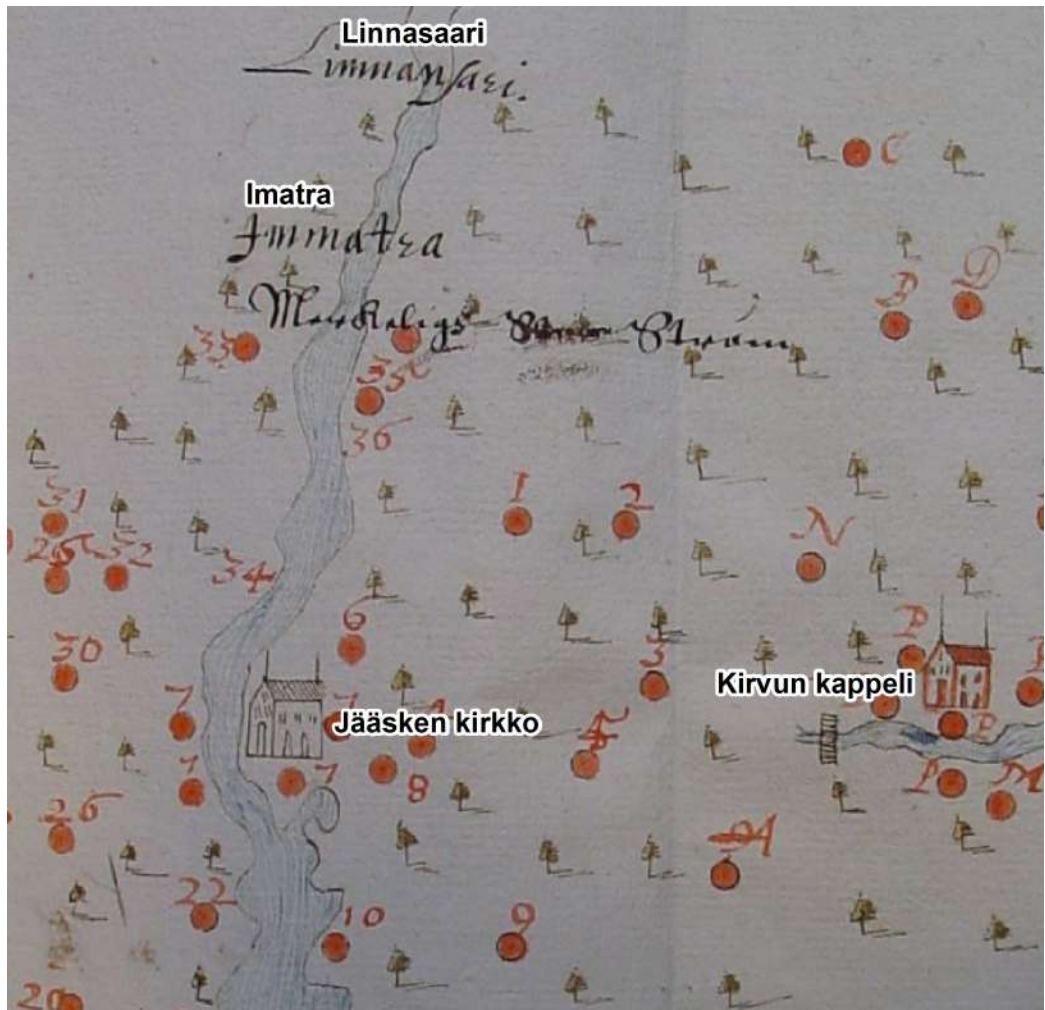
Imatran seutu määriteltiin Pähkinäsaaren rauhassa vuonna 1323 muun Länsi-Karjalan ohella osaksi Ruotsin valtakuntaa. Ensimmäiset maininnat Imatrasta ovat vuosien 1541 ja 1557-1558 lohenkalastukseen liittyvien verokirjojen yhteydessä. Vanhimmat maakirjat vuosilta 1616-1618 viittaavat yhdeksään nykyäänkin olemassa olevaan kylään, joissa maanviljelyyn, kalastukseen ja metsästyksen perustuva talonpoikaisasutus sijaitsi hajanaisesti järven rannoilla.⁴

Imatran koski on esitetty kartalla ensimmäistä kertaa 1600-luvun Jääsken pitäjää kuvaavassa maakirjakartassa sekä Karjalan läänikartassa, joissa tunnistettavissa on sittemmin veden alle jäänyt, puolustustarkoitukseen rakennettu Bullerborgin linna. Linnoitus on toiminut 1500-1600-luvun tilikirjojen mukaan myös Viipurin linnan ja myöhemmin Saviniemen kartanon alaisena lohikalastamona.⁵

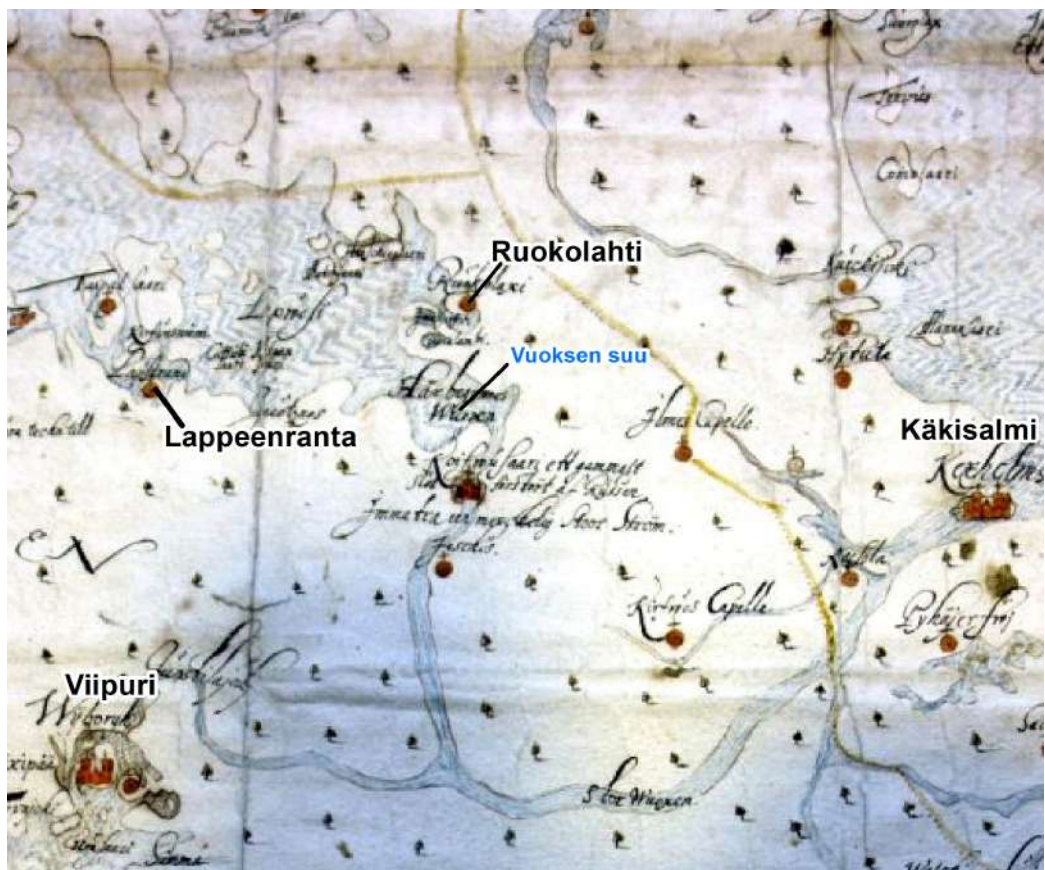

Nykyinen Imatran alue koostuu Jääsken, Ruokolahden ja Joutsenon liitosalueista (sininen vinottainen viivoitus). Taustalla oranssilla viivoituksella vanhat Joutsenon, Jääsken ja Ruokolahden pitäjät.

4 Luoto 2008, 37
5 Köngäs 2010, 67

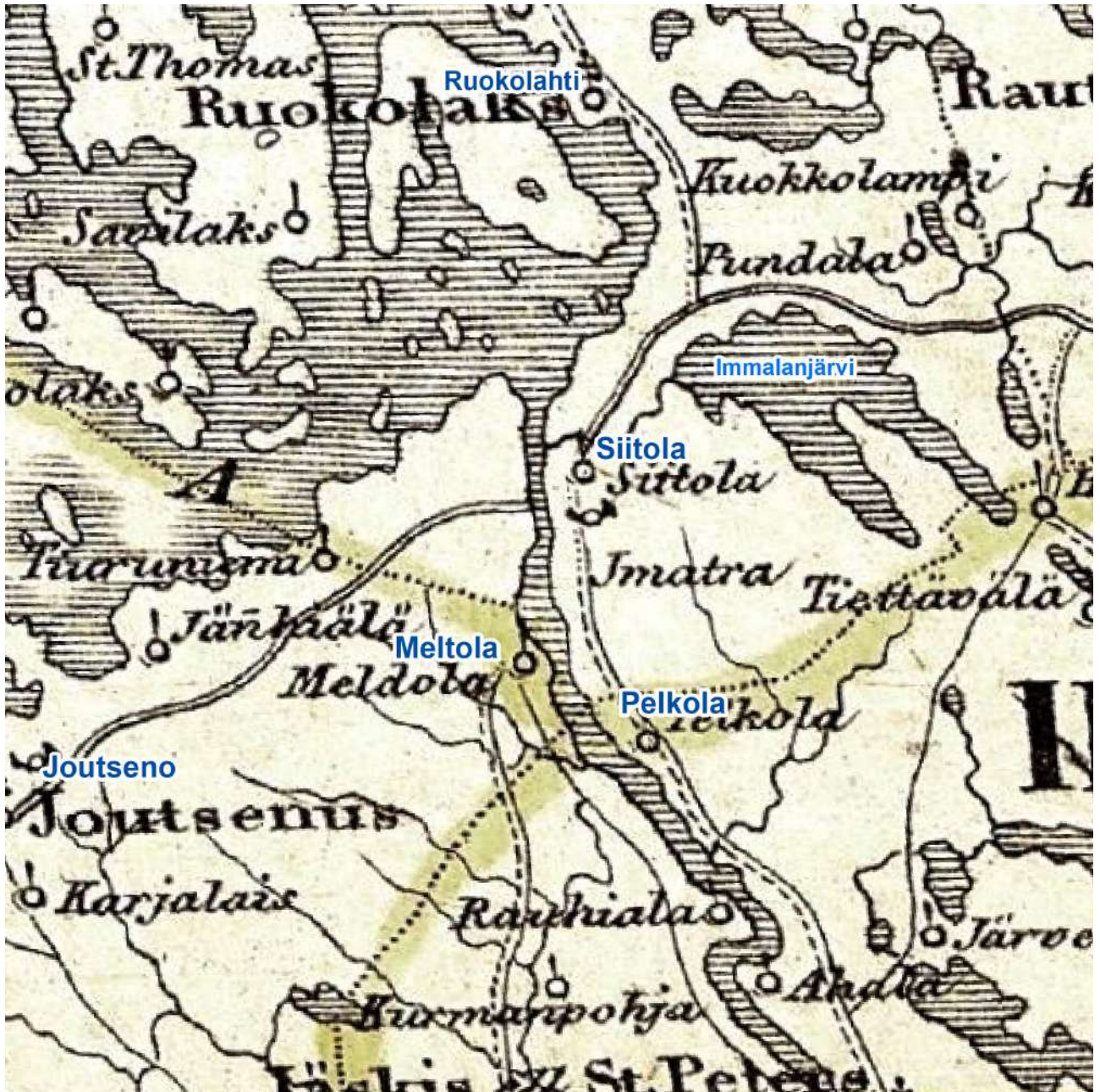

Jääsken pitäjää esittävä maakirjakartta 1600-luvulta. Kartassa näkyvät Imatrankoski, Linnasaari, Jääsken kirkko ja Kirvun kappeli. Numeroidut pallot kuvaavat kyliä ja kirjaimilla merkityt pallot Jääsken emäseurakuntia. JYX

Karjalan läänin kartta 1650-luvulta. JYX.

Ruotsin suurvallan aikana 1600-luvulla maanviljelyn heikko tila johti talonpoikaistilojen veronmaksukyvyttömyyteen, minkä myötä suuri osa Imatran alueella sijainneista talonpoikaistaloista läänitettiin Ruotsin valtakuntaa palvelleille aatelisille. Säätyläiskulttuuri alkoi kehittymään, kun Ruotsin kuningatar Kristiina lahjoitti yli sata tilaa Siitolan, Immalan, Vuoksenniskan sekä muista Ruokolahden pitäjän kylistä latvialaiselle vapaaherralle Reinhold von Ungern-Sternbergille. Tiloista muodostettiin Siitolan säterikartano (nyk. Neitsytmiemi) lienee Imatran seudun hoveista ja kartanoista vanhimpia. Siitolan kylästä läänitettiin vuonna 1664 ratsu-mestari Joachim Dunckerille 4 tilaa ja 1 tila Vuoksenniskan kylästä. Näistä tiloista muodostettiin myöhemmin Siitolan kartanona tunnettu tila. Tila siirtyi Imatran kaupungille vuonna 1972. Siitolan kartanon tiloissa toimi Imatran taidekoulu v. 1972-2019, jonka jälkeen rakennukset myytiin yksityishenkilölle. Neitsytmiemen kartanosta erotettiin Henrik Jonas Zilliicukselle yksi kuudesosa, josta tuli myöhemmin Sienimäen kartano. Kartano on liittynyt tärkeänä osana Vuoksen itärannan kartanoketjua.⁶

Imatran alue osana Viipurin läänä Venäjän vallan alla 1832. JYX.

⁶ Köngäs 2010, 11; Ojonen 1994, 16-17; Veijovuori 95; Talka 1997, 47-49

Muita säätyläisajan kartanoita ovat Immolan ja Pelkolan hovit, jotka molemmat päätyivät 1800-luvun lopulla Enso-Gutzeitin edeltäjäyhtiöiden omistukseen. Immolan hovin päärakennus sijaitsi alun perin mahdollisesti Tainionkoskella, josta ne siirrettiin nykyiselle paikalleen Immalanjärven rantaan vuonna 1905. Hirsirunkoinen, vaakasuoralla empirelaudoituksella päällystetty mansardikattoinen päärakennus rakennettiin 1870-1880 -lukujen taitteessa ja pienempi satulakattoinen asuinrakennus 1910-luvulla. Siirryttyään Tornatorin omistukseen Immolan kartanolla oli suuri merkitys Vuoksenniskan alueen muotoutumiseen, kun yhtiö pystyi ostamaan maanviljelykseen, tehdastoimintaan ja asutukseen yhtenäisen pelto- ja metsäalueen. Nykyisin tilan alueella toimii Golf-Imatra Oy:n golfkenttä ja klubi. Lahjoitusmaakartanona ja myöhemmin Enso-yhtiön puuhiomona toiminut Pelkolan hovi rakennuksineen jäi viime rauhanteossa rajan taakse.

Tilojen lahjoittaminen ja läänitys johti Ruotsin kruunun voimakkaaseen heikkenemiseen, minkä seurauksena vuoden 1686 valtiopäivillä hyväksyttiin lahjoitusten peruuttaminen eli niin sanottu iso reduktio. Ison reduktion toteuttaminen merkitsi kartanokauden päätöstä Suomessa. Puustellijärjestelmän aikana tiloja luovutettiin sotilas-, siviili- tai kirkollisen viran haltijalle. Esimerkiksi Neitsytniemen tila osoitettiin Viipurin ja Savonlinnan ratsuväkirykmentin majurinkomppanian päällikön puustelliksi ja yli jääneet tilat palautettiin takaisin talonpojille.⁷

Talonpoikaisasutus keskittyi Vuoksen länsirannan kasvaviin asutusyhdyskuntiin, nykyisen Mansikkalan, Tainionkosken ja Ritikankosken alueille. Imatran kosken ylittävän sillan rakentumisen jälkeen Siitolan lautta- paikkaa ei enää hoidettu ja siirtyminen rannalta toiselle tapahtui soutuveeneen avulla, mikä vaikeutti sujuvaa matkustamista itärannalta länsirannalle. Itäranta säilyi kartanoiden maanviljelysalueena aina 1800-luvulle teollistumiseen saakka, minkä vuoksi taajama-asutus tai tiheä kyläasutus syntyi hitaasti Vuoksenniskalle. Kartanot työllistivät maatyöväkeä ja muuta palveluskuntaa erityisesti Harkanhovissa ja Neitsytniemen kartanossa. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa maanomistajat suostuivat myymään teollisuusyrityksille kartanoiden maa-alueita, minkä myötä omistus siirtyi pikkuhiljaa kartanonomistajilta yrityksille.⁸

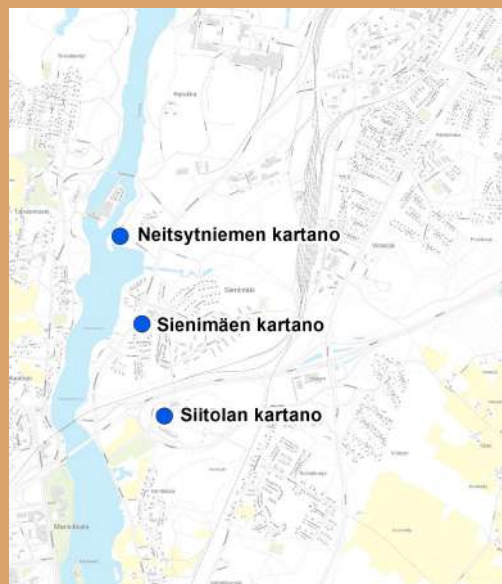
Immolan hovin päärakennus nykyisessä ulkoasussa. Kuva: <https://imatrangolf.fi/puitteet-ja-toimitilat/>

⁷ Talka 1997, 49-50

⁸ Koskinen ja Lehonkoski, 40-41

TALONPOIKAIS JA SÄÄTYLÄIS-KULTTUURIN KOHTEET:

- NEITSYTNIEMEN KARTANO
- SIITOLAN KARTANO
- SIENIMÄEN KARTANO

Talonpoikais- ja säätyläiskulttuurin kohteiden sijainti. Pelkolan hovi siirtyi rajanmuutoksen myötä Venäjän puolelle.

Neitsytniemen kartano

Neitsytniemenkuja 12

Vuonna 1652 latvialainen vapaaherra Reinold von Ungern-Sternberg sai Kristiina-kuningattarelta yli sata tilaa Ruokolahden pitäjän kylistä korvaukseksi Ruotsin kruunulle menettämistään maista. Näistä tiloista muodostettiin Siitolan säterikartano. Ison reduktion aikaan 1680-luvulla lahjoitusmaat palautettiin kuitenkin kruunulle, minkä myötä säterin päätilasta, nykyisestä Neitsytniemen kartanosta, tuli majurinkomppanian päällikön virkatalo. 1700-luvun puolivälin jälkeen kartano siirtyi viipurilaiselle Zilliacus-kauppiassuvulle, jonka kotikaupungista juurtaa todennäköisesti tilan nykyinen nimi.

Neitsytniemi oli suvun hallussa aina vuoteen 1887, minkä jälkeen tilan osti vapaaherra Karl Langenskiöld ja pari vuotta myöhemmin Finlaysonin tehtaan pääosakas, tehtailija Edvard von Nottbeck. 1900-luvun alussa Nottbeckit ja Vuoksen toisella puolella olevien Tornatorin tehtaiden omistajat Eugen ja Reguel Wolff riitelivät ja käräjöivät vuosia muun muassa vesien saastuttamisesta ja lohien nousun häiritsemisestä, kunnes Nottbeckit myivät tilan Tornatorille vuonna 1914. Kaupan myötä yhtiö sai omistukseensa toisenkin puolen Tainionkoskesta. Tornator ja vuoden 1942 omistajavaihdoksen jälkeen Enso-Gutzeit käyttivät kartanon päärakennusta yhtiön ylempien toimihenkilöiden virka-asuntoina. Imatran kaupunki osti Neitsytniemen vuonna 1984 ja vuonna 2019 se siirtyi kaupungilta yksityisomistukseen.⁹

Neitsytniemen aikaisemmista rakennuksista ja niiden tarkoista paikoista ei ole säilynyt tietoa. Nottbeckit tilasivat vuonna 1895 arkkitehti Karl August Wredeltä huvilan piirustukset, joiden mukaan rakennettiin noin vuoden 1900 tienoilla valmistunut uusi ja nykyinen päärakennus. Wreden suunnittelemaan kertaustyyliä (mm. uusrenessanssi) yhdistelevään, lautavuorattuun hirsirakennukseen on tehty monia muutoksia, mutta sen ulkoasu on pyritty säilyttämään entisellään. Alkuperäiseen rakennukseen kuului päärakennuksen lisäksi kaksi siipirakennusta.¹⁰

Neitsytniemen kartano ympäristöineen sijoittuu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

9 Imatran kaupunki 23.4.2019

10 Heitto 1990; Neitsytniemen kartanon kohderaportti

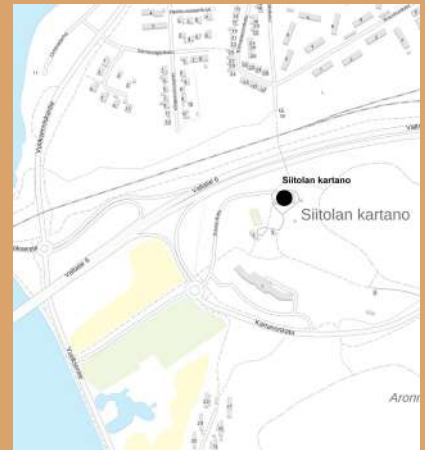

Vasemmanpuoleinen kuva: Neitsytneimen kartano. Kuvaaja: Härmäläinen Arto, 1986-1987. Lappeenrannan museot. Oikeanpuoleinen kuva: Neitsytneimen kartano uudessa ulkoasussaan vuonna 2010. Kuvaaja: Ulrika Köngäs. Rakennushistorian kuvakokoelma, Museovirasto.

Siitolan kartano

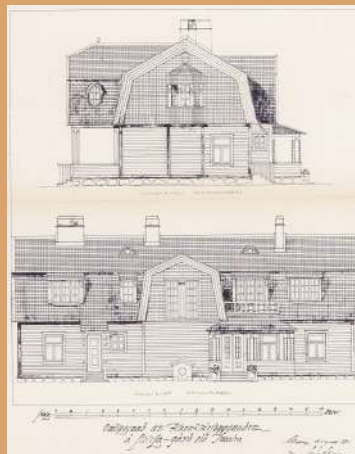
Siitolankatu 2

Siitolan kartano sai alkunsa vuonna 1664, kun ratsumestarille Joakim Dunckerille läänitettiin maita Siitolan ja Vuoksenniskan kylistä. Dunckerin kuoltua vuonna 1676 hänen leskensä piti kartanoa hallussa vuoteen 1689 saakka. Läänitysmaiden peruutuksen eli ison reduktion aikana tila palautettiin valtiolle ja 1600-luvun lopulla siitä tuli Viipurin ja Savonlinnan läänien ratsuväkirykmentin majurin virkatalo. Imatran alueen siirtyessä osaksi Venäjän keisarikuntaa siirtyi kartano maanomistaja Henrik Masalinin haltuun. 1700-luvun lopussa kartano jaettiin osiin ja vasta vuonna 1885 tilan molemmat osat osti Gustaf Törnudd. Törnuddin perikunta myi kartanon sen tilanhoitajalle Karl Mansenille, jonka aikana sen ulkoasu uudistettiin kokonaan arkkitehti Uno Ullbergin piirustusten mukaan vuonna 1911. Vuonna 1972 kartanon osti Imatran kaupunki ja myöhemmin tilan osti Saimaan ammattikorkeakoulu kuvataiteen yksikön käyttöön. Syksyllä 2019 ammattikorkeakoulu myi kartanon ja navettarakennuksen suomalais-amerikkalaiselle diplomaattipariskunnalle.¹¹

Siitolan kartanon päärakennuksen perusosat ovat mahdollisesti peräisin jo vuodelta 1772. Uno Ullbergin jälkeen viimeinen rakennusvaihe tehtiin vuonna 1938. Päärakennus sijaitsee maisemallisesti erittäin hallitsevalla paikalla Vuoksen rannassa, vanhan kuusikujan päässä. Kartanorakennus on jugendtyylinen hirsirakennus, joka on vuorattu jyrkällä mansardikatolla, empire-laudoituksella ja päreellä. Puistomaiseen pihapiiriin kuuluu suuri kivinavetta, joka on toiminut taidekoulun opetustiloina. Päärakennus on entisöity Ullbergin suunnitteleman mukaiseen ulkoasuun vuonna 2007.¹²

Siitolan kartano sijoittuu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

Vasemman puoleinen kuva: Siitolan päärakennus vuonna 1987. Kuvaaja: Arto Härmäläinen, Lappeenrannan museot. Oikean puoleinen kuva: Arkkitehti Uno Ullbergin laatima piirustus Siitolan kartanosta. Siitolan kartano, Museovirasto

11 Mäkinen 6.9.2019

12 Siitolan kartanon kohderaportti

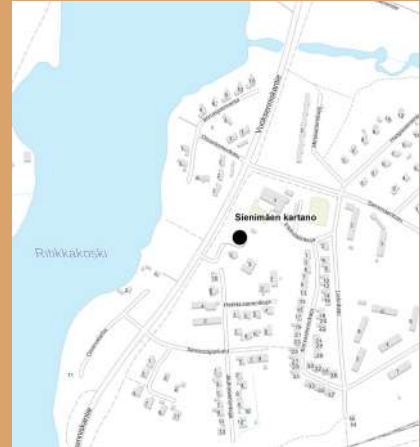
Sienimäen kartano

Vuoksenniskantie 3

Sienimäen kartanon historia ulottuu 1800-luvun puoliväliin, jolloin Neitsytniemen kartano jaettiin osiin. Henrik Jonas Zilliacus sai haltuunsa kuudesosan Neitsytniemestä, josta alettiin käyttää nimitystä Sienimäen kartano. 1800-luvun loppupuolella insinööri Gustaf Törnudd osti Siitolan kartanon ja aiemmin siitä jaetun Sienimäen tilan, joka päättyi 1900-luvulla pääkartanon ohella Siitolan tilanhoitajana toimineelle Karl Mansénille.¹³

Sienimäen kartano, nykyisin Eklundin talona tunnettu rakennus, on vanhin Imatran asuinrakennus. Todennäköisesti 1850-luvun loppupuolella rakennettu luonnonkiviperusteinen ja hirsirunkoinen kartano on vuorattu profiloidulla empirelaudoituksella ja edustaa uusklassismia. Suorakaiteen muotoinen satulakattoinen kartanorakennus on saattanut aikaisemmin olla kaksikerroksinen, pohjaltaan leveämpi ja aumakatolla varustettu. Kartanorakennus on kunnostettu 2000-luvun vaihteessa ulkoa ja sisältä 1800-luvun asuun. Kartanon puutarhassa kasvaa vanhoja, perinteisiä puutarhakasveja. Rakennus on yksityisomistuksessa ja kuuluu Vuoksen kulttuurimaiseman Siitolan ja Sienimäen kartanomiljööseen sekä maakunnallisesti merkittävään kulttuurihistorialliseen ympäristöön (MA).¹⁴

Sienimäen kartano sijoittuu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

Sienimäen kartano, Vuoksenniskantien suunnalta. Kuva: Pentti Oksanen, 1972. Paul Jyllinvuoren kokoelma, Imatran kaupunginmuseon kuva-arkisto.

Sienimäen kartano nykyasunaan. Kuva: Sini Saarilahti, 2020. Lappeenrannan museot.

13 Sienimäen kartanon kohderaportti, zilliacus.fi

14 Sienimäen kartanon kohderaportti

2.3 Matkailu

1600-luvulla kestikievareita alkoi levittäytymään Ruotsista Imatran halki Viipurista Savonlinnaan johtavalle tielle. Siitolan kestikievari Vuoksen itärannalla silloisilla Neitsytniemen kartanon mailla oli tärkeimpiä alueen majataloja, joka toimii vuodesta 1665 aina 1800-loppupuolella asti. Kestikievarin läheisyyteen, Mansikkakosken yläpuolelle rakentui lauttapaikka, josta kasvoi vilkas kauppa- ja ajanviettopaikka, kunnes Imatrankosken ylittävä maantiesilta rakennettiin 1800-luvun lopussa. Kestikievarit majoittivat aluksi ainoastaan kruunun virkamiehiä, mutta matkailun kasvaessa ja varsinaisten hotellien puuttuessa ne alkoivat tarjoamaan ruokaa ja yösiijaa myös turisteille. 1700-luvulla Imatran kosken ympäristö nähtävyyksineen houkutteli harvalukuisia matkailijoita lähinnä yläluokasta. Venäjän keisarinna Katariina Suuri seuruiineen vieraili Imatran kosken rannoilla vuonna 1772, jonka myötä kosken merkitys matkailunähtävyytenä alkoi kasvamaan.¹⁵

Matkailu organisoitui toden teolla 1800-luvulla Suomen liitettävä Venäjään. Vuonna 1839 keisari antoi matkustuskiellon venäläisille, minkä myötä Imatran seudusta tuli suosittu retkeilykohde ja muodikas harrastus luonnonnähtävyyksiensä, lyhyen etäisyytensä, kehittyneen tiestön sekä edullisen hintatasonsa takia. Pietarista Viipurin kautta saapuneet säätyläiset yöpyivät harvoin Siitolan kestikievarissa; Imatran alkeelliset ja vaatimattomat palvelut olivatkin pitkään esteenä matkailun kehittymiselle. Matkakilupalveluiden kohennus alkoi vuosisadan puolivälin tienoilla Keisarin Nikolai I nimettyä kosken alueen Kruunupuiston luonnonsuojelualueeksi ja turisteille tarkoitetun toisen majatalon valmistuttua kosken partaalle. Krimin sota vuosina 1853-1856 vähensi ruhtinaiden ja ylhäisön matkustusta Suomeen, mutta Pietarin keskiluokka ja suomalaiset matkailijat alkoivat vähitellen löytää Imatran nähtävyyksiä.¹⁶

Matkailijat näköalatasanteella Imatrankoskella. Kuvaaja: M. Seifert, n. 1870-luku. Historian kuvakokoelma, Museovirasto.

15 Kääpä 1997, 142-143

16 Kääpä 1997, 143-144; Veijovuori 2008, 95

Krimin sodan jälkeen Vuoksen suotuisat kalavedet alkoivat houkutella jälleen matkailijoita, minkä myötä Harakkaan rakennettiin klubirakennus Pietarissa asuvien englantilaisten lohenkalastajien (ns. Englantilainen kalastusklubi) tukikohteeksi. Uusien liikkumismuotojen kehitys vilkastutti huomattavasti matkailun kasvua. Pietari-Viipuri-radnan valmistuminen moninkertaisti matkailijoiden määrät koskella vuonna 1870, jolloin viipurilaiset liikemiehet perustivat Imatra-yhtiön hoitamaan matkailupalveluja. Jo seuraavana vuonna vanhan majatalon rakennukset purettiin ja paikalle rakennettiin sveitsiläistyypinen puurakenteinen hotellirakennus. Saimaan kanavan avautuminen vuonna 1856 mahdollisti höyrylaiva-hevosdiligenssilikenteen järjestämisen Viipuri-Rättijärvi-Imatra -välillä. Yhtiön höyrylaivat toivat päivittäin hotelliin asiakkaita erityisesti Venäjältä ja jonkin verran Saksasta, Ranskasta, Italiasta sekä Englannista.¹⁷

Venäläisten ohella suuri osa Imatran kävijöistä 1700-luvulta 1900-luvun lopulle muodostui kartanoiden ja hovien vieraista sekä omistajista, jotka viettivät kesäänsä tai asuivat ympärivuotisesti Imatran seudulla. Venäläiset hankkivat kesänviettopaikkoja erityisesti ylisen Vuoksen ja eteläisen Saimaan alueelta.¹⁸ Näitä omistajia olivat muun muassa Siitolan kartanon kruununvouti Masalin, Neitsytniemen kartanossa asuneet Zilliacus- ja Nottbeck-sukujen jäsenet, Harakanhovia isännöivä kenraali Vladimir Astascheff, Ruokolahden Rantalinnan prinssi Aleksander von Oldenburg ja vaimonsa prinsessa Olga sekä Saimaanhovin ruhtinas Alexis Obolensky puolisonsa Olga Astaschevan kanssa. Huviloiden miehet kalastelivat vieraineen ja vaimot järjestivät kutsuja. Pääosin Helsingistä, Venäjältä ja muualta ulkomailta tulevia vieraita kuljetettiin vaunuilla tai autoilla koskea ihailemaan, Valtionhotelliin tai Rauhan hotelliin. Hovit ja kartanot sekä kanavaa pitkin tulleet matkailijat tarjosivat paikkakuntalaisille uudenlaisia ansiomahdollisuuksia.¹⁹

Rautatien valmistuminen Viipurista Antrean kautta muutti voimakkaasti matkailua vuonna 1892, jonka seuraksena rakennettiin rautatieliikennettä varten Vuoksen ylittävä Antrean silta Kiviniemessä ja Jääskessä sijaitsevien siltojen rinnalle. Turistivirran kasvaessa vuonna 1893 rakennettiin uusi entistä suurempi hotelli, Hotel de Cascade, vanhan viereen lähelle siltaa. Tämä kuitenkin tuhoutui tulipalossa jo seuraavana vuonna, ja vanha hotelli palveli asiakkaita vuoteen 1901 asti, jolloin sekin tuhoutui tulipalossa. Kunnollisten matkailupalveluiden puuttuessa Kruunupuistosta keisari myönsi seuraavana vuonna varat uuden hotellin rakentamiseksi. Arkkitehti Usko Nyströmin suunnittelema kivinen, jugendtyylinen Grand Hotel Cascade d' Imatra eli Valtionhotelli valmistui vuonna 1903 vanhan Imatra-yhtiön hotellin paikalle. Uusi hotelli houkutteli runsasväkisesti varakkaita matkailijoita Venäjältä ja Suomestakin, mutta tavallisilla seudun asukkailla ei ollut pääsyä hotelliin.²⁰

Lisääntyneen matkailun tarpeiden ja rautatieaseman synnyttämän liikennevirran myötä vuonna 1905 rautatieaseman ja Valtionhottelin välille rakennettiin viertotie, jolloin ajotien lisäksi muodostui suora kävelytieyhteys rautasilalta asemalle. Noin kilometrin pituinen tie päällystettiin myöhemmin 1930-luvulla betonilla. Tie oli ensimmäisiä betonitiekokeiluja Suomessa.²¹

Matkailun huippukausi jatkui aina toiseen maailmansotaan, vuoteen 1914 asti. Sodan aikana Valtionhotellin lisäksi matkailijoita palvelivat rautatieaseman ympärillä olevat uudet ja jo aiemmin edellisen vuosisadan lopussa rakentuneet hotellit ja majatalot. Näitä hotelleja olivat muun muassa Sereniuksen Turistihotellina aloittanut, sittemmin Hotelli Turisti -nimiseksi muuttunut majoituslaitos, terveyspalveluihin erikoistunut Sanatorio (ent. Rauhan hotelli). Imatran Uusi Hotelli ja Hotelli Egeberg. Imatrankosken patoamisen jälkeen 1930-luvulla puuhotellien toiminta päättyi, kun vedenpinta nousi ja itärannan hotellialue jäi veden pinnan alle. Kotimaan matkailu pysyi vilkkaana, kunnes vuoden 1918 sota lamautti sen ja hotellitoiminnan, minkä seurauksena esimerkiksi Valtionhotelli muuttui sodan ajaksi sotasairaalaksi ja Turistihotelli esikunnaksi.²²

17 Kääpä 1997, 145-146

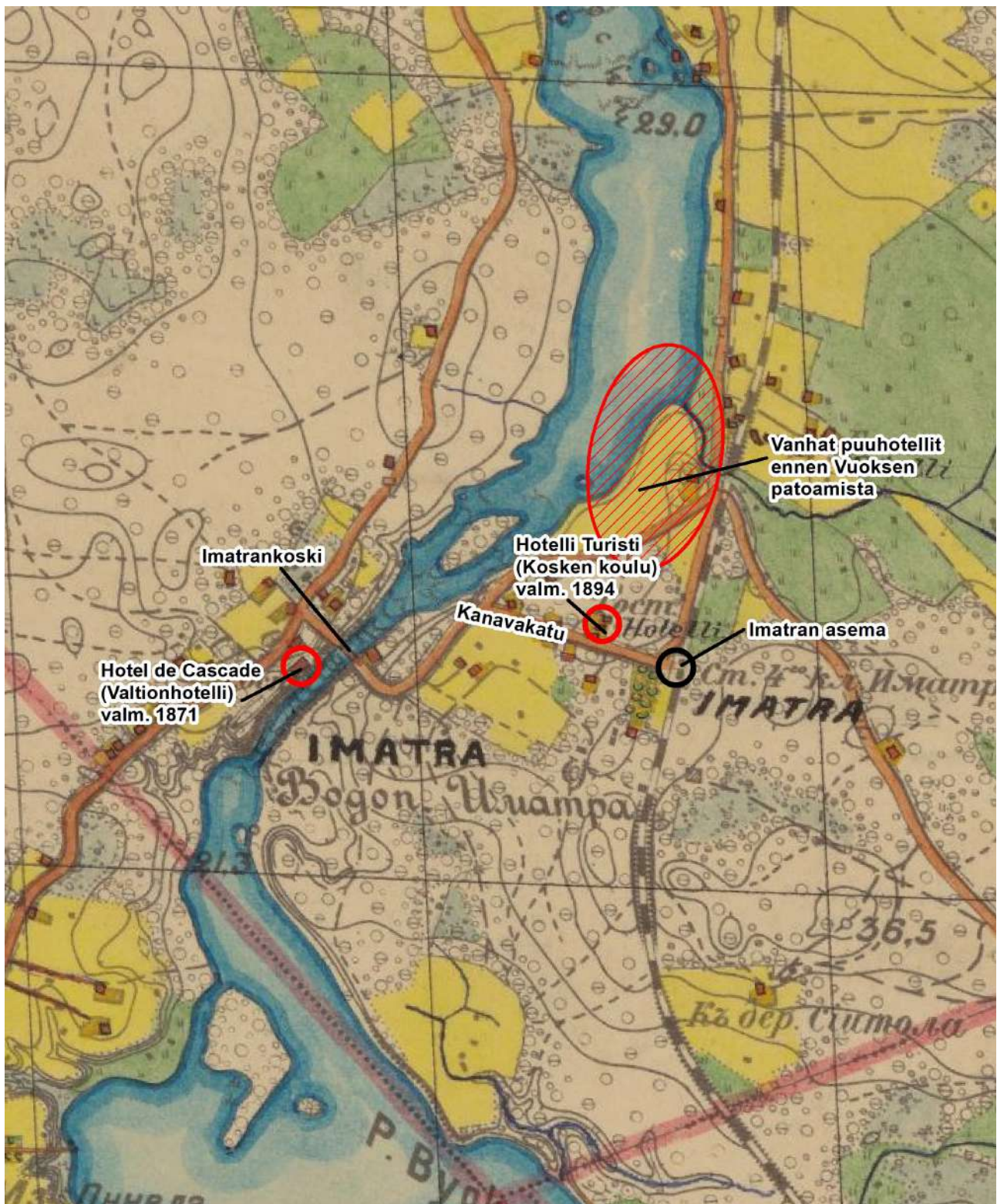
18 Poskiparta 1997, 2

19 Tiitola & Antikainen 2011, 141

20 Kääpä 1997, 147-148

21 Piltz 2014, 17-18

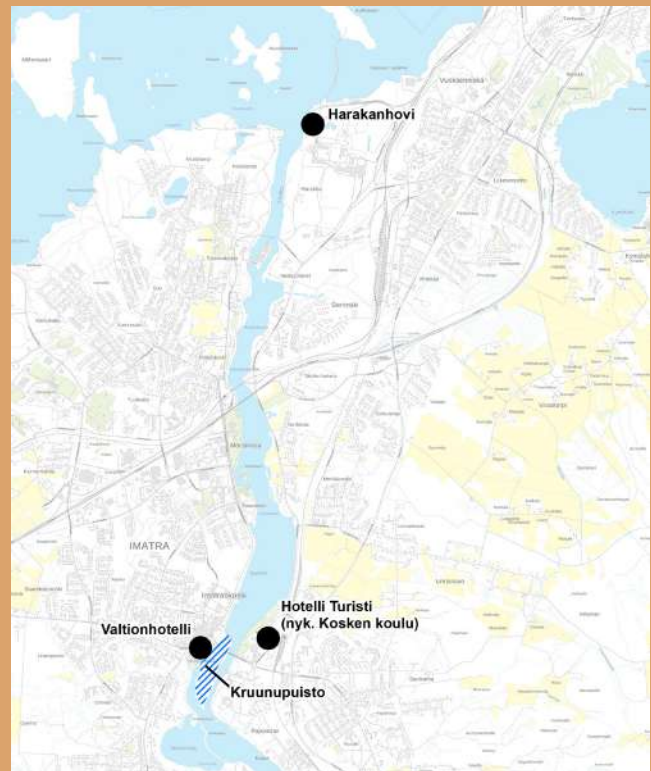
22 Kääpä 1997, 148

Hotellitarjonta 1800-luvun lopussa. Imatran aseman pohjoispuolella sijainneet puuhotellit jäivät veden alle Vuoksen patoamisen aikana. Kanavakatu rakennettiin yhdistämään kuuluisa Imatrankoski uuteen rautatieasemaan. Kartta: Senaatin kartastoon kuuluva topografiakartta vuodelta 1898, Kansallisarkisto

MATKAILUHISTORIAN KOHTEET:

- VALTIONHOTELLI
- HOTELLI TURISTI
- HARAKANHOVI
- SAIMAANHOVI
- KRUUNUPIUSTO

Matkailuhistoriankohteiden sijainti.

Valtionhotelli

Torkkelinkatu 2

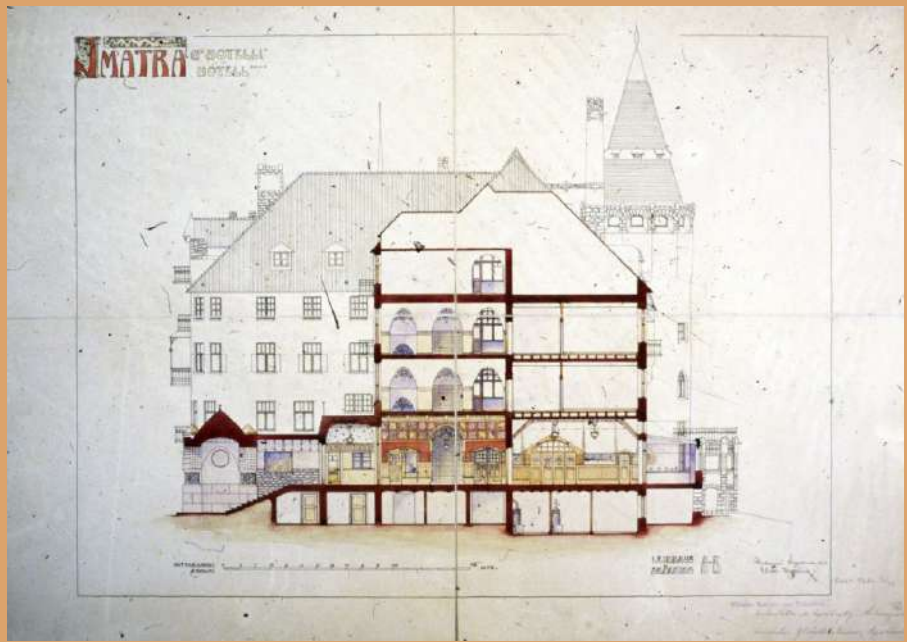
Imatran ensimmäinen hotellirakennus, goottilais-sveitsiläistyylinen puuhotelli Hotel de Cascade valmistui vuonna 1871 arkkitehti Hampus Dahlströmin piirustusten mukaan. Se oli käytössä vuoteen 1901 kunnes se tuhoutui tulipalossa. Imatra-yhtiö laaditutti uuden hotellirakennuksen tuhoutuneen puuhotellin tilalle arkkitehti Usko Nyströmin suunnitelmien pohjalta. Vuonna 1903 valmistui jugend-tyylinen Grand Hotel Cascade d' Imatra eli nykyinen Valtionhotelli. 72 huoneella ja nykyajan mukavuuksilla varustettu hotelli houkutteli asiakkaita Venäjän vallankumoukseen ja Suomen itsenäistymiseen saakka, minkä jälkeen Imatran asema kansainvälisenä matkakeskuksena hiipui. Sotien aikana hotellilla oli kuitenkin runsaasti käyttöä; Suomen itsenäisyystaistelussa se toimi sotilassairaalana, talvisodassa Kannaksen Armeijan esikunnan käytössä ja jatkosodassa päämajan sotilashallinto-osaston majapaikkana. Rakennus kärsi moneen kertaan sodan pommituksista ja tykistötulen aiheuttamista vaurioista.

Sotien jälkeen 1950-luvulla jälleenrakennuksen aikana Valtionhotelli entisöitiin arkkitehti Aarne Ervin suunnitelmien mukaan, ja 1960-luvulla sen sisätilat sekä sisustus kokivat uudistuksen Olli Borgin suunnitelmien pohjalta. Hotellin uusi kukoistuskauti käynnistyi vuonna 1982, kun rakennus siirtyi Suomen valtion alkoholi-yhtiön Alkon omistukseen. Alko entisöi 50-vuotisjuhlaansa kunniaksi Valtionhotellin alkuperäiseen asuunsa ja samalla hotellin viereen päätettiin rakentaa uusi kongressiosa nykyajan tarpeita varten. Entisöinnin toteutti arkkitehti Ilmo Valjakka yhdessä Helsingin yliopiston taidehistorian professorin Henrik Liliuksen sekä museoviraston asiantuntijoiden kanssa vuosina 1986-1987. Rakennustyön yhteydessä Imatran kaupunki ryhtyi entisöimään ympäröivää Kruunupuistoa. Viimeisin Valtionhotellia ja sen rakenteita koskenut muutostyö oli vuonna 2005, kun hotellia kunnostettiin ja kongressirakennuksen puolelle valmistui hyvinvointikylpylä uuden omistajan Restelin Rantasipi-ketjun myötä.²³ Vuonna 2017 hotellin toiminta siirtyi Scandic-hotelliketjulle.²⁴

23 Rossi 2006, 54; Mennola 1987

24 imatralalainen.fi 8.1.2018

Valtionhotelli Usko Nyströmin piirrustusten mukaan vuonna 1903. Arkkitehtuurin laitoksen opetusdiakokoelma, Teknillinen korkeakoulu.

Valtionhotelli 1900-luvun alussa. Kuvaaja: Gustav Sanberg, Svenska litte-ratorsällskapet i Finland (SLS).

Sisääntuloalassa näkyy hyvin jugend-tyylille ominainen puupanelointi ja sisäseinien koristeellisuus. Arkkitehtuurin laitoksen opetusdiakokoelma, Teknillinen korkeakoulu.

Valtionhotelli kuuluu suomalaisen jugendin ja art nouveau-tyyliin merkittäviin rakennuksiin. Rakennukselle on luonteenaomaista pohjakaavan ja julkisivujen epäsymmetrisyys, kasvi- ja eläinaiheista sekä Imatran kosken kuohuista kumpuava ornamenttiikka, tornimaiset keskiaikaan viittaavat rakenteet ja monimuotoinen kattomaisema. Sisätiloissa näkyvät voimakkaasti esimerkiksi seinäpintojen ornamentaaliset koristemaalaukset ja salien puupanelointi, 1980-luvulla tehty entisöinti palautti rakennuksen Nyströmin suunnittelemaan alkuperäiseen asuunsa aiemmin tehdyiltä korjauksilta ja tyyliuudistuksilta. Ulkoarkkitehtuuri lisäksi myös sisätilat puuleikkauksia, ornamentti-maalauksia, kivimosaiikkeja sekä valaistusta myöten entisöintiin alkupe- räisen hengen mukaisesti.²⁵

Valtionhotelli sijoittuu valtakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön (RKY) ja on suojeltu asemakaavalla.

Hotelli Turisti (nyk. Kosken koulu)

Kanavakatu 5

Vuoksen itärannan tärkeimpiä hotelleja oli puurakenteinen Hotelli Turisti, joka valmistui vuonna 1894 aseman läheisyyteen. Hotelli tunnettiin myös Sereniuksen hotellina omistajansa leskirouva Blondina Karolina Sereniuksen mukaan. 50 huonetta ja avaran ruokasalin omanneeseen hotelliin olivat tervetulleita myös kotimaiset vieraat, toisin kuin Hotel de Cascadeen. Vuonna 1913 kaksikerroksinen rakennus paloi, minkä jälkeen seuraavana vuonna tilalle rakennettiin aumakattoinen kaksikerroksinen kivirakenteinen hotelli arkkitehti Bertel Mohellin suunnitelmien mukaisesti. Hotellin pääjulkisivun arkkitehtuurissa oli venetsialais-bysanttilais-maurilaisvaikutteisia ja porrashuone sekä pieni-ruutuiset ikkunat edustivat kansallisromantiikkaa, mutta rakennuksessa oli myös kertaustyyllisiä yksityiskohtia.

Turistihotelli myytiin konkurssihuutokaupassa viipurilaiselle omistajalle ja hotellin nimi muuttui Hotel des Touristeksi. Matkustajamäärän vähentymisen vuoksi hotelli jäi ilman käyttöä sotien aikaan 1920-luvulla, kunnes Imatran yhteislyseon johtaja J.A. Kärkkäinen osti rakennuksen koulun käyttöön vuonna 1922. Rakennukseen tehtiin tarvittavat muutos- ja korjaustyöt ja se avautui seuraavana vuonna varustettuna kaikilla mukavuuksilla.²⁶

Kosken koulu sijoittuu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön ja on suojeltu asemakaavalla.

Vasemmassa kuvassa: Imatran yhteislyseo 1920-luvulla. Kuva: Kosken koulun rakennushistoriallinen selvitys, Ark-Byroo. Oikeassa kuvassa: Lyseorakennuksen julkisivu nykyasussaan. Kuva: Kosken koulun rakennushistoriallinen selvitys, Ark-Byroo.

25 Mennola 1987

26 Kosken koulu 2018, 17-21

Harakanhovi

Harakanhovintie 2

Ensimmäiset maininnat Harakan talosta ulottuvat 1500-luvun lopulle, jolloin Harakan suku viljeli tilaansa. Suvun jouduttua veronmaksukyvyttömäksi Harakan tila jäi autiotilaksi ja myöhemmin se siirtyi kruunutilaksi. 1800-luvun alussa entisen omistajan jälkeläiset lunastivat perintöoikeutensa takaisin, kunnes taloudellisen tilanteen heikentymisen takia suku joutui jälleen luopumaan tilastaan ja myi sen Gustaf Törnuddille vuonna 1882. Kaksi vuotta myöhemmin tila myytiin kenraali Benjamin Astascheffille, joka rakennutti tilalle arvoisensa kesäasunnon, Harakanhovin sekä talousrakennukset. Huvilaan kuului kookas näköalatorni, rannalle rakennettu huvimaja sekä loisteliias puisto. Kenraali Benjamin Astascheffin pojan Wladimir Astascheffin kuoltua vuonna 1908 hovi siirtyi hänen leskelleen Julialle ja tämän uudelle aviomiehelle pankinjohtaja paroni L.W. Meissnerille. Venäjän vallankumouksen aikana vuonna 1917 Meissnerit myivät Tornatorille 600 hehtaaria maata sekä osuuden koskesta ja edelleen vuonna 1922 loput tilasta rakennuksineen. Tornatorin aikana Harakan hovi kunnostettiin ja se muuttui Tornatorin sekä myöhemmin Enso-Gutzeitin ylempien toimihenkilöiden virka-asunnoksi. Vuosina 1923 ja 1934 Tornator toteutti huvilassa perusteelliset korjaukset arkkitehti Uno Ullbergin suunnitelmien mukaan.

Vuoksenniskalla sijaitseva Harakanhovi kuuluu Imatran harvoin säilyneisiin 1800-luvun huviloihin. Tehdasalueen rakentuessa se on menettänyt kuitenkin suuren osan maisemallisesta merkityksestään.²⁷

Harakanhovi sijoittuu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

Harakanhovi, 1995-1996.
Kuvaaja: Matti Veijovuori, Etelä-Karjalan museo.

Saimaanhovi

Saimaanhovintie

Venäläinen ruhtinas Aleksei Vasiljevitch Obolenski rakennutti vuonna 1906 itselleen ja perheelleen kesähuvilan arkkitehtien Clas Axel Gylidenin ja Uno Ullbergin suunnitelmien pohjalta. Perhe vietti huvilallaan kesän lisäksi uutta vuotta, pääsiäistä sekä suuria ortodoksisia kirkkopyhiä. Mukana kotikaupungista Pietarista heillä oli kymmenhenkinen palvelusväki, joka täydentyi Imatralla vielä tilanhoitajalla, puutarhurilla ja muulla paikallisella palvelusväellä.

Vuonna 1907 valmistunut kesähuvila sai vastoin ajanmukaista tyyliä (jugend) ja arkkitehtien omaa näkemystä vanhanaikaisen uusbarokki-ilmeen venäläisen arkkitehti I.A. Fomin suunnittelemana. Sisätiloissa vallitsee pääosin empiretyyli ja vähäisessä määrin näkyvät myös vuosisadan lopun uusrenessanssin sekä jugendin vaikutukset. Gylden ja Ullberg olisivat tavoitelleet modernimpaa ja tyyllisempää asua, mutta Empire oli erityisen sovelias Venäjän mahtisukuihin kuululle ruhtinaalle. Rakennuksen pohjapiirroksessa ja huonejaossa on kuitenkin erotettavissa jugendtyylille tyyppillisiä piirteitä. Julkisivuissa kaiken yllä on barokkimainen pylväs- ja voluuttikoristelu. Arkkitehtien suunnitelmista poiketen järven puoleiseen barokkityyliseen katospäätyyn lisättiin Obolenskien suurikokoinen ja runsaasti koristeltu aatelsvaakuna sekä katolle rakennettiin torni.

Venäjän vuoden 1917 vallankumouksen ja käteisvarojen puutteen seurauksena Obolenskit yrittivät myydä Saimaanhovia 1920-luvulta lähtien, kunnes kesäkuussa 1934 Enso-Gutzeit Oy tarjoutui ostamaan koko tilan Kaukopään tehtaiden rakentamiseen. Obolenskien muutettua pois huvilasta rakennus toimi Enso-Gutzeit Oy:n toimihenkilöiden asuntona. Saimaanhovin käyttötarkoitus muuttui vuonna 1951, kun rakennus päätettiin muuttaa yhtiön edustustilaksi. Arkkitehti Aulis Blomstedin suunnitelmien pohjalta rakennus sai täysin alkuperäisestä poikkeavan ulkoasun ja sisätiloissakin tehtiin suuria muutoksia alkuperäiseen klassiseen arkkitehtuuriin. Rakennustyön aikana hirsirunkoista rakennusta madallettiin ja sen julkisivut muutettiin täydellisesti. Vuonna 1954 valmistuneen muutostyön myötä rakennuksessa on selkeitä viitteitä amerikkalaisen modernismin arkkitehdin Frank Lloyd Wrightin tunnettuihin pientalosuunnitelmiin. Nykyinen ulkoasu muistuttaa amerikkalaista edustushuvilaa tai metsästysmajaa.²⁸

Saimaanhovi sijoittuu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

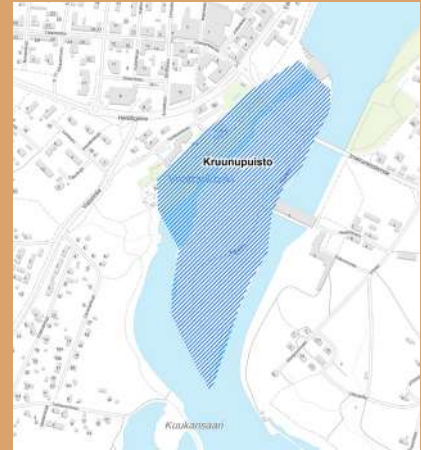
Ylemmässä kuvassa Saimaanhovi alkuperäisessä ulkoasussaan vuonna 1945.

Kuva: Lappeenrannan museot.

Alemmassa kuvassa Saimaanhovin ulkotilat muuttuneet täysin vuonna 1954 valmistuneiden rakennustöiden seurauksena. Kuva: Arkkitehti Oy Poskiparta (<http://arkposkiparta.fi/portfolio-type/>)

Kruunupuisto

Matkailijoiden määrän kasvaessa 1800-luvulla matkailun vaikutus alkoi näkymään Imatrankosken ympäristössä. Alueen luonnonympäristöä uhkasivat muun muassa puiden heittäminen Imatrankosken matkailijoiden viihdyttämiseksi ja paikallisten talonpoikien ahkera kaskenpolto. Samaan aikaan viranomaisten huomio kiinnittyi kosken ympäristön tilaan ja sen rantojen hoitoon. Suojellakseen koskimaiseman ilkeivallalta ja lopettaakseen kaskenpolton Maaherra Otto Wilhelm Klinckowström kielsi Imatran äärellä kasvavan metsän kaatamisen vuonna 1822. Hänen jalanjäljissään vuonna 1929 maaherra August Ramsay antoi määräyksen, että kosken länsirannalle, oli pystytettävä kreikkalaista tyyliä jäljittelevä huvimaja mallipiirustuksen mukaan. Lisäksi polut oli raivattava esteettömiksi ja rantakaiteet maalattava valkoisiksi. Vuonna 1830 keisarin henkilökohtaisista varoista myönnettiin huomattava summa rakennelmien viimeistelyyn ja alueen jatkuvaan kunnossapitoon. Samalla puiston valvontaa varten palkattiin metsänhoitaja. Vuonna 1838 koski kapeine rantakaistoineen päättyi lähes kokonaan valtiolle isojaossa, ja kesällä 1842 keisari Nikolai I nimitti alueen kruunupuistoksi, jonka myötä siitä tuli myös luonnonsuojelualue.

Seuraavana vuonna alue pyykitettiin ja rajattiin puisilla paaluilla sekä kunnostettiin uusimalla veden partaalle johtava portaikko. 1860-luvun alussa Kruunupuiston kaiteet, aitaus ja huvimajat uusittiin läänin arkkitehti Wilhelm von Karmin suunnitelmien mukaan. 1800-luvun lopulle tullessa Kruunupuiston ympäristö oli muodostunut vehräksi metsäpuistoksi. Valtionhotellin valmistumisen myötä vuonna 1903 rakennustöiden ja edellisen hotellin palon pilaamaa lähiympäristöä alettiin kunnostaa ylipuutarhuri W. Nykoppin laatimien suunnitelmien pohjalta. Tavoitteena oli aikaisemman luonnonmukaisen kasvillisuuden elvyttäminen kansallisromanttisin periaattein. Vuonna 1904 töitä jatkettiin kunnostamalla aseman ja hotellin välinen tieosuus, minkä jälkeen huomio kiintyi itärannan hoitamattomuuteen. Useista ehdotuksista huolimatta kunnostustoimet jäivät kuitenkin varsin kevyiksi.

1920-luvulla Imatran Voimalaitoksen rakentaminen ja kosken patoaminen mullistivat voimakkaasti Kruunupuiston ympäristöä. Voimalaitostyömaan alle jäi niin sanottu "Miikin niemeksi" kutsuttu alue. Vanhan uoman ja uuden voimalaitoskanavan väliin syntyi saari, johon jäi osa "Miikin niemeä" ja osa Kruunupuistosta. Saaren eteläkärkeen (Ivoniemeen) siirrettiin voimalaitoskanavan kaivusta syntyneet maamassat. Voimalarakennuksen lähiympäristöön rakennettiin laajat nurmikentät sekä istutettiin puita ja pensaita sekä perennapenkkejä käytävien varrelle.

1950-luvulla kosken rannalle syntyivät uudet puistot, Koskipuisto Valtionhotellin vanhojen asuin- ja talousrakennusten paikalle, ja Patopuisto sillan pohjoispuolelle vanhan koskiuoman itäpuolelle. Valtionhotellin laajennusosan rakentaminen vuonna 1985 aiheutti Valtionhotellinpuistossa maisemallisia muutoksia, jotka toteutettiin maisema-arkkitehti Leena Lisakkilan suunnitelmien pohjalta. Hotellirakennusten välinen puistoalue säilytettiin melko luonnonmukaisena. Kesäteatteri rakennettiin alueelle 1960-luvulla.

Ote isojakokartasta, jossa näkyvät 1842 perustetun Kruunupuiston rajat. (Siitolan kylän isojako, otteita kartasta, alkuperäisen kartan laatinut C. G. Aminoff). Kartta: Maisema-arkkitehdit Byman & Ruokonen Oy 2009.

Maisema-arkkitehtien Byman & Ruokonen Oy vuonna 2009 tekemän selvityksen mukaan alue on kunnostamisen ja kehittämisen tarpeessa.²⁹

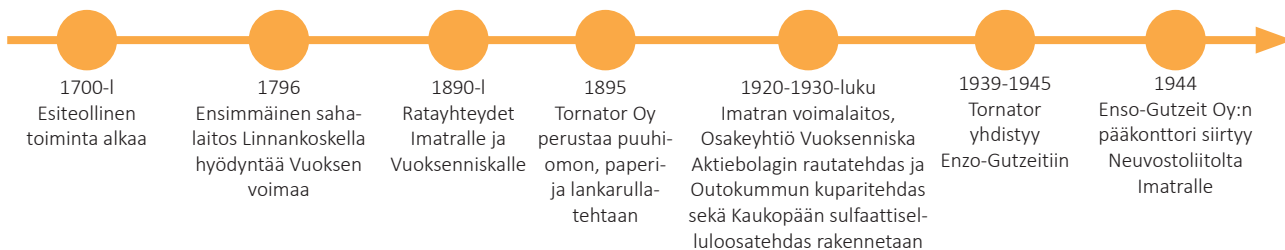
Kruunupuisto sijoittuu valtakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön (RKY) ja valtakunnalliseen maisema-alueeseen (VAMA). Osa puistosta on asemakaavassa aluetta, jolla ympäristö säilytetään.

Ylemmässä kuvassa Keisarivierailu Imatrankoskella vuonna 1885. Aleksanteri III ja keisariperhe alapaviljongilla
Kuva julkaisusta: Hirn, 1984.

Alemmassa viistoilmakuva Kruunupuiston alueelta vuodelta 2004. Kuva: Imatran kaupunki.

2.4 Teollistumisen aika

Nykyisen Imatran seudulla oli esiteollista toimintaa jo 1700-luvulla, jolloin Linnankosken itärannalla toimi kruunun veromylly. Mylly kuului Siitolan ja Ojalan kartanoille. Säilyneiden arkistolähteiden mukaan ensimmäinen kotitarvemylly toimi alueella 1770-luvulla. Ensimmäinen sahalaitos aloitti toimintansa Linnankosken vieressä vuonna 1796. Saha oli ensimmäinen teollisuuslaitos, joka käytti hyödykseen ylisen Vuoksen vesivoimaa. Linnankosken saha lopetti toimintansa 1810-luvulla, jolloin sahojen toimintaa rajoittivat useat puun loppumisen pelossa säädetyt lait. Vuosisadan puolivälin jälkeen rajoituksia purettiin, mutta heikot suhdanteet vähensivät sahojen perustamista. Imatran seudulle kuitenkin rakennettiin todennäköisesti vuonna 1852 Mattarilan tilalle käsikäyttöinen saha, joka myöhemmin muutettiin höyrykäyttöiseksi. Vuoksenlaakso ei päässyt heti mukaan teollisuuden voimakkaaseen laajentumiseen, joka alkoi maassamme 1860-luvulla. Ympäristönsä verrattuna Vuoksenlaakson etuna oli koskien tarjoama vesivoima, mutta sinne ei perustettu teollisuusyrityksiä heikkojen kuljetusyhteyksien takia. Ratkaiseva tekijä Imatran seudun teollisuuden laajentumiselle oli rautatieyhteyksien saaminen 1890-luvulla. Tämä ratkaisi kuljetusongelman.³⁰

Pietarin kaupungista kasvoi autonomian aikana Itämeren alueen suurimmaksi ja eurooppalaisessa mittapuussa ainoaksi suurkaupungiksi. Imatran kannalta merkittävää oli, että Viipuri kehittyi 1800-luvulla Suomen keskeisimmäksi tuonti- ja vientisatamaksi ja Vuoksen vesistöalueesta tuli yhteyksien välittäjä Pietariin. Venäjän merkantilistinen talouspolitiikka vapautui 1800-luvun puolivälin jälkeen. Saimaan kanavan avaaminen vuonna 1896 oli muutos, jolla oli suuret vaikutukset liikenteeseen ja teollisuuden kehittymiseen. Sahateollisuus vapautui vuonna 1861 rajoituksistaan, mikä johti uusien sahojen perustamiseen. Autonomian ajan loppupuolella Viipurin ja Pietarin liikennealueen tärkein liikenneväylä oli Saimaan kanava, mutta tieverkkoakin oli hyvin tiheä. Viipurista Imatran suuntaan kulki useita teitä: Ihantalasta haarautuvat kulkureitit Vuoksen itä- ja länsirannoille Antrean ja Rättijärven kautta.

Suomen ja Venäjän välinen kauppa hoidettiin autonomian ajan lopulla pääasiassa meritse. Rautatien rakentaminen Riihimäeltä Pietariin valmistui 1870. Saimaan kanava ja rautatie muuttivat maantieliikenteen roolin. Liikennemuodot eivät suoranaisesti kilpailleet toistensa kanssa vaan täydensivät toisiaan. Maantieliikenne suuntautui rautateiden tai Saimaan kanavan lastauspaikoille. Rautatien rakentaminen teki sillan rakentamisen Imatralle ajankohtaiseksi. Silta valmistui vuonna 1893. Karjalan rata Viipurista Antrean kautta Sortavalaan ja Joensuuun valmistui vuonna 1894. Tältä radalta rakennettiin haararatat Viipurin, Sortavalan ja Vuoksenniskan satamiin. Vuoksenniskan radan tärkein tehtävä oli yhdistää Saimaan vesistö Viipurin satamaan ja mereen. Rata valmistui vuonna 1892 Imatralle ja vuonna 1895 Vuoksenniskalle.³¹

Imatran historiassa selkein ja voimakkain kaupungin kehityssuuntaa määrittävä tekijä oli suurteollisuuden kasvu alueella, mikä on vaikuttanut suurella määrällä seudun väestörakenteessa ja sosiaalisessa ryhmittymisessä tapahtuviin muutoksiin.³² Sen voidaan katsoa alkaneen vuonna 1895 kun Tornator Oy osti Gustaf Törnuddin perillisiltä Tainionkosken tilan ja rakensi kosken partaalle puuhiomon, paperi- ja lankarullatehtaan. Voimannoittoa varten rakennettiin Tainionkosken niemen poikki kanava. Tainionkosken tehtaasta sai heti suurteollisuuden luonteen. Puuhiomo edusti aikansa huipputekniikkaa. Siinä sovellettiin ensimmäisenä Suomessa alan johtavia keksintöjä, kuumahiontaa ja uutta vesiturbiinimallia. Paperitehdas oli luonnonruskeaa käärepaperia valmistava tehdas. Luonnonruskea paperi oli Suomen massa- ja paperiteollisuuden tärkein vientiartikkeli ennen ensimmäistä maailmansotaa. Lankarullatehtaan sijoittaminen Tainionkoskelle oli onnistunut ratkaisu. Rullien raaka-ainetta, koivua, pystyttiin hankkimaan edullisesti koko Saimaan vesistöalueelta. Lisäksi rullatehtaalta tuleva jätepuu voitiin hyödyntää paperitehtaan höyrykattiloissa.³³

30 Talka 1997; 91-92

31 Piltz 2014; 15-17

32 Malmivaara 2017, 40; Ojonen 1994; 18

33 Enso-Gutzeit Oy, Pekka Lehonkoski 1986

Tainionkosken tehtaiden rakennustöiden käynnistyessä 1890-luvun puolivälissä Tornator Oy kiinnostui lähellä olevasta insinööri Alexander Elmenin perustamasta ja silloin toimintavaikeuksissa olevasta Immolan sahasta ja siihen liittyvästä tilakokonaisuudesta, joka käsitti Immolan kartanon sekä muita tiluksia Immolanjärven kylästä. Vuonna 1887 yhtiö osti sahan ja rakensi uuden saharakennuksen, johon tuli kaksi kehäsahaa, höyläämö sekä höyrykattila- ja konehuone. Alussa Tornatorilla oli vaikeuksia saada sahan toiminta kannattavaksi. 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla toiminta vilkastui, kun Tainionkoskelle valmistunut uusi sellu- ja paperitehdas alkoi tarvita entistä enemmän sahalla syntyvää sahausjätettä polttoaineeksi. Immolan sahan yhteyteen rakentui 8 asuinkamarista koostuva työväen asuinalue, sahanhoitajan asunto ja niin sanottu Kansantalo. Sahan tuotanto jatkui Tornatorin käsissä tasaisena 1900-luvun ensimmäiset vuosikymmenet, kunnes vuonna 1938 toiminta päätettiin lakkauttaa hankalan sijainnin takia.³⁴

Kesäpäivän viettoa Immolan sahan edustalla Saarlammilla, nykyisen Koivuniemen alueella vuonna 1917. Kuva: Paul Jyllinvuoren kokoelma, Imatran kaupunginmuseon kuva-arkisto.

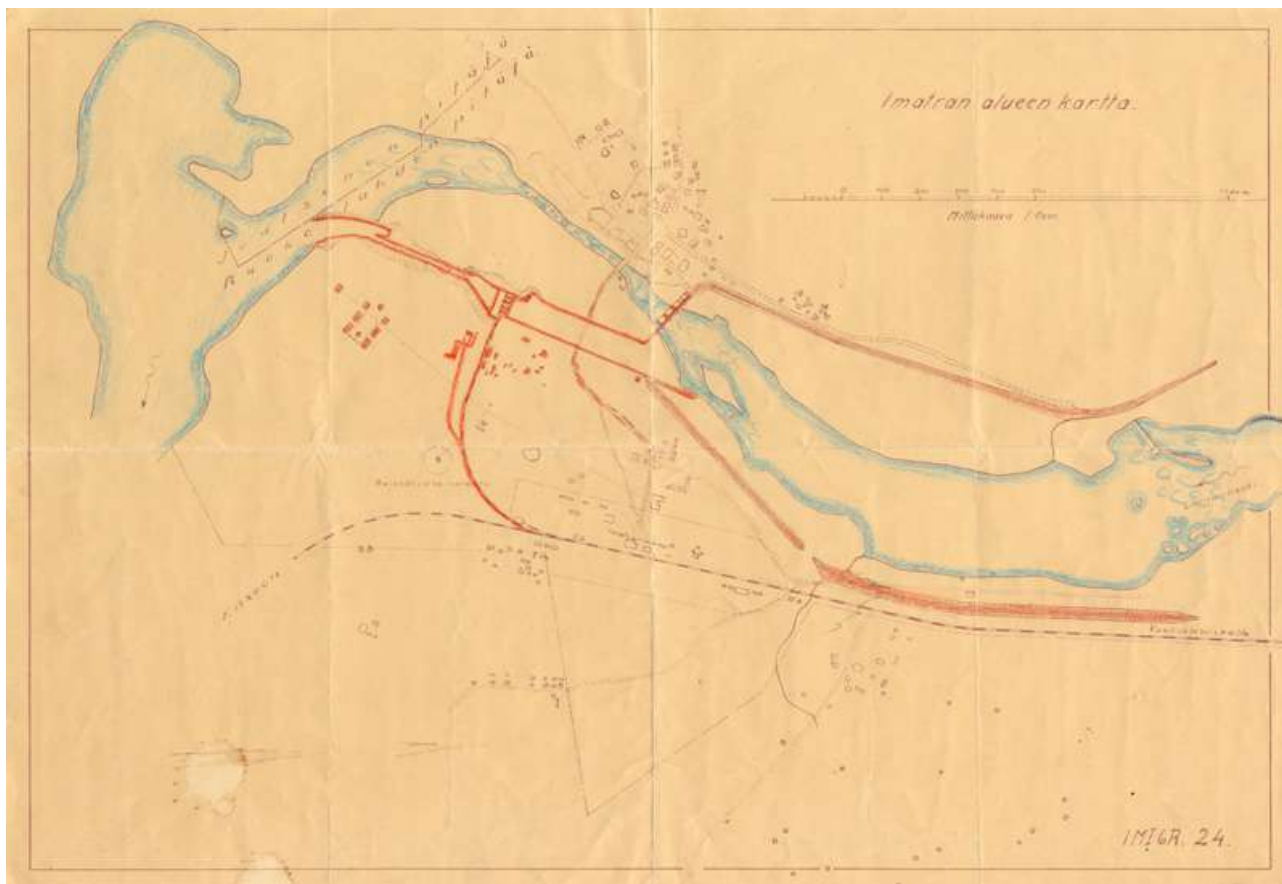
1910-luvulla Vuoksenniska alkoi kehittyä merkittäväksi teollisuustaajamaksi kahden uuden teollisuuslaitoksen ja maailmansodan aiheuttaman korkeasuhdanteen myötä. Enson Puuhiomon siirryttyä Enso-Gutzeit Oy:n omistukseen vuonna 1911 yhtiön lastauspaikalle rakennettiin pölkkykeittäjä. Samaan aikaan asuinrakennuksia alettiin rakentaa keittämön työntekijöille Vuoksenniskalla. Sataman ja aseman seutu houkuttelivat alueelle palveluja, kuten kauppiaita ja majataloja. Vuosikymmenen puolivälissä alueelle rakennettiin Elektrometallurgiska Ab:n sähkösulatto pääasiassa Venäjän metalliteollisuuden tarpeisiin. Tehtaiden myötä alueen asukkaiden määrä alkoi kasvamaan ja taajama-asutusta alkoi rakentumaan yritysten läheisyyteen. Venäjän sotatalouden tilaukset hyödynsivät entisestään menestyksestä Tornator yhtiötä. Neitsytniemen kartanon siirryttyä sen omistukseen yhtiö sai vapaat kädet Tainionkosken ja Niskakosken rakentamiseen, minkä myötä uuden vesivoimalaitoksen suunnittelutyöt käynnistyivät.³⁵

Sisällissodan aikana teollisuus hiljeni kaupallisten suhteiden ja erityisesti Venäjän kaupan hiipuessa, kunnes vuonna 1919 teollisuuden investoinnit käynnistyivät uudelleen Ensonrannan uudistuksilla. Tornator ryhtyi rakentamaan Harakan sahaa vuonna 1922 ja vuonna 1924 yhtiö käynnisti uuden Tainionkosken vesivoimalaitoksen rakennustyöt. Imatrankoskella merkittävin investointi oli kosken valjastaminen sähkön tuotantoon. Vuonna 1922 aloitetun ja vuonna 1929 valmiiksi saadun voimalaitoksen myötä uusia teollisuuslaitoksia alkoi ilmestyä alueelle edullisen sähkön houkuttelemassa. Myös uuden ratayhteyden avautuminen Elisenvaara-ta Vuoksenniskan kautta Lappeenrantaan vuonna 1930 ja uuden Mansikkalaan vievän sillan rakentuminen paransivat huomattavasti teollisuuden toimintaedellytyksiä.

34 Koskinen & Lehonkoski 2016, 44-47

35 Koskinen & Lehonkoski 2016, 54-60

1930-luvulla teollisuuden investoinnit ja erityisesti Kaukopään sellutehtaan rakentuminen vuosina 1934-35 vaikuttivat työpaikkojen lisääntymiseen ja asutuksen leviämiseen teollisuuden osoittamille paikoille tai tarjolla oleville yksityismaille.³⁶

Imatran alueen kartta, jossa Imatran Voiman muutossuunnitelmat Imatran kosken patoamiseksi ja uuden kanavan rakentamiseksi. 1920-1929, Lappeenrannan museot.

Imatrankoskella teollistuminen käynnistyi 1920-luvulla, kun koski valjastettiin usean vuosikymmenen suunnittelun jälkeen energiatuottoon. Vesivoimalaitoksen ensimmäinen rakennusvaihe toteutettiin eduskunnan päätöksellä vuosina 1922-1929 arkkitehtuurikilpailun voittaneiden Oiva ja Kauno S. Kallion suunnitelmien pohjalta. Voimalan mittavat rakennustyöt sekä voimansiirtoverkon rakentaminen vaativat runsaasti työvoimaa, jota varten rakennettiin voimalaitoksen kanssa samanaikaisesti työntekijöille asuinalue. Vuonna 1932 voimalaitoksen toiminnasta vastaamaan perustettiin Imatran Voiman Osakeyhtiö (nyk. Fortum Oyj), joka laajensi voimalaitosta ja sen koneistoa useaan otteeseen aina 1950-luvulle. Voimalaitoksen rakentuminen ja sen tuottama runsas sähkövoima mahdollistivat uusien, suurien teollisuuslaitosten sijoittumisen Imatrankosken läheisyyteen.³⁷

Sisällissodan jälkeen myös Elektrometallurgiskan tehdas Vuoksenniskalla lähti uudelleen käyntiin. Yhtiö perusti uuden yhtiön Aktiebolaget Vuoksenniska Osakeyhtiön, joka rakensi sulattimon yhteyteen, Tornatorin lisäsähköllä toimineen puuhiomon. 1930-luvun alussa Elektrometallurgiska ja sen tytäryhtiö yhdistettiin, jolloin yhtiön nimeksi tuli Osakeyhtiö Vuoksenniska Aktiebolag. Vuosina 1936-1937 yhtiö rakensi uuden rautatehtaan Imatran voimalaitoksen alapuolelle. Rautatehtaan vieressä olevasta Outokummun kuparitehtaasta saatiin harkkoraudan valmistuksen raaka-aineeksi kiisutuhkaa. Kummatkin tehtaot pystyivät hyödyntämään vesivoimalaitoksen sähköenergiaa. Kuparitehtaan toiminta Imatralla päättyi vuonna 1944, kun tehdas evakuoitiin Harjavaltaan jatkosodan jaloista.³⁸

Ylä-Vuoksenlaaksolla metsäteollisuuden keskus siirtyi vähitellen Tainionkoskelta Ensoon, jonne valmistui vuonna 1929 uusi mäntyä raaka-aineenaan käyttävä sulfaattisellutehdas vuonna 1937 klooritehdas sekä viskoositehdas vuonna 1938. 1920- ja 30-luvun vaihteessa alkaneen suuren pulan seurauksena Tornator Oy sekä valtio myivät osakkeensa Enso-Gutzeit Oy:lle vuosina 1931-1933.

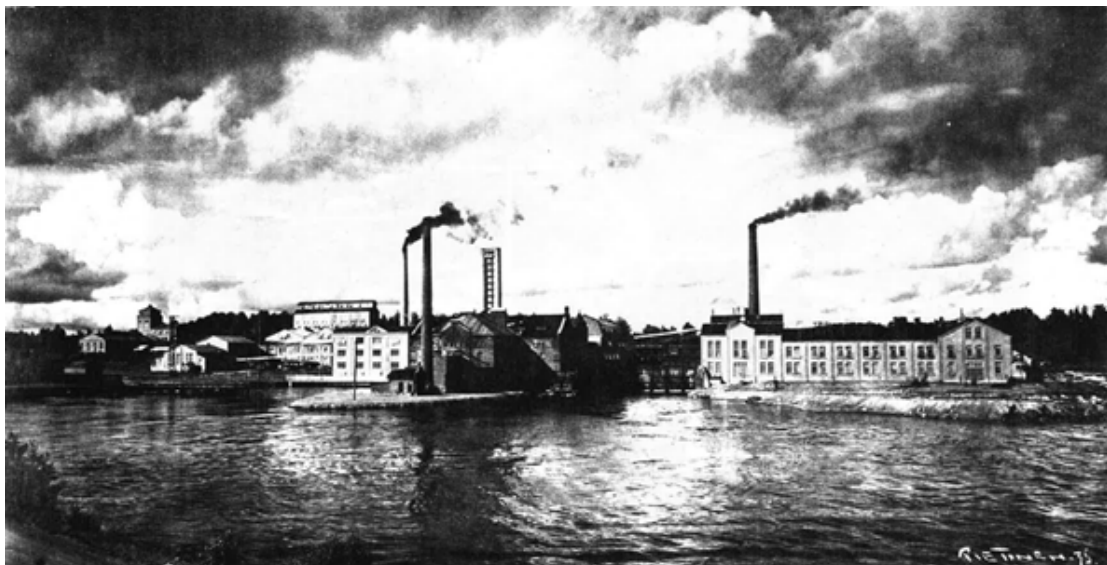
36 Koskinen & Lehonkoski 2016, 98-107

37 Ojonen 1994, 44-45

38 Koskinen & Lehonkoski 2016, 1115-117

Se merkitsi huomattavaa muutosta muodostuneen Enso-Gutzeit-Tornator -yhtymän toimintaan. Uusi omistaja aloitti 1930-luvulla voimakkaan rakennuskauden.

Laajennuksia ei kuitenkaan tehty vanhalla Tainionkosken tehdasalueella, vaan Saimaan ranta-alueella. Näistä suunnitelmista toteutettiin vuosina 1933-1934 ensimmäisenä Vuoksenniskan puuhiomo entisen pölkkykeitämön tilalle ja seuraavaksi Kaukopään sulfaattiselluloosatehdas. Toisen maailmansodan aikana Tornator Oy fuusioitiin Enso-Gutzeit Oy:ön. Sota ei aiheuttanut kovin paljon vaurioita Tainionkosken tehtaille. Sodan aikana valmistettiin Tainionkoskella myös korvikeaineita kuten rehuselluloosaa ja pilkkeitä. Tuotantokatkoksia tapahtui, milloin työvoiman tai raaka-aineiden puutteen, milloin evakuointien vuoksi, mutta alueelle toteutettiin sodan aikana myös uudisrakentamista; spriihtehtaan laajennus, 120 m korkea savupiippu ja sulfiittiselluloosatehtaan kuivaamo.³⁹

Ylemmässä kuvassa Tonatorin tehdasalue vuonna 1912. Kuva: Aktiebolaget tornator 1887-1912.

Alemmassa kuvassa Tainionkosken tehdasalue vuonna 1935. Kuva: Tainionkosken vanha tehdasalue, rakennushistoriallinen selvitys.

Alueen teollisuuden ja kaupunkirakenteen kehittymisen kannalta merkittävimpiä vaiheita on ollut sulfaattiselluloosatehtaan rakentuminen vuonna 1934 ja Enso-Gutzeit Oy:n pääkonttorin siirtyminen Neuvostoliitolta Imatralle vuonna 1944, jolloin se alkoi aktiivisesti kehittämään Kaukopään tehdasta ja sen tuotantoa. Laajennustyöt jatkuivat yhtiöjaksoisesti vuoteen 1956 saakka, jolloin tehtaalla työskenteli jo lähes 2000 työntekijää.⁴⁰

39 Enso-Gutzeit Oy, Pekka Lehonkoski 1986
40 Raudankoski 2012

Maaseutualueena Imatran ongelmaksi muodostui teollisuuden alkuvuosina asuntojen vähäisyys, joka vaikutti suoraan työntekijöiden saatavuuteen. Vuokra-asunnoista, samoin kuin kaupoista, kahviloista ja muista palveluista oli huutava pula. Houkutelakseen työntekijöitä töihin tehtaaseen yhtiöt joutuivat rakentamaan työväelle edullisia asuinalueita. Koska valtion osuus yhdyskuntasuunnittelussa oli lähinnä ohjaava ja tukea antava, yhdyskunnan perusrakenteen suunnittelu ja osin rakentaminenkin oli pitkälti teollisuusyritysten vastuulla ja harteilla.⁴¹

Jo vuoden 1906 tienoilla Tornatorin toimitusjohtaja, konsuli Eugén Wolff esitteli työläisten omakotiajatus- ta. Tuolloin tätä rajoitti yhtiöltä puuttuva liikepääoma. Varsinaisen omakotitoiminnan aloitti Enso-Gutzeit 1920-luvun puolessa välissä Ensossa. Sinne rakennettiin Suomen suurimpiin kuulunut omakotialue. Ennen sotaa siellä oli vuokrattu yli 1 000 omakotitonttia yhtiön työntekijöille. Tornatorin tehtailla aloitettiin omakotitoiminta vuonna 1935. Tuolloin jaettiin ensimmäiset tontit Virasojan, Mustalammin ja Kaukopään omakotialueilla. Yhtiön aloittamaa omakotiohjelman periaatteita ryhdyttiin noudattamaan myös Tornatorin alueilla Vuoksenniskalla.⁴²

Vasemmalla: Tornatorin rakennuttama yhden perheen työväenasunto
Oikealla: Tornatorin rakennuttama kansakoulu sekä työväenasuntoja . Kuvat: Ojonen 1995

Metsäteollisuudessa ryhdyttiin 1930-luvulla panostamaan voimakkaasti työntekijöiden asuntoihin, vapaa-ajan toimintaan ja palveluihin, mikä näkyi erityisesti Kaukopään tehdasrakennusten arkkitehtuurissa ja asuntoalueiden suunnittelussa. Asuinrakentamisella ja kaupungin yhdyskuntarakenteen kehittämällä Enso-Gutzeit Oy pyrki pitämään työntekijät tyytyväisinä ja työnantajalleen lojaaleina, mikä takasi samalla työvoiman saatavuuden ja sitoutuvuuden. Asuinrakennusten lisäksi Enso-Gutzeit Oy vaikutti niin koulujen, päiväkotien ja kaupallisten palvelujen sijoittumiseen kuin myös suuressa määrin koko Vuoksenniskan rakenteeseen.⁴³ Kaukopään sellutehtaan aiheuttaman väestölisäyksen myötä Kaukopäähän ryhdyttiin rakentamaan Kaukopään kansakoulua, joka valmistui vuonna 1937.

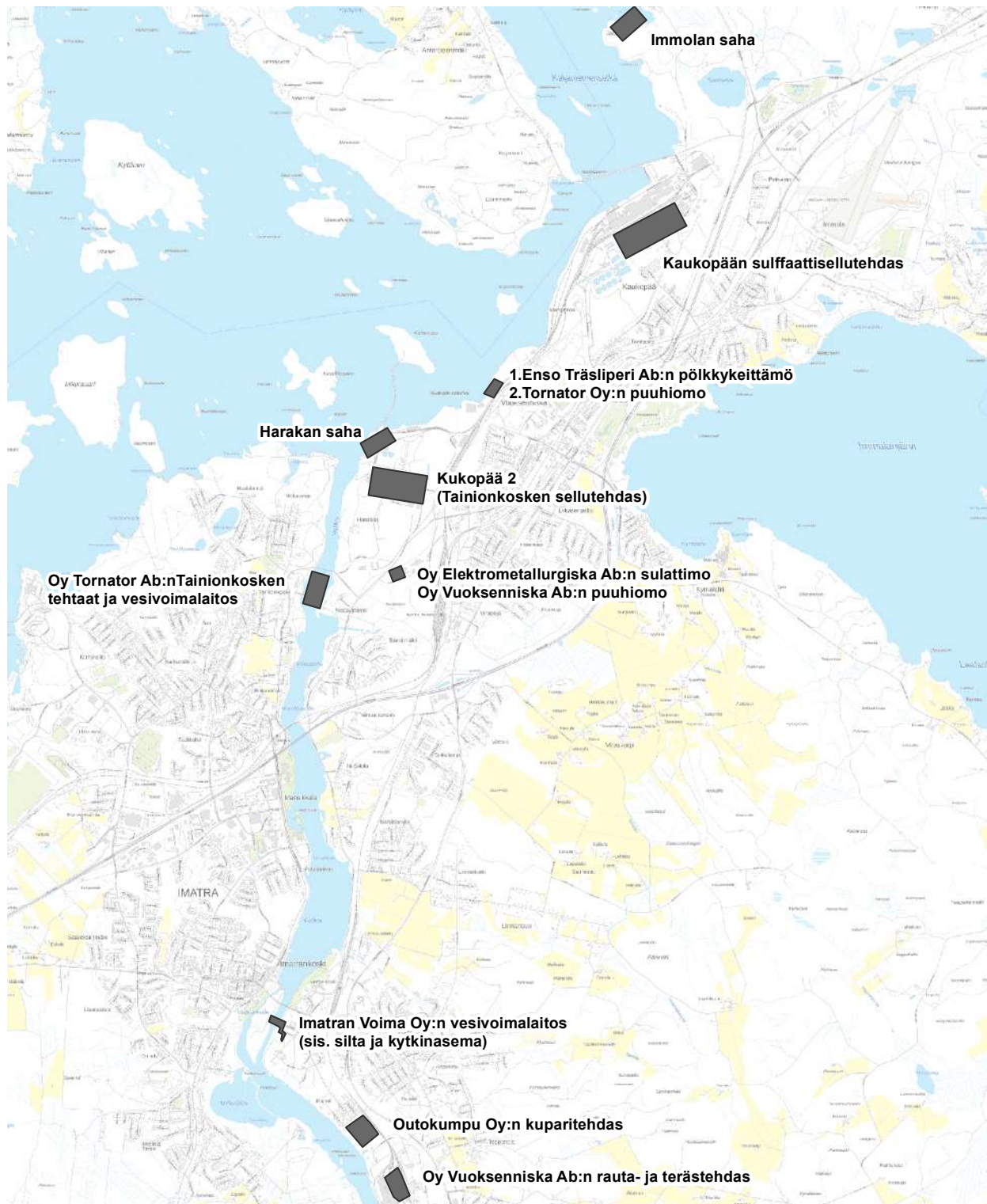
Teollisuus synnytti runsaasti rakennustaiteellisesti ja miljööltään arvokkaita kohteita, kuten Kaukopään funktionalistiset tehdasrakennukset, uusrenesanssintyylliset Tornansaaren teollisuusrakennukset, Imatrankosken vesivoimalaitoksen sekä Imatrankosken tehtaan tiilipiippuinen ja Kuparin asuntoalueineen. Teollisuuden synnyttämiä imatralaisia asuntoalueita ovat, nyt jo lähes kokonaan purettu Ritikanranta, vuoden 1986 asuntomessuja varten saneerattu Niskalampi, Alvar Aallon tyyppitaloalueet (erityisesti Petsamo), Kaukopään Lättälä ja Insinöörieniemi (virkailijoiden asuntoalue) sekä Tempelikadun ja Talvikujan asuntoalueet, Imatrankosken eteläpuolella Kupari sekä Imatran Voiman ja Ovakon asuntoalueet. Lisäksi teollisuus on vaikuttanut suurempien taajamakokonaisuuksien syntyyn ja sijoittumiseen, kuten esimerkiksi Tainionkosken, Vuoksenniskan, Rautionkylän ja Rajapatsaan. Imatra on rakenteeltaan Kuusankosken tavoin tyyppillinen hajasijoittunut teollisuuskaupunki, jonka maantieteelliset mittasuhteet ovat poikkeuksellisen laajat.⁴⁴

41 Jokiniemi-Talvisto 1997, 76-79

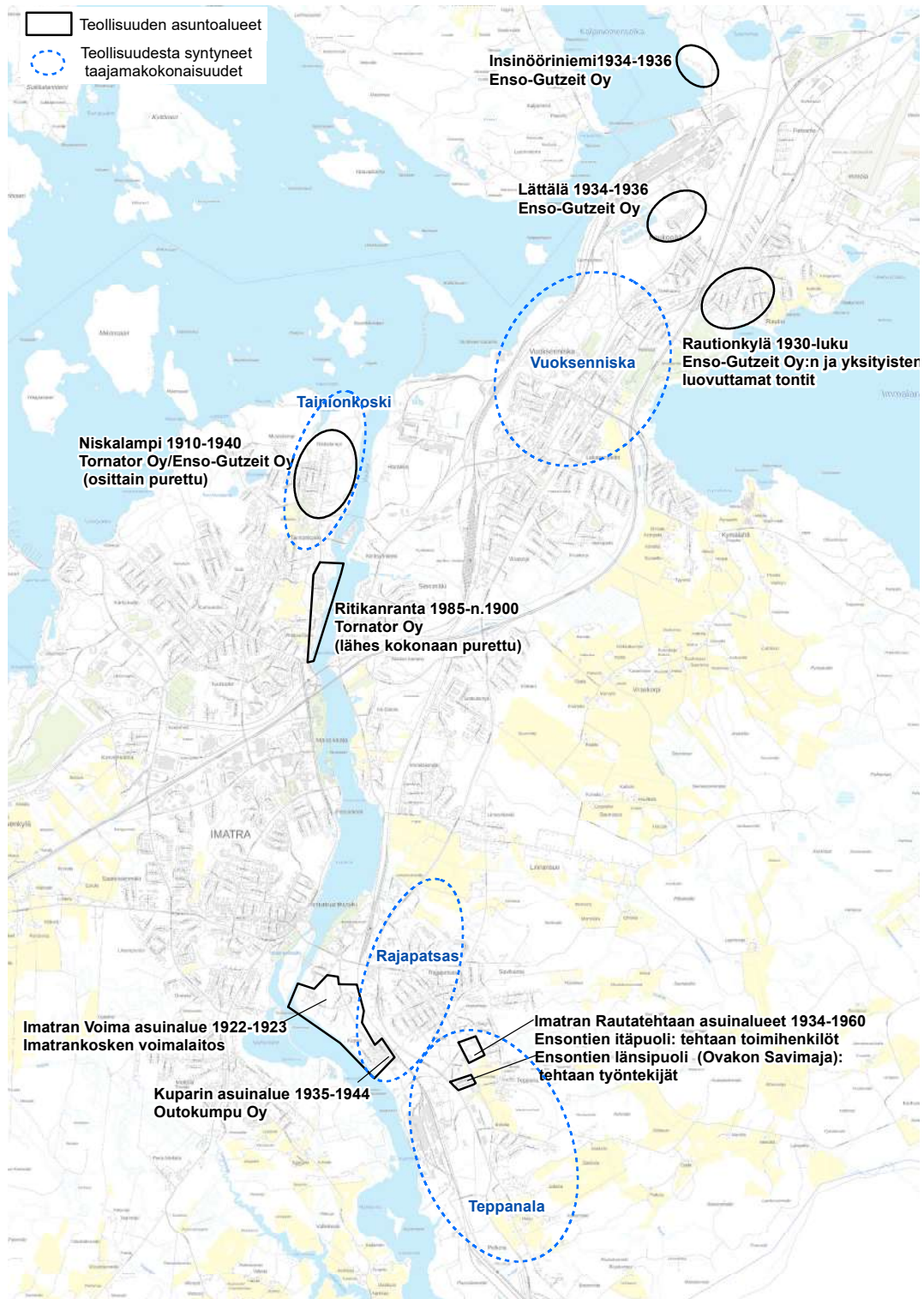
42 Talka 1997, 82

43 Imatran yleisasemakaava 1953, Ojonen 1994, 18-19

44 Ojonen 1995

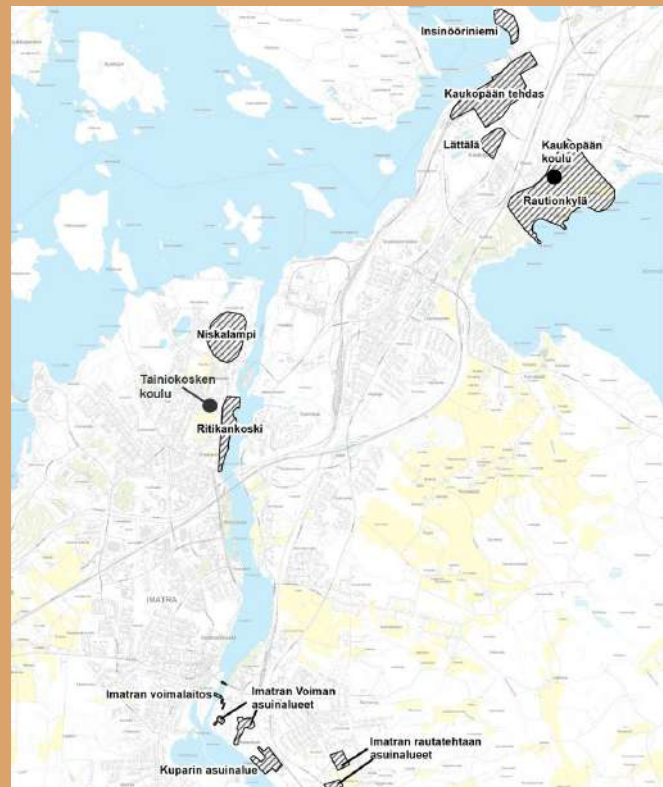
Teollisuuden ajan tehtaiden sijoittuminen Imatralla

Teollisuuden ajan asuinalueet ja taajamakokonaisuudet Imatralla.

TEOLLISUUSHISTORIAN KOHTEET:

- **KAUKOPÄÄN TEHDAS**
- **KAUKOPÄÄN TEHTAAN ASUINALUEET: LÄTTÄLÄ JA INSINÖÖRINIEMI**
- **KAUKOPÄÄN KOULU**
- **TAINIOKOSKEN KOULU**
- **RAUTIONKYLÄ**
- **RITIKANRANTA**
- **NISKALAMPI**
- **IMATRAN VOIMALAITOS JA IMATRAN VOIMAN ASUINALUEET**
- **KUPARIN ASUNTOALUE**
- **IMATRAN RAUTATEHTAAN ASUINALUEET**

Teollisuudenajan kohteiden ja alueiden sijainti.

Kaukopään tehdas

Rajaportintie 5

Kaukopään tehdashanke lähti käyntiin toimitusjohtaja Väinö Kotilainen ja insinööri Eero Kalajan yhteistyöstä, jonka pohjalta diplomi-insinööri Pentti Halle alkoi piirtää tehdasta vuonna 1934. Käynnistyessään seuraavana vuonna se työllisti yli 600 henkeä ja yli 80 000 vuosituotannolla se edusti Euroopan suurinta sellutehdasta. Ajankohta oli suosiollinen selluloosatehtaan rakentamiselle, sillä paperin ja kartongin tullit olivat korkeita ja sulfaattituotteiden kulutus oli kasvamassa pakkausteollisuuden siirtyessä paperisäkkeihin ja pahvilaatikoihin metallitynnien, kangassäkkien ja puulaatikoiden sijasta. Kalajan ja Hallen kanssa suunnittelua avustivat työmaalla arkkitehti Väinö Vähäkallion toimistosta arkkitehti Aulis Hämäläinen apulaisenaan arkkitehti Karin Stigzelius. Kaukopään tehdasrakennusten, asuntojen ja asemakaavan suunnittelua johti Vähäkallio, joka hoiti vuorineuvostason yhteyksiä toimitusjohtajaan ja arkisempia yhteyksiä Helsingistä Kaukopäähän hänen toimistopäällikkönsä Antero Pernaja. Teknistä suunnittelua johti Eero Kajala ja ylimpinä valvojina toimivat teollisuusyhtymän pääjohtaja, vuorineuvos Kotilainen ja Tornator-yhtiön toimitusjohtaja Jalo Sihtola.

Kaukopään tehtaan arkkitehtuurissa oli paljon yhtäläisyyksiä Alvar Aallon 1930-luvun teollisuusarkkitehtuurin kanssa. Se perustuu prosessia seuraaviin erikokoisiin tasakattoisiin tiloihin, joita rytmittävät piippu, säiliöt ja kuljettimet. Jykevää arkkitehtuuria täydentävät piipun alaosien pyöreät muodot ja porrashuoneen sekä voima-aseman aukkojen betonikehykset. Rakennukselle omaleimaisuuden antoi Vähäkallion suunnitelma, keittämostä haihduttamoon johtavaa siltaa kantavaa paraabelikaari. Punatillisille tehdasrakennuksille kontrastia antoivat matalat valkoiset henkilötilat: ruokalarakennus, konttori-laboratorio ja porttirakennus, johon liittyy paloasema.

Sulfaattitehdasta laajennettiin ensimmäisen kerran vuonna 1952 ja sen jälkeen mm. vuosina 1957 ja 1962. Vuonna 1961 käynnistettiin kokonaan uuden tehdasalueen, Kaukopää 2, rakentaminen Harakan alueelle. Tuotantorakennuksien toistuvasta täydentämisestä huolimatta vanhin osa Kaukopään tehtaan ytimessä säilyi pitkälti muuttumattomana vuoden 2001 lopulle. Vaikka Enso Gutzeit Oy lupautui neuvottelemaan ja tiedottamaan rakennuskantansa suojeluun liittyvistä sekoista Museovirastolle vuonna 1997, vuonna 2002 yhtiö purki ilmoittamatta ensin punatiilisen savupiipun, sitten voimalaitoksen, valkaisu laitoksen ja keittämön tekemään tilaa uudelle sellulinjalle.⁴⁵

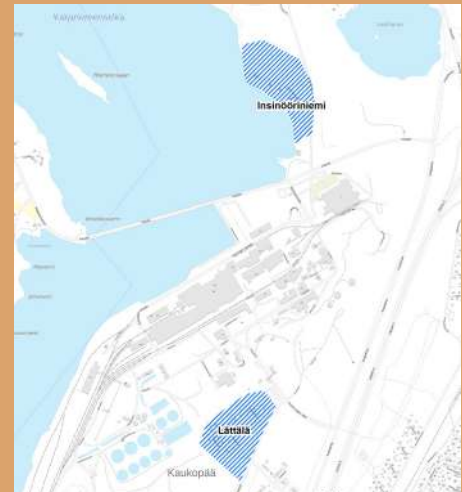
Kaukopään tehtaan ajan kerrostumia 1930-luvulta nykypäivään. Suurin osa vanhoista rakennuksista on purettu.

Kaukopään tehtaan asuinalueet: Lättälä ja Insinöörniemi

Lättäläntie

Insinööriniementie 19-40

Kaukopään tehtaiden suunnittelun yhteydessä Vähäkallio sai toimeksiannon laatia asemakaavan tehtaiden lähiympäristöön ja laajemmalle alueella ulottuvan asutussuunnitelman. Asemakaava sisälsi kolme erillistä aluetta tehtaiden lähiympäristössä: Salpausselän harjulle sijoittuvan Insinööriniemen, tehtaiden toiselle puolelle sijoittuvan puutarhakaupunkimaisen kantatyöväen asuntoalueen Lättälän sekä työnjohtajien asuintaloista koostuvan alueen Pomolan. Pomolan yhdeksästä kaksikerroksisesta mestaritalosta koostuva asuinalue purettiin 1980-luvulla tehdasalueen laajentamisen vuoksi. Insinööriniemi ja Lättälä lukeutuvat funktionalistisen kauden merkittävimpiin asuinympäristöihin. Funktionalismin aatteiden mukaisesti sovelletut rakenteet ja muodot on järjestetty osoittamaan asukkaiden sosiaalista hierarkiaa.

Lättälässä leveää esplanadia reunustavat valkeiksi rapatut pulpettikattoiset rakennukset, joista yksikerroksisia paritaloja on 20. Sisäänkäynnissä on metallipylväiden kantama katos, räystäät ovat leveät ja ikkunat vaakasuuntaiset. Väljiä tontteja rajaavat ainoastaan matalat vajat. Asunnot ovat jaettu keittiöön, suureen olohuoneeseen ja pienehköön makuuhuoneeseen. Monumentaaliseen puistoakseliin päätyvät kaksi kaksikerrosta kahdenperheen asuntoa. Lättälän asuintatojen yhteinen näin ulkoasu ja hieman varioidut perusratkaisut muistuttavat esimerkiksi Käpylän 1920-luvulla rakennettua asuinalueita.

Insinööriniemeen rakennettiin kolme asuintaloa 1930-luvulla ja neljäs vuonna 1945. Rapatut, puurakenteiset yhden perheen asuintalot ja niiden alavat tontit ovat suunnattu Saimaan järvelle. Rakennuksiin liittyvät yksikerroksiset keittiö-autotallisiivet. Tien päädyssä on suurin ensimmäinen insinöörin talo, jonka monumentaalinen päätyfasadi koostuu kapeista korkeista ikkuna-aukoista ja graniittikauluksella kehystetyistä oviaukoista. Tähän taloon liittyy myös tien toisella puolella oleva tenniskenttä ja rannassa sijaitseva saunarakennus.⁴⁶ Syksyllä 2019 Stora Enso laittoi Insinööriniemen talot julkiseen myyntiin.⁴⁷

Kaukopään tehtaan asuinalueet sijoittuvat valtakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön (RKY).

Nissisten funktis-tyylinen virka-asunto Insinööriniemessä 1930-luvulla. Kuvaaja: H. Iffland, 1930-1939. Lappeenrannan museot.

⁴⁶ Niskanen 2005, 270-275

⁴⁷ Etelä-Saimaa 10.11.2019

Kaksikerroksiset perheasunnot puistoakselin päädysä.

Lättälän pulpettikattoisia, yksikerroksisia asuntoja.

Insinööriniemen yhden perheen asunnot. Asuntojen päätyfasadia koristaa graniittikauluksella kehitetty oviaukko.

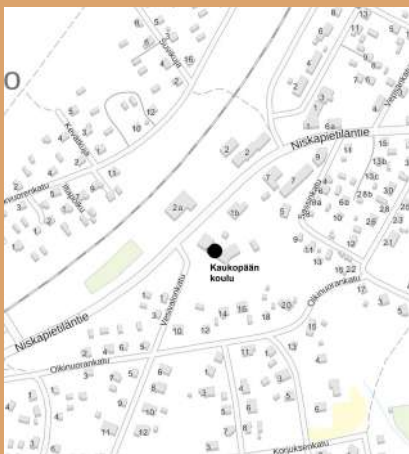
Kaukopään koulu

Niskapietiläntie 1

Kaukopään tehdasrakentamisesta seurannut väestömäärän nopea kasvu aiheutti tarpeen myös uudelle koululle, joka valmistui vuonna 1937 arkkitehti Jalmari Lankisen suunnittelemana. Vuonna 1949 valmiiksi saatujen laajennusten jälkeen koulussa oli 13 luokkahuonetta, 2 erikoisluokkaa ja voimistelusalit. Kansakoulun lisäksi tiloissa toimi iltaisin Vuoksenniskan yhteiskoulu.

U-mallinen koulurakennus jakautuu massaltaan kolmeen osaan: juhlasali-, luokka- ja asuntolaosaan. Rakennuksella on laatikkomainen muoto ja julkisivut on rapattu vaaleiksi. Funktionalistista muotokieltä edustavat muun muassa lapekatto, pitkät ikkunarivit, ikkunoiden samankaltaisuus ja niiden pelkistetty puitejako. Rakennuksen eri osia on korotettu lisäkerroksilla vuonna 1948, jonka myötä massoittelu on hieman kärsinyt erityisesti eteläisimmässä osassa. Rakennuksen alkuperäiseen muotoon on vaikuttanut myös vuonna 1964 etupihalle rakennettu pulpettikattoinen sadekatos sekä vuonna 1992 tehdyt laajat muutostyöt, jotka koskivat niin sisä- kuin ulkotiloja.⁴⁸

Kaukopään koulu on suojeltu asemakaavalla.

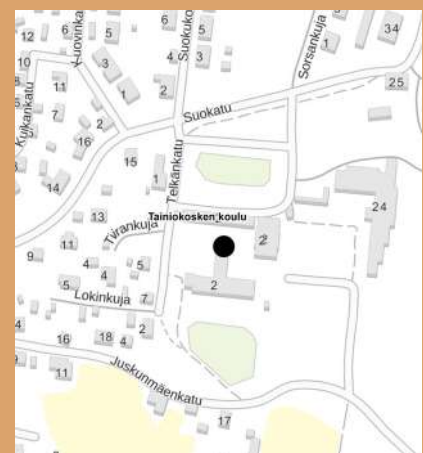
Kaukopään koulun edusta.

Tainiokosken koulu

Telkänkatu 2

Ensimmäiset piirustukset Tainiokosken koulusta ovat vuodelta 1935, arkkitehti Jalmari Lankisen allekirjoittamana. Rakennuksen tiedetään valmistuneen vuonna 1936. Koulun pohjois- ja koillispuolelle on rakennut vuosina 1960 koulun lisärakennus, 1963 työväenopisto (entinen yläaste) ja vuonna 2015 ruokala.

T-mallinen rakennus jakaa piha-alueen kahteen osaan; koulun piha-alueeseen ja rauhallisempaan, asuntoloiden puutarhakäyttöön suunniteltuun pihaan. Kapearunkoinen rakennus edustaa aikansa niukkaeleistä tyyliisuuntaa. Selkeä laatikkomainen muotokieli, vaalea sileä rappauspinta, pyöröpäätyinen porrashuone ja harkitussa paikassa yksi pyöröikkuna on tyypillistä 1930-luvulla Suomessa valtasuuntana ollutta funktionaalista arkkitehtuuria. Tyylipuhtaasta funktionaalisesta rakennuksesta poiketen Tainiokosken koulurakennuksessa on kantavat ulkoseinät ja harjakatto.

Koulurakennus on säilynyt pääosin alkuperäisenä ulkohahmoltaan ja julkisivuiltaan. Vuosien saatossa tehdyt muutokset ja kunnostukset on tehty kunnioittaen rakennuksen alkuperäistä ilmettä.⁴⁹

Koulunkäynti Tainiokosken koululla on päättymässä vuoden 2020 aikana Mansikkalan uuden koulukeskuksen rakentuessa.

48 Ramboll Finland Oy 2015, 30-46

49 Ramboll Finland Oy 2015, 10-29

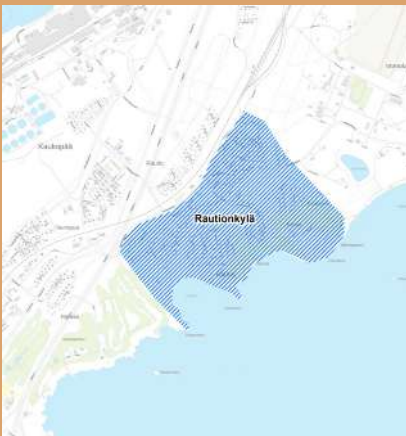

Tainionkosken koulurakennus on säilynyt pääosin ulkoperäisessä ulkoasuussaan. Julkisivussa huomattavin muutos on vuonna 1948 toteutettu rakennuksen länsiosan yhden kerroksen korotus.

Rautionkylä

Kaukopään tehtaiden nopeatahtisen rakennustyön aikana yksityisille maille Immalanjärven ja rautatien väliin nousi hätäisesti suunniteltuja ja rakennettuja parakki- ja tilapäisasumuksia, joista muodostui Rautionkylän (nyk. Raution) asuinalue 1930-luvun aikana. Kasvavan asuntotarpeen ja puuttuvan asemakaavalainsäädännön vuoksi rakennuskanta levisi vapaasti ilman minkäänlaista säädettyä järjestystä Rautionkylässä, kuten muissa teollisuustajamissa ennen maaseudun asemakaavalainsäädännön voimaantuloa vuonna 1931. Hallitsemattoman rakentamisen vuoksi Rautionkylään asetettiin 1930-luvun puolivälissä rakennuskielto, jonka myötä rakentajan tuli hyväksyttää hankkeensa viranomaisella. Sodan jälkeen alueelle rakennettiin lisää asuntoja maatiloilta hankituille tiloille. 1950-luvulle tultaessa Rautionkylästä oli kasvanut merkittävä kaupallinen keskus, jossa kahvilat, parturit ja muut palveluntarjoajat sijoittuivat pienelle alueelle Niskapietiläntien varteen.⁵⁰

Rautionkylä on osa asemakaavalla suojeltua ympäristöä.

Raution 1930-1950-luvuilta rakennettuja asuintaloja.

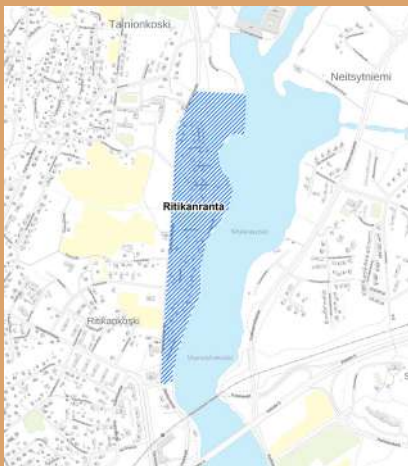
Ritikanranta

Tornatorin teollisuuslaitoksien rakentuessa alettiin samaan aikaan vuonna 1896 rakentaa yhtiön työväenasuntoaluetta Vuoksen länsirannalle tehtaiden eteläpuolelle. Muutaman vuoden aikana alueelle nousi toistakymmentä usean perheen kaksikerroksista asuntokasarmia, yhteiskäyttöön tarkoitettu talousrakennus, sekä myöhemmin kauppa, posti ja kansakoulu. Vuonna 1904 alueelle rakennettiin myös ns. Tainionkosken tori. Aiemmin vilkkaana toiminut asuinalue purettiin lähes kokoaan 1960-luvulla yhtä asuntokasarmia ja talousrakennusta lukuun ottamatta.

Säilyneistä rakennuksista saneerattiin vuonna 1975 yleisölle avattu Imatran Teollisuustyöväen asuntomuseo. Asuinrakennus on punamullan punainen hirsirunkoinen, profiloidulla empirelaudoituksella vuorattu, satulakattainen pikkukasarmi, jonka listat ja koristeleikkaukset ovat väriltään valkoiset. Talousrakennuksen alaosa on muurattu luonnonkiveä ja toisessa kerroksessa on puurunko sekä säleikkölaudotteinen ritilärakenne. Molempien rakennusten muotokielessä on havaittavissa useiden eri puurakennustyylien, muun muassa nikkarityylin, sveitsiläistyylin ja jugendin piirteitä.

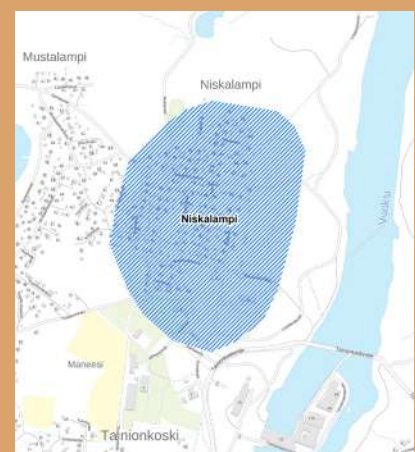
Ritikanranta edustaa Imatran vanhinta työväenasutuserkostumaa lukuun ottamatta 1880-luvulla perustettua Immolan Saarlammen höyrysahaa, josta on jäänyt jäljelle kaksi huonokuntoista puurakenteista asuntokasarmia ulkorakennuksineen.⁵¹

Teollisuustyöväen asuntomuseo on suojeltu asemakaavalla.

Teollisuustyöväen asuntomuseo Ritikanrannassa. **Niskalampi**

Tornatorin omistama Niskalammen työläis- ja virkailija-asunnoista koostuva työväenasuinalue rakennettiin ruutukaavan mukaisesti 1910-luvulta aina 1940-luvulle. Alueen asemakaavan ja rakennukset suunnitteli Tornatorin palveluksessa ja Ritikanrannassakin toiminut rakennusmestari Viktor Einola. Niskalammen alue on ja rakennusten alkuperäinen ilme ovat muuttuneet huomattavissa määrin vuosien aikana. 1950-1970-lukujen aikana alueelta purettiin noin 19 rakennusta ja vuosina 1974-1977 alueella korjattiin 34 asuntoa. Vuonna 1980 Niskalammen alue asetettiin rakentamis- ja purkamiskielloon kahdeksi vuodeksi, jonka aikana alue inventointiin ja sille laadittiin uusi asemakaava asuntomessualue varten. Asuntomessut järjestettiin vuonna 1986, jolloin alueelle rakennettiin runsaasti vanhaan rakennuskantaan sovitettuja uudisrakennuksia. Vanhat rakennukset ovat puolitoista- tai kaksikerroksisia, lautaverhoiltuja, 1-4 asuntoa käsittäviä pientaloja tai pieniä kasarmeja. Jyrkkäkattoisissa rakennuksissa on nikkarityylin ja kertausklassisimien piirteitä, sekä jonkin verran myös keskieuropalaista muotokieltä.⁵²

Niskalammen asuntoalue sijoittuu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön ja valtakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristön (RKY).

51 Ojonen 1995, 10
52 Ojonen 1995, 10-12

Niskalammen vanhaa ja uutta, 1980-luvun rakennuskantaa.

Imatran voimalaitos ja Imatran Voiman asuinalueet

Sisällissodan jälkeen vuonna 1921 ryhdyttiin Imatran kosken ympäristössä pakkolunastamaan kiinteistöjä ja maa-alueita valtion käyttöön, minkä jälkeen alueella alkoi voimalan mittavat rakennustyöt. Ne kestivät vuodesta 1922 vuoteen 1922, minkä aikana valtavat maansiirto-, louhinta- ja kaivutyöt muokkasivat Imatrankosken alueen ulkonäköä ja rakennettua ympäristöä huomattavasti. Usean sadan työntekijän, hevosten ja höyrykäyttöisten kaivinkoneiden voimin kanavan varsia pengerrettiin ja Imatran koski padottiin ensimmäistä kertaa kuivaksi. Rakennustyöt jatkuivat vuoteen 1951 asti, jolloin voimalaitoksen seitsemäs ja viimeinen koneisto valmistui.

Voimalaitoksen ensimmäinen rakennusvaihe toteutettiin arkkitehtuurikilpailun voittaneiden arkkitehtien Oiva ja Kauno S. Kallion suunnitelmiin pohjalta. Imatrankosken voimalaitos ja kytkinasema ovat tyyliltään korkeatasoista 1920-luvun teollisuusklassismia, jonka piirteitä arkkitehdit pelkistivät kohteen luonteeseen sopivalla rationalistisella ja suoraviivaisella tavalla. Teollisuusrakennuksille tyypilliseen tapaan voimalaitos, voimalaitoksen silta ja konttorirakennus edustavat punatiliarkkitehtuuria. Valkoiset ruutuikkunat ja lasiovet keventävät jykeviä julkisivuja. Järjestelypatto verhoiltiin harmaalla graniitilla, jolla tavoiteltiin kestävyttä ja kansallisen rakennusperinteen soveltamista hyötyrakentamisessa. Rakennusten ulkoarkkitehtuurin jäsentelyssä merkittävä tehokeino on julkisivuja rytmittävä aukotus. Valkoinen väri ja ruudutuksen mittakaava liittävätkin rakennukset voimalaitoksen rakentamisen yhteydessä vuonna 1928 valmistuneen Rautarouvavoima-johtolinjan valkoiisiin teräsristikkoraikenteisiin.⁵³

Imatran voimalaitoksen ja padon rakennustyöt vuonna 1928. Kuva: Työväen arkisto.

Samaan aikaan voimalaitosrakentamisen yhteydessä valmistui voimalaitoksen kaakkoispuolelle insinöörien, 1920-luvun klassismia edustava asuinalue. Kymmenen aumakattoista asuinrakennusta ja yhteiset talousrakennukset, toteutettiin rakennusmestari Emil Ekegrenin suunnitelmien pohjalta. Asuntoalueen viereen Vuoksen rannalle valmistui samaan aikaan yhtiön johon asunto Villa Malmi. Kivirakenteiset ja harjakattoiset rakennukset ovat julkisivuiltaan symmetriset. Ulko-ovia reunustavat antiikin doorilaisten rakennustaiteen jyrkyyttä ilmentävät pylväät. Rakennusten keltainen väri ja valkoiset pylväät sekä koriste-esineet ovat tyylliltään samanlaiset kuin esimerkiksi Carl Ludvig Engelin 1800-luvulla Helsingin Senaatintorille suunnittelema valtionneuvoston ja yliopiston rakennukset. Rakennukset ovat tällä hetkellä asumattomia.

Insinöörien asuinalueita laajennettiin myöhemmin 1940- ja 1950-luvuilla puisilla tyyppitaloilla, jotka sijaitsevat Kuparitien molemmiin puolin. Arkkitehti Arne Ervin ja hänen suunnittelutoimistonsa suunnittelema yhdeksän puista satulakattoista ja vaakavuorattua yhdenperheen tyyppitaloa sekä kaksi kahden perheen omakotitaloa edustavat 2. maailmansodan jälleenrakennusajan suunnittelua.

Arne Ervin arkkitehtuurille tyyppillisiä piirteitä ovat muun muassa lasitetut terassit, pylväsrakenteet, liuskekiven käyttö sisäänkäyntien yhteydessä pintamateriaaleissa, köynnöskasveja varten rakennetut ristikot talojen ulkoseinillä sekä rakennusten 30-asteen kattokulma, sekä siihen viittaavat ratkaisut sisä- ja ulkotiloissa. Arkkitehtitoimisto Helsinki-Zurichin vuonna 2019 tekemän rakennushistoriallisen selvityksen mukaan alue on kokonaisuutena säilynyt hyvin alkuperäistä ja suunniteltua vastaavassa kunnossa tähän päivään asti.⁵⁴

Imatran voimalaitos ja sen asuinalueet sijoittuvat maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

Emil Ekegrenin suunnittelema asuinrakennukset 1920-luvulta sekä näkymä punasävyiseen Villa Malmiin (vasen ylin kuva).

Kuparin asuinalue

Kuparin asuinalue rakennettiin samaan aikaan Outokumpu-Osakeyhtiön kuparitehtaan kanssa vuosina 1935-1944. Nykyisin Enso-Gutzeit Oy:n omistuksessa olevan asuinalueen suunnitteli arkkitehti W.G. Palmqvist. Se koostuu 28 yksikerroksisesta puurakenteisesta, lomalaudoitetusta aumakattoisesta asuinrakennuksesta, joiden kulmauksissa on sisäänvedetty kuisti, sekä viidestä kaksikerroksisesta, kivirakenteisesta ja rapatusta säterikattoisesta neljän perheen asuintalosta. Lisäksi Kuparin alueeseen kuuluu vuonna 1934 valmistuneet Outokumpu Oy:n kerho- ja juhlatalo Honkapirtti, Palmqvistin suunnittelema tehtaan johtajan asuinrakennus sekä kuparitehtaan rakennuskannasta säilyneet entinen paloasema, konttori ja sosiaalirakennus. Puurakennukset edustavat sekoitteista funktionalismia ja kivirakennukset kertausklassismia. Yhtenäisen asuinalue muodostaa harmonisen ja arvokkaan suurmiljöön Imatrankosken tehtaan kanssa.⁵⁵

Kuparin asuinalueen kivirakenteiset neljän perheen asuintalot (kuvat vasen ylin ja alin) sekä puurakenteiset yksikerroksiset asuinrakennukset.

Imatran rautatehtaan asuinalueet

Imatran rautatehtaan, myöhemmin Ovako Oy:n ja nykyisin Imatran Steelin, asuntoalueet rakennettiin vuosien 1935-1960 aikana kummallakin puolelle Ensontietä Teppanalaan. Tien itäpuolelle rakennettiin toimihenkilöiden kerrostalo- ja huvilatyyppiset asunnot, jotka edustavat 1930-luvun funktionalismia ja osittain myös kertausklassismin tyyliä. Toimihenkilöiden asuinalueen suunnittelijoina ovat olleet Maj Wasz, Tor-Eric Herler ja Bertel Liljeqvist, jonka kädenjälki on näkynyt erityisesti Kuusankosken teollisuuden asuinrakennuksissa. Ensontien länsipuolelle sijoittuivat tehtaan työntekijöiden kerrostalot ja rivitalotyyppiset kaksikerroksiset kasarmiasunnot. Rivitalokasarmit purettiin pois 1980-luvulla. Teppanalan peruskoulun läheisyyteen sen länsipuolelle rakennettiin 1940-luvun alussa lisäksi 13 paritaloa, ns. Ovakon Savimajaa, jotka yhdistyvät rakennushistoriallisesti ja miljööllisesti tehtaan muihin asuinalueisiin.

Savimajojen asuntoalueen suunnitteli arkkitehti Albert Richardson vuonna 1942 Rautatehtaan laadituttaman yleissuunnitelman pohjalta. Ne edustavat työvään asuinaluehierarkian keskivaihetta; Savimajoissa arvellaan asuneen erikoissammattimiehiä ja työjohtoporrasta. Niissä oli useimmiten yhtä perhettä kohden neljä asuinhuonetta ja keittiö sekä vesikosetti, joka kuului tavallisesti ainoastaan toimihenkilöille. 1940-luvun funktionalismin tyyliiset talot ovat tiilirunkoisia, puolitoistakerroksisia, rapattuja ja kalkkimaalattuja satulakattoisia paritaloja, jotka on ryhmitetty tasaisesti kolmeen riviin. Tonteille laadittiin hyvin yksityiskohtaiset piha- ja puutarhasuunnitelmat, mutta talusrakennuksia niille ei sijoitettu lainkaan.

Savimajat olivat asuttuja aina 1960-luvulle asti. Samalla vuosikymmenellä alueelle vedettiin sekä pienjännitesähkölinja että katuvalopylväät, ja vuonna 1963 tehdas rakennutti taloihin keskuhlämmitysjärjestelmät, jolloin rakennuksiin ilmestyi savupiiput kuistien katolle. Vuonna 1974 alueelle laadittiin ensimmäinen asemakaava ja seuraavan kerran vasta vuonna 1993.

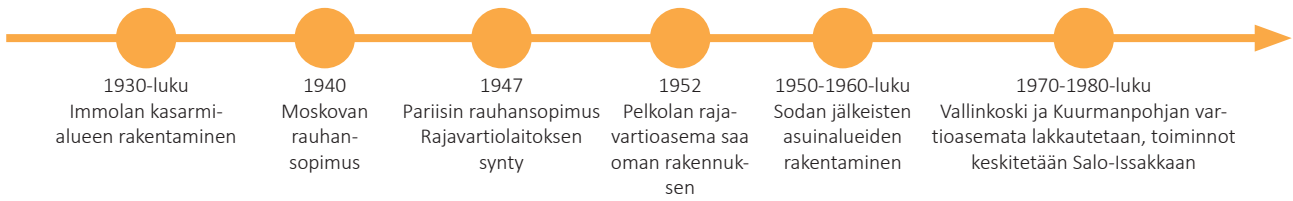
1990-luvun alussa Savimajat myytiin yksityisille ihmisille, minkä jälkeen niissä on tehty pääasiassa niiden toimivuutta ja asumismukavuutta parantavia ratkaisuja. Vaikka alkuperäisten rakennusten mittasuhteet ovat jonkin verran muuttuneet, alue on yhä varsin yhtenäinen ja säilyttänyt alkupehkeisen luonteensa hyvin. Vuonna 2007 Imatran kaupunki laati Savimajojen alueelle asemakaavan tueksi rakentamistapaohjeiston uusien talusrakennusten rakentamisen ja paritalojen korjausrakentamisen ohjauksen tueksi.⁵⁶

Imatran rautatehtaan asuinalueet ovat osa asemakaavalla suojeltua ympäristöä.

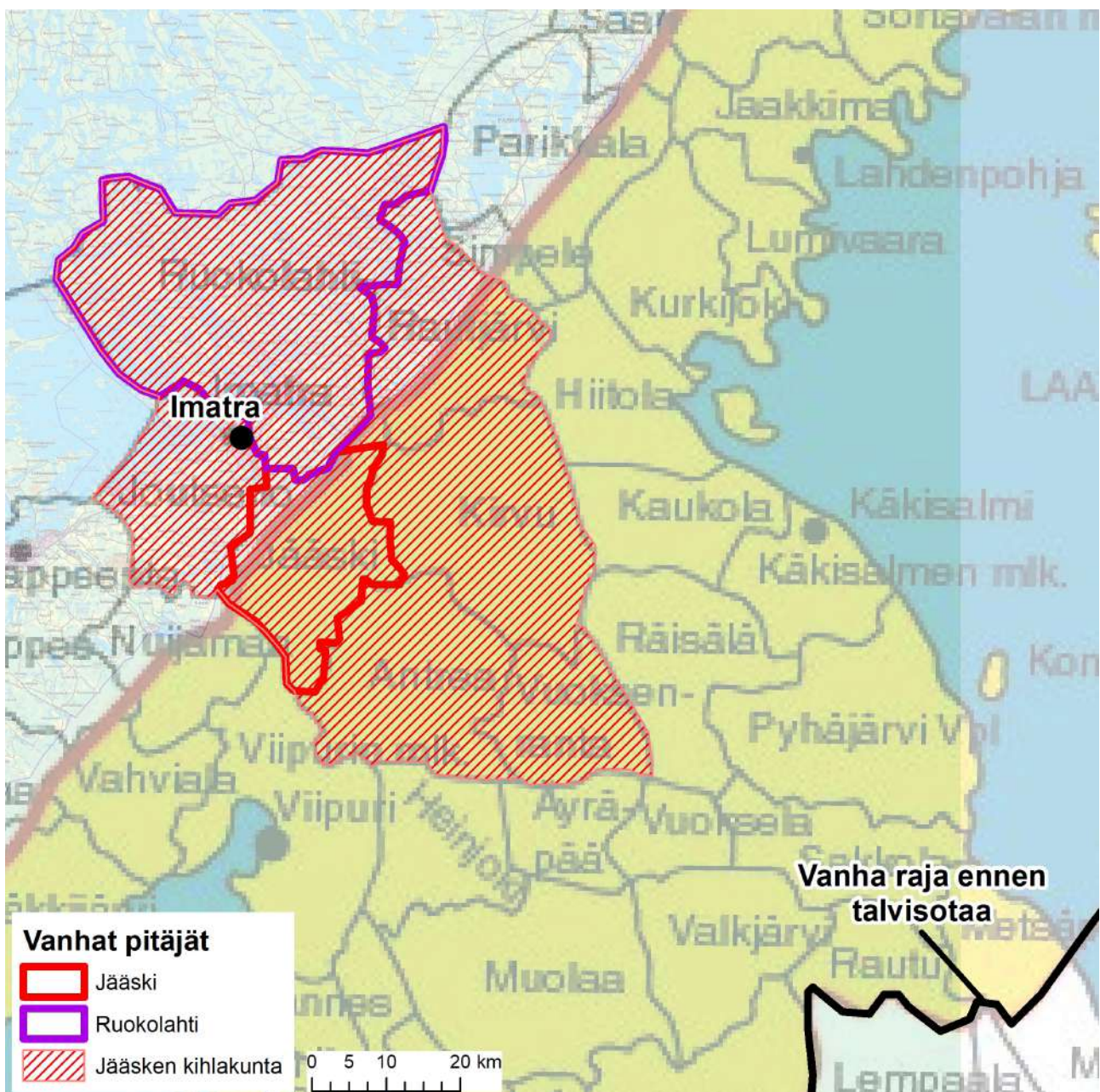

Asuinalueen itäpuolen rakennuskantaa (ylin ja keskimmäinen kuva) ja länsipuoleinen Savimajojen asuinalue (alin kuva).

2.5 Sota ja jälleerakentaminen

Imatra sijaitsee rajansiirron jakamassa maakunnassa, jossa geopoliittisen tilanteen muuttuminen on ollut merkittävä tekijä kaupungin aluekehityksen kannalta. Imatra kuului alun perin Jääsken kihlakunnan, Jääsken ja Ruokolahden pitäjiin. Toisen maailmansodan jälkeen vanha keskuskaupunki Viipuri ja valtaosa entises-tä maakunnallisesta kanta-alueesta jäi Neuvostoliiton alueelle. Jatkosotaa seuranneiden alueluovutusten jälkeen teollisuustuotaja Jääski jäi itärajan toiselle puolelle, samoin kuin Karjalan kannas sekä Laatokan pohjoispuoli.⁵⁷

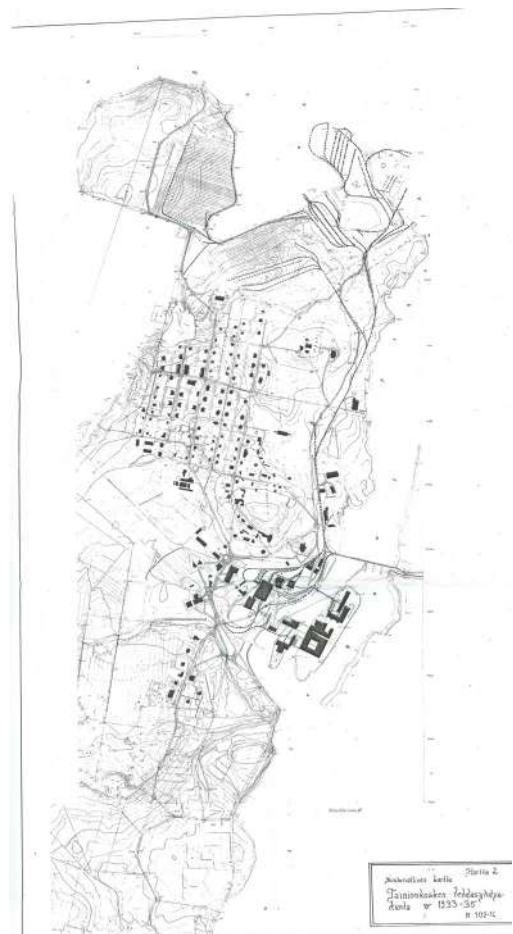
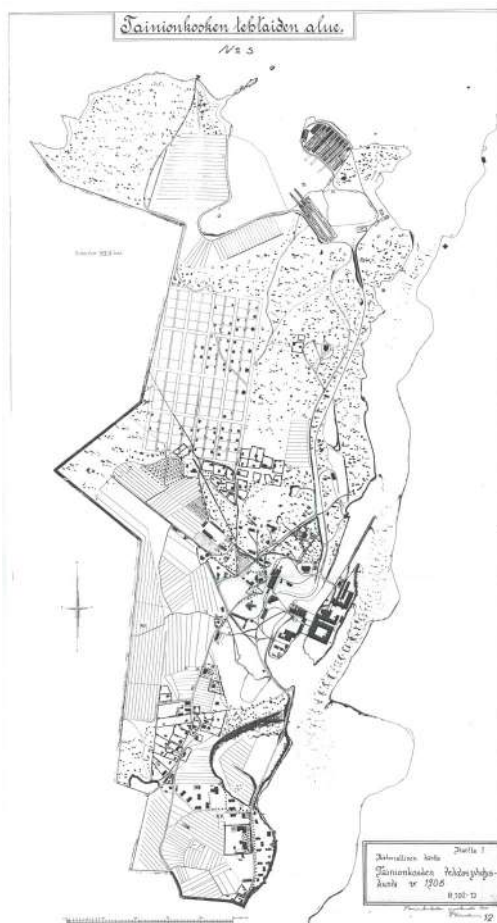
Imatran sijainti Jääsken, Ruokolahden ja Jääsken kihlakunnan pitäjissä ennen rajansiirtoa.

Moskovan rauha (välirauha) 13.3.1940 päätti talvisodan. Nykyisen Imatran seudulla jouduttiin totuttelemaan aivan uuteen asemaan rajapitäjänä. Kun raja aiemmin oli ollut kymmenien kilometrien päässä, siinteli se nyt näkyvässä ja Enson tehtaan piiputkin olivat jo Neuvostoliiton puolella. Työtä oli paljon: oli korjattava sodan aiheuttamat tuhot, asutettava siirtoväki ja yritettävä tulla toimeen suursodan jylhistessä Euroopassa.

Jatkosodan alla Imatran alue joutui rajaseutuna evakuoitavaksi ja jatkosodan alkaessa Imatran seutu oli sotatoimialuetta. Taistelujen siirtyessä kauemmas Imatralta siviilit palasivat takaisin koteihinsa. Kaikkiaan väestöä palasi lokakuun 19. päivään (1941) mennessä 13 276 henkeä. Suurhyökkäyksen alettua väestöä ruvettiin välittömästi evakuoimaan. Kesäkuun 21. päivänä määrättiin Imatrankoski, Tainionkoski ja Vuoksenniska tyhjennettäviksi. Kolme kertaa viiden vuoden aikana tulevan Imatran kaupungin asukkaat joutuivat jättämään kotinsa ja lähtemään pois sodan jaloista vain välttämättömimmät tavarat mukanaan.

Asutuskeskuksissa asuntorakentaminen laski viidennekseen sotia edeltäneestä ajasta. Kun avioliittoja solmittiin sota-aikana erityisen paljon ja siirtoväki oli asutettava, oli selvää, että asuntopula oli käsillä. Kaiken kaikkiaan lähes 7 000 siirtokarjalaista asettui Imatralle. Uuden kauppalan asukkaista joka neljäs kuului siirtoväkeen. Tämän ihmismäärän asuttaminen ja työllistäminen oli kova urakka. Runsaslukuinen siirtoväki on osaltaan vaikuttanut karjalaisuuden leimaan osana Imatran alueen asukkaiden identiteettiä. 1950- ja 1960-luku olivat pientalojen rakentamisen vuosikymmeniä Suomessa ja myös Imatralle. Tähän olivat syynä sodan aikana lomaannuksissa ollut rakennustoiminta sekä siirtoväen ja rintamamiesten asuttaminen.

Imatralle oli sodan jälkeen paljon työtä tarjolla, minkä vuoksi sinne haluttiin muuttaa innokkaasti. Tämä vaati kuntien ohella työnantajien panosta asiantilan parantamiseen. Enso-Gutzeit jatkoi ennen talvisotaa aloittamaansa omakotitonttien myymistä ja vuokraamista työntekijöilleen. Näitä tontteja oli Raution, Saarlammen (Immolan saha), Virasojan (Lakasenpellon), Mustalammin, Sienimäen ja Karhumäen alueilla. Tontit olivat hinnoiltaan edullisia. Harkinnan mukaan sotainvalideille ja rintamamiehille voitiin antaa tontti ilmaiseksi. Enso-Gutzeit myönsi lainoja rakennustarpeiden hankkimista varten. Karhumäelle yhtiö rakennutti myös itse talot, joihin muutti pääasiassa Ensosta siirtynyttä työväkeä. Vuonna 1958 Tainionkoskella omakotitaloista noin puolet ja Kaukopäässä vajaa 40 prosenttia sijaitsi yhtiön omistamilla tonteilla.

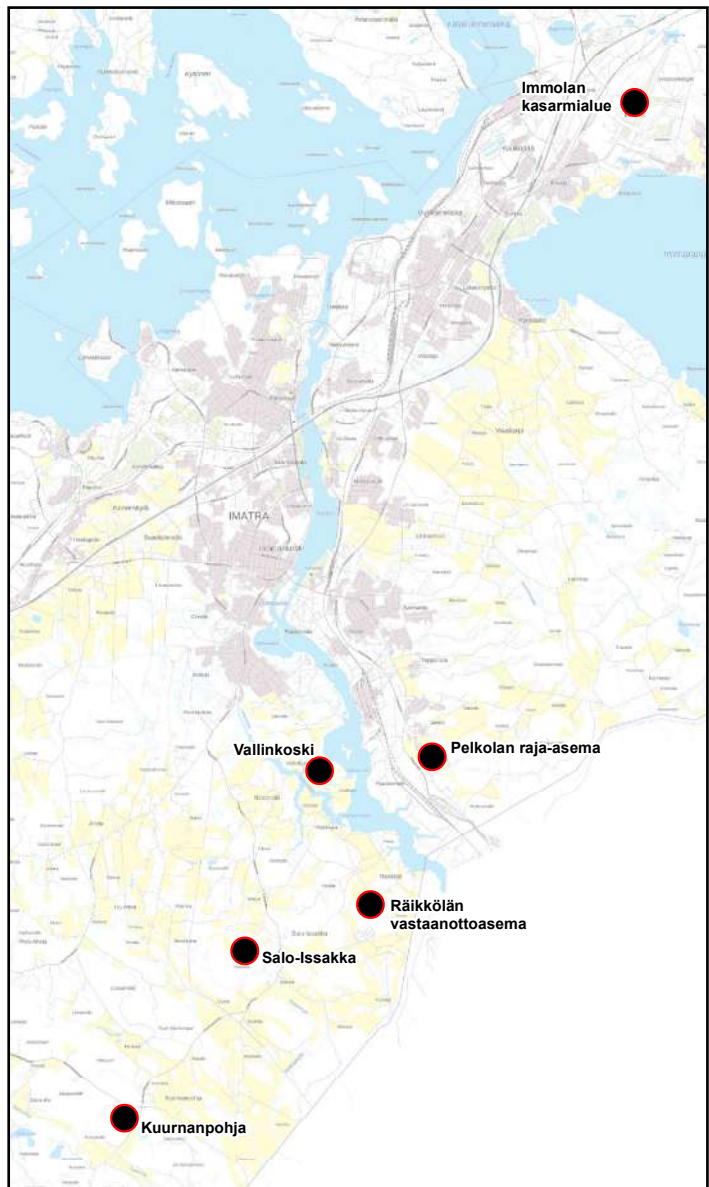

Historialliset kartat, Tainionkosken tehdasyhdyskunta vuosina 1908 (vasemmanpuoleinen kartta) ja vuosina 1933-35 (oikeanpuoleinen kartta); Imatran kaupunki; Niskalammen vanhan työväen asuntoalueen inventointi 1980, osa 1.

Moskovan rauha ja lopullisesti Pariisin rauha 1947 tekivät tulevasta Imatran kaupungista rajakaupungin. Kaakkois-Suomen rajavartiosto syntyi laitoksen uudelleenjärjestelyin vuonna 1947 eli vuotta ennen Imatran kauppalaan perustamista. Seuraavan vuosikymmenen alussa Mustolan komppanian pääsijoituspaikka siirrettiin Immolaan ja Särkiniemelle perustettiin oma johtopaikka. Varusmiehet koottiin koulutusosastoon Imatralle. Rajavartioston yhä voimassa oleva perusrakenne oli näin syntynyt. Kun Rajakoulu muutti vuonna 1964 everstiluutnantti Martti Huhtalan johdolla entisen Porkkalan rajavartioston tiloista Immolaan uuteen kouluun, Imatra sai yhteistyökumppanikseen maan suurimman ja tärkeimmän rajavaruskunnan. Immola soveltuu erinomaisesti rajavartioston johtamis- ja tukialueeksi. Siellä olivat valmiina talvisodan aattona ilmavoimille rakennettu lentokenttä, kasarmit asuintaloinen ja riittävästi tilaa. Paikka sijaitsee keskellä elintärkeää kaakkoisrajaa.⁵⁸

Talvisodan päätyttyä Pelkolaan oli perustettu rajavartioasema, joka aloitti tehtävänsä uudella rajalla hyvin hankalissa oloissa. Jatkosodan jälkeen vartioasema jatkoi toimintaansa samoissa Enso-Gutzeitilta vuokratuissa tiloissa. Vastuualue oli hyvin vilkas, koska siviiliasutus ulottui rajaan molemmin puolin. Pelkolan rajavartioasema sai oman rakennuksen vuonna 1952. Vuosikymmentä myöhemmin valmistui tähystystorni. Uusittuna se on edelleen näkyvä maamerkki Venäjälle matkustettaessa.

Rajan ylittävä maakaasulinja ja vastaanottomasema valmistuivat 1970-luvun alkupuolella. Ne kuvastivat tavallaan aiden välisiä poliittisia ja taloudellisia suhteita ja kylmän sodan lientymistä rajalla. Vallinkosken ja etelämpänä sijainnut Kuurmanpohjan vartioasema lakkautettiin ja toimintoja keskitettiin uudelle asemalle Imatran Salo-Issakkaan kesällä 1980. Rajavyöhykkeen takaraja on ollut vuosikymmeniä Imatran toiseksi suosituin matkailukohde. Siellä kävi vuosittain 20 000-25 000 uteliasta ihmettelemässä Svetogorskin savuja. Suomalainen näki itärajassa kielletyn hedelmän ja sen takana vääryydellä riistetyn maan. Ulkomaalaisille raja on edustanut kylmän sodan symboliikkaa. Pelkolassa on voinut kouriintuntuvasti aistia rajan yhdistävän ja erottavan ulottuvuuden.⁵⁹

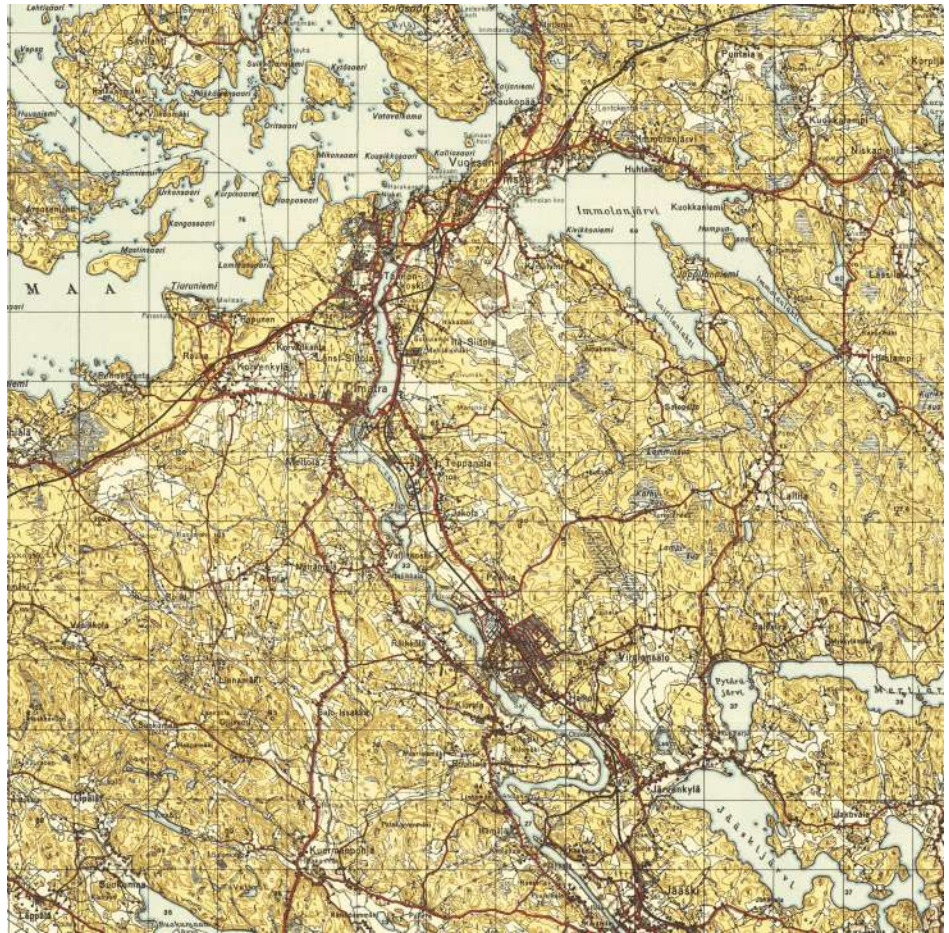
Sodan ajan merkittävimmät kohteet.

Pelkolan rajavartioasema nykyasussaan.

58 Talka 1997, 82-83, 88, 380-381

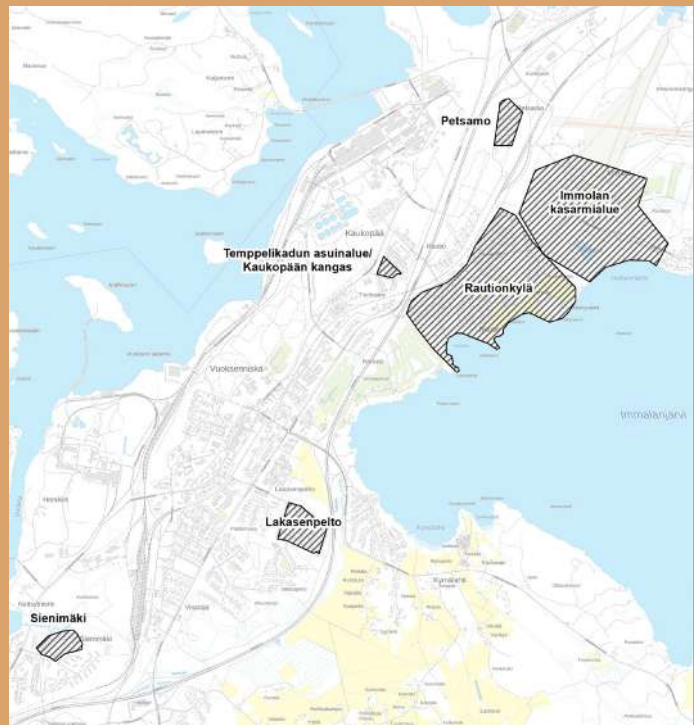
59 Talka 1997,381

Ylemmässä kuvassa topografinen kartta vuodelta 1938 ja alemmassa kuvassa pitäjäkartta vuodelta 1943, Maanmittaushallitus ja Topografikunta.

SOTA- JA JÄLLEENRAKEN- NUSAJAN KOHTEET:

- IMMOLAN KASARMIALUE
- JÄLLEENRAKENTAMISEN ASUINALUEET

Sota- ja jälleerakennusajan kohteiden ja asuinalueiden sijainti.

Immolan kasarmialue

Puolustusvoimien rakennustoiminta lisääntyi voimakkaasti 1930-luvulla muun muassa kertausharjoitusjärjestelmän, sotilassairaalalaitoksen kehittämisen, varikkopaikkojen ja sotatarviketeollisuuden vaatimusten takia. Puolustuslaitosten suunnittelu toteutettiin puolustusministeriön teknillisen osaston rakennustoimistossa, jonka tehtävänä oli ilmentää arkkitehtuurillaan kuvaa dynaamisesta puolustuslaitoksesta ja nykyaikaisesta Suomesta. Suunnittelussa hyödynnettiin kansainvälisen arkkitehtuurikehityksen uusia tuulia, joista modernismi istui hyvin sekä puolustusvoimien toimintaympäristöön että propagandavälineeksi. Immolan kasarmialueen ohella puolustusministeriö rakennutti 1930-luvulla funktionalististen periaatteiden mukaan emmun muaassa sotilassairaala Tilkan, autokomppanian kasarmin, Santahaminan kadettikoulun Helsingissä sekä Korian sotilaskodin Elimäellä.

Rautionkylän viereen syntyi 1930-loppupuolella puolustusvoimien suuri varuskunta- ja lentokenttäalue. Kasarmialueen rakennukset on neljän arkkitehdin - Aulis Blomstedint, Elsi Borgin, Elis Hyvärisen ja Kyllikki Halmeen – yhteistyössä suunnittelema yhtenäinen funktionalistinen kokonaisuus, joka rakennettiin vuosien 1935-1938 aikana. Rakennukset on sijoitettu hajautetusti luonnon keskelle modernismin kaavoitusperiaatteita ja puolustuksellisia syitä noudattaen. Ilmapommitusten tuhoja minimoitiin muun muassa hajauttamalla rakennukset toisistaan. Upseerien ja aliupseerien asuinalueet erotettiin hierarkisesti toisistaan ja keskus-kentästä. Lisäksi sotilashierarkian mukaisesti jokaiselle ryhmälle rakennettiin omat kerhonsa ja saunansa. Keskusalueella, pääkadun varrella, sijaitsivat päävartio, esikunta, ruokala ja miehistökasarmi. Lentokentän reunalla on kaksi lentokonehallia. Tunnetuin alueen rakennuksista on Elis Hyvärisen suunnittelema upseerikerho.

Immolan varuskunta-alue sisältyy kansainvälisen DOCOMOMO-järjestön hyväksymään suomalaisen modernismin merkkiteosvalikoimaan eräänä tärkeimmistä Suomen puolustusvoimien 1930-luvun rakennuskohteista, ja se on valtakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen ympäristö (VAT).⁶⁰

Immolan kasarmialue sijoittuu valtakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön (RKY).

Elis Hyyriäinen vuonna 1937 suunnittelema Immolan kasarmi-alueen upseerikerho. Kuvaaja: Maija Karamo 1992, Museovirasto.

Kaukopään kangas

Temppelikatu

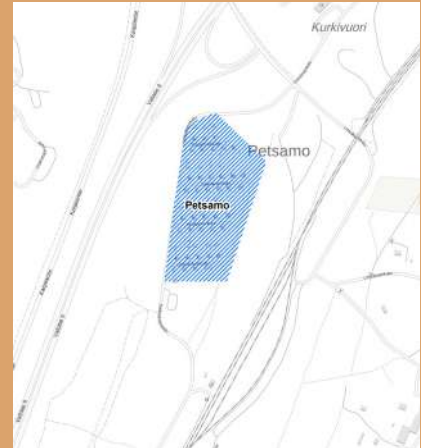
Tienhaaran alueelle, entisen Rönkän tilan maille, muodostui 1930-1950-luvuilla omakotitaloalue, joka täydentyi 1960-luvulla kerrostaloilla. 1940-luvulla Ruokolahdentien ja Karjalantien väliselle alueelle rakentui ns. Kaukopään kankaan alue. Kolmen ristin kirkon pohjoispuolella Temppelikadun alueella sijaitsee nykyisellään 14 harjakattoista pystyrimoitettua paritaloa.

Kaukopään kankaan (Temppelikadun) asuinalue.

Petsamo

Väinö Vähäkallio oli saanut Tornatorilta toimeksiannon laatia Immolan, Kaukopään, Rönkän ja Tainion alueille yleisasemakaavan, jonka mukaiset puistoista ja esplandeista koostuvat omakotitaloalueet eivät kuitenkaan toteutuneet kuin pieniltä osin. Rautionkylän länsireunaan muodostui 1930-luvulla Väinön suunnittelema Immalanjärven omakotitaloalue, joka sodan aikana laajeni Immolan kartanon suuntaan. Enso-Gutzeit perusti myös pohjoiseen rautatien toiselle puolelle kaksi uutta omakotitaloaluetta 1940- ja 1950-luvuilla; toisen lähemmäksi Rautionkylän liikekeskustaa (Talvikujan alue) ja toisen, Alvar Aallon suunnittelemissa rintamamiestaloista koostuvan asuinalueen Kurkivuoreen (Petsamo), hieman kauemmaksi Immolan pysäkin pohjoispuolelle. Petsamon tieyhteyksiä ryhdyttiin rakentamaan vuonna 1949. 1960-luvun alussa yhtiö rakennutti vielä yhden asuinalueen toimihenkilöiden käyttöön erilleen muista alueista Koivuniemeen, Immolan entisen saharakennuksen lähetyville.

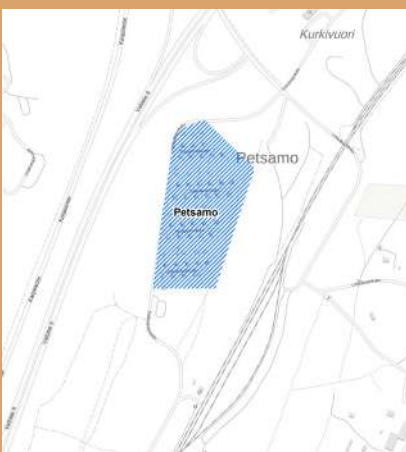

Alvar Aallon suunnittelema tyyppitaloja Petsamossa.

Lakasenpelto

Virasojasta muodostui laajin Vuoksenniskan asuinalueista, josta osa omakotitaloista oli syntynyt jo 1930-luvulla ratapihan ja rautatien itäpuolelle. Pikatien itäpuolella Virasojan asuinalueet jakautuivat kahteen suurempaan kokonaisuuteen, eteläiseen ja pohjoiseen osaan. Lakasenpellon, Metsäpellon ja Pätilanhaan alueista koostuva pohjoinen alue oli suurimpia omakotitaloalueita Vuoksenniskalla. Lakasenpeltoon Enso-Gutzeitin omistamalle maille rakennettiin 1950-luvulla Alvar Aallon suunnittelema omakotitaloalue, joka oli rakentajien suosiossa Vuoksenniskan keskustan ja käytössä olevien hyvien kulkuyhteysien takia.

Lakasenpellon asuinalueita.

Sienimäki

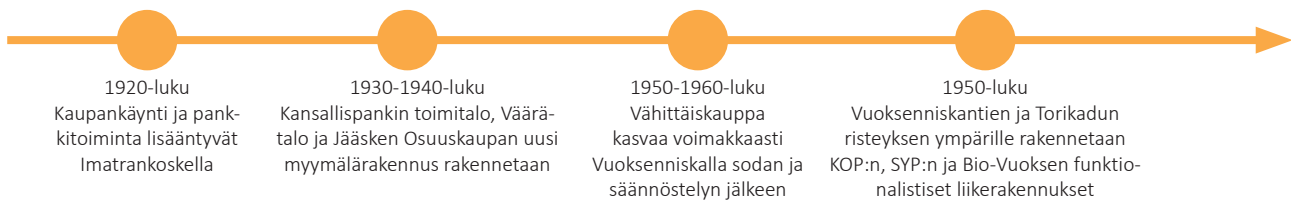
Vuoksenniskan länsiosaan Neitsytneimen kartanon eteläpuolelle rakentui sodan jälkeen uusi asuinalue, Sienimäki 1940 ja 1950-luvun vaihteessa Sienimäkeen valmistui ensimmäinen kauppalan rakennuttama kerrostalo, jonka jälkeen alueelle rakennettiin vielä kolme kerrostaloa 1950-luvun alussa. Laajamittainen rakentaminen alueella alkoi vasta 1960-luvun puolivälissä. Kauppalan ohella Enso-Gutzeit kiinnostui kehittämään Sienimäen asuinalueita helpottaakseen asuntopulaa Vuoksenniskalla. 1950-luvun lopussa yhtiö rakennutti alueelle 25 Säynätsalon puutalotehtaan valmistamia ja Alvar Aallon suunnittelemia tyyppitaloja.⁶¹

Sienimäen
asuinalueita.

Asuinalueista Kaukopään kangas ja Lakasenpelto ovat osa asemakaavalla suojeltua ympäristöä.

2.6 Liikerakentaminen

Teollisuuden ja sähkötuotannon keskittyessä 1920-luvun lopussa Imatrankoskelle myös kaupankäynti ja pankkitoiminta alkoivat lisääntymään Imatrankosken keskusta-alueella. Pankkien konttorit, apteekki, posti ja lennätinasema sijoittuvat aluksi Imatrankosken itäpuolelle, minkä jälkeen sekatavarakaupat sekä erikoisliikkeet vähitellen länsipuolelle. Yksi vanhimmista pankkirakennuksista, Pohjoismaiden Yhdyspankin toimitalo valmistui vuonna 1932 Kanavakadulle. Torkkelikadun varrelle, niin sanottuun Napinkulmaan, valmistui vuosien 1925-1927 aikana Piponiuksen talo, jonka omistaja tohtori Heikki Piponius vaikutti merkittävästi Imatrankosken alkuvaiheen kehitykseen rakennuttamalla länsipuolelle useita puurakenteisia liike- ja asuinrakennuksia. Vuonna 1937 Kauno S. Kallio suunnitteli Koskenparrantien itäisimpään pätyyn Kansallispankin toimitalon, joka edustaa aumattuine säterikattoineen harmonista kertausklassismia.

Kauno S. Kallion vuonna 1937 suunnitteleva entinen Kansallispankin toimitalo, jossa toimii nykyisin esimerkiksi ravintola Rosso.

Osuuskauppa Imatran toiminta kasvoi voimakkaasti 1920-1930 -luvuilla, minkä myötä se rakensi uuden kaksikerroksisen funktionalististyyllisen keskusmyymälän Lappeentien varteen. Vuonna 1940 valmistunut, Heimo Riihimäen suunnittelemassa "Väärätaloksi" kutsutussa myymälä-tavaratalossa oli elintarvikemyynnin lisäksi muun muassa vaateosasto, ravintoloita ja pieni hotelli. Väärätalon naapurissa toimi 1920-luvun alussa kilpaileva osuusliike, Ruokolahden Osuuskauppa, joka siirtyi myöhemmin Jääsken Osuuskaupalle. 1930-luvulla Jääsken Osuuskauppa rakensi uuden kaksikerroksisen, keskusliike SOK:in arkkitehtiosaston suunnitteleman myymälärakennuksen, joka edustaa valkoisine rapattuine seinineen ns. osuuskaupafunkista. 1960-luvulla nämä kaupat yhdistyivät ja laajentuivat Sokos-tavarataloksi, joka muutti sittemmin Mansikkalan keskustaan. 1940-luvulle tultaessa Imatrankoski oli muodostunut tärkeimmäksi keskustaksi, jonne oli sijoittunut valtion virastotaloja, parhaimmat hotellit ja ainoat anniskeluravintolat.⁶²

Heimo Riihimäen suunnittelema, vuonna 1940 valmistunut Väärätalo (vasemmalla) ja sen viereen 1930-luvulla rakentunut keskusliike SOK:in arkkitehtiosaston suunnittelema myymälärakennus (oikealla).

Vuoksenniskaan nykyisten Torikadun ja Vuoksenniskantien varren molemmille puolille syntyi merkittävä määrä kauppaliikkeitä 1930-luvulla Kaukopään rakentamisen ja muiden isojen rakennushankkeiden synnyttämän väenlisäyksen seurauksena. Osa liikerakennuksista oli suuria, kuten Erkki Huttusen funktionalismia edustava Ruokolahden Osuuskaupan keskusmyymälä ja Osuusliike Imatran myymälät, osa taas asuintaloiksi alun perin tarkoitettuja pieniä rakennuksia. Useimmissa rakennuksissa oli liikehuoneiston lisäksi omistajien tai henkilökunnan asuintiloja. Liike- ja asuinrakennukset keskittyivät pääosin Torikadun risteysalueen etelä- ja länsipuolelle, kun taas Kaukopään suuntaan mentäessä Vuoksenniskantie oli väljemmin rakennettu. Risteysalueen pohjoispuolella sijaitsivat muun muassa Juho Määttäsen kauppatalot ja sen viereinen vuonna 1937 valmistunut niin sanottu Apteekin talo.

Vasemmassa kuvassa Erkki Huttusen funktionalismia edustava, sittemmin purettu Ruokolahden Osuuskaupan keskusmyymälä. Kuva: Pekka Kyytinen 1953, Museovirasto. Oikeassa kuvassa näkymä Vuoksenniskantieltä Torikadun risteysalueeseen vuonna 1957. Vasemmalla edessä myöhemmin purettu Ruokolahden Osuuskaupan keskusmyymälä, jonka jälkeen Pohjoismaiden Yhdyspankin liiketalo ja Määttäsen liiketalo. Vasemmassa reunassa osuuskaupan takana Bio-Vuoksen elokuvateatteri. Kuva: Imatran kaupunki.

Sodan jälkeen pula ja kulutustavaroiden säännöstely vaikuttivat kauppaliikkeiden toimintaan koko 1940-luvun, minkä vuoksi vähittäiskauppa pääsi kunnolla vauhtiin vasta 1950-luvulla. Vuoksenniskalla useimmat jo 1930-luvulla aloittaneista liikkeistä sinnittelivät läpi vaikeiden aikojen, kunnes 1950-luvun alussa Kaukopään tehtaalan ensimmäisen laajennusvaiheen ja Korean sodan aiheuttaman noususuhdanteen myötä keskustaan alkoi kohota useita liikerakennuksia.⁶³

Vuoksenniskantien ja Torikadun risteyksen ympärille vuosikymmenen puoliväliin tultaessa rakentuneet funktionalistiset liikerakennukset muuttivat ja modernisoivat voimakkaasti Vuoksenniskan keskustan ilmettä. Näiden rakennusten lähtökohdat olivat sotia edeltäneen ajan modernistisessa näkemyksessä; teknisten menetelmien hyödyntämisessä ja uuden koneaikaan sopivan ilmaisutyylin luomisessa.⁶⁴

Ensimmäisiä pula-ajan jälkeen rakennettuja liikerakennuksia oli arkkitehti L. Aarnion suunnittelema ja vuonna 1952 valmistunut sittemmin puettu, Osuusliike Imatran uusi liiketalo, jossa oli alakerran liiketilojen lisäksi noin 100 hengen ravintola, 10 huoneen hotelli ja asuintaloja. Samana vuonna Torikadun toiselle puolelle valmistui Kansallis-Osake-Pankin -liiketalo, joka toteutettiin arkkitehti Erkki Huttusen ja rakennusneuvos Heimo Kautosen piirustusten pohjalta. KOP:n rakennuksessa toimivat pankin ohella muun muassa kello-, kulta- ja silmälasiliike, Buttenhoffin konditoria sekä kahvila sekä kangas-, asuste- ja herkkumyymälä. Nykyinkin pankkina ja apteekkina toimivaan rakennukseen tehtiin muutoksia vuonna 1977 arkkitehtitoimisto Erko Virkkusen toimesta. Vuonna 1954 valmistuivat KOP:n rakennusta vastapäähän Vuoksenniskantien toiselle puolelle Märta Blomstedtin ja Matti Lampénin suunnittelemat Pohjoismaiden Yhdyspankin liiketalo (SYP) ja tämän yläpuolella olevalle tontille kivirakenteinen, rapattu elokuvateatteri Bio-Vuoksi, joka edustaa 1950-luvun funktionalismia. SYP:n toimitalon liiketiloissa toimivat leipomo- ja konditorialiike, jalkine- ja valokuvaamo, naisten vaatetusliike sekä sähkö- ja radioliike.

Elokuvateatteri Bio-Vuoksi kuvattuna 1971. Kuvaaja Pentti Oksanen, Paul Jyllivuoren kokoelma.

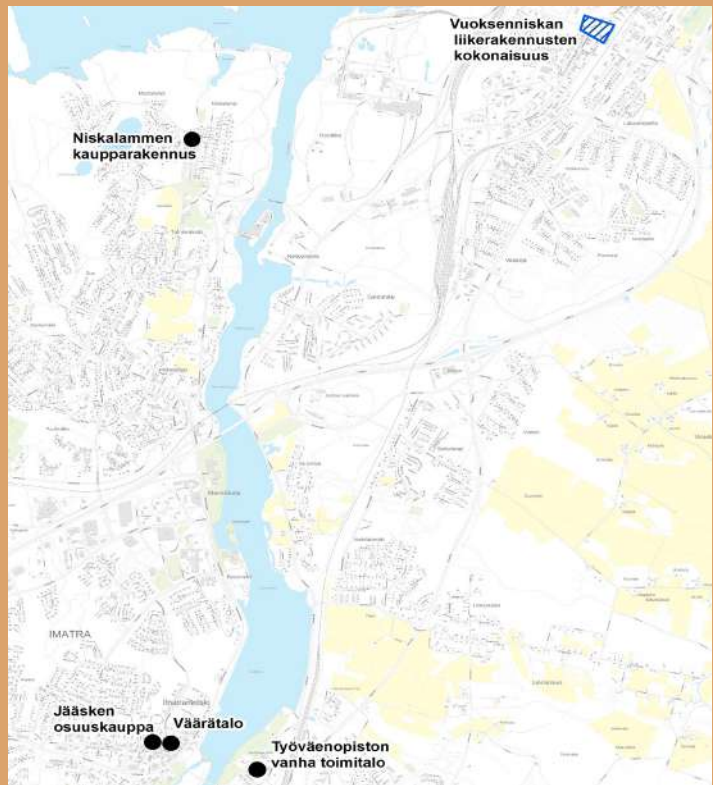
1950- ja 1960-lukujen vaihteessa Vuoksenniskalla alkoi huomattavampi liikerakentamisen vaihe, jolloin uudenaikaisia liikerakennuksia kohosi tyhjiille tonteille ja purettujen rakennusten tilalle. Vuonna 1959 valmistui Vuoksen Rauta Oy:n ja Vuoksen Kirjakauppa Oy:n yksikerroksinen liiketalo lähelle Vuoksenniskantien ja Leppärinteiden risteystä. Seuraavan vuonna vastapäätä tätä valmistui kaksikerroksinen Valtter ja Göta Salosen ns. Kauppakulma. Hieman etelään päin Vuoksenniskantietä rakentui vuoden 1961 aikana muutama liiketalo, kuten Arvi Törrösen Lasikulma. Vuoksenniskan keskustaan väljästi rakentuneet yksikerroksiset liike- ja asuinrakennukset poikkesivat kooltaan ja rakennustyyliiltään toisistaan, erottuen merkittävästi huolella suunnitelluista ja tyyliään yhtenäisistä Torikadun ja Vuoksenniskantien risteyksen funktionalistisista liikerakennuksista. 1960-luvuna alkuvuosina keskustaan kohosi kuitenkin muutama suurempi liiketalo, kuten Osuusliike Imatran tavaratalo ja Vuoksen Säästöpankin kolmikerroksinen pääkonttori, mikä toi näyttävyyttä Vuoksenniskan liikekeskukselle.⁶⁵

64 Etelä-Karjalan lastenkulttuurikeskus Metku, 36

65 Koskinen & Lehonkoski 2018, 115-133

LIIKERAKENTAMISEN KOHTEET:

- VÄÄRÄTALO
- JÄÄSKEN OSUUSKAUPPA
- TYÖVÄENOPISTON VANHA TOIMITALO
- NISKALAMMEN KAUPPA
- VUOKSENNISKAN KOKONAISUUS

Liikerakentamisen kohteiden sijainti.

Väärätalo

Koskenparras

Osuuskauppa Imatran toiminta kasvoi voimakkaasti 1920-1930 -luvuilla, minkä myötä se rakensi uuden kaksikerroksisen funktionalististyyllisen keskusmyymälän Lappeentien varteen. Vuonna 1940 valmistunut, Heimo Riihimäen suunnittelema ”Väärätaloksi” kutsutussa myymälä-tavaratalossa oli elintarvikemyynnin lisäksi muun muassa vaateosasto, ravintoloita ja pieni hotelli. ⁶⁶ Väärätalon eteläisen puolen julkisivu on muuttunut alkuperäisestä ulkoasustaan, muun muassa ulkonevan ikkunallisen lisäosan myötä.

Väärätalo sijoittuu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

Väärätalossa toimii nykyisin mm. K-Supermarket, Suomalinen kirjakauppa ja pub.

Väärätalon julkisivut Jukankadulta (vasen kuva) ja Matinkadulta (oikea kuva) kuvattuna.

Jääsken osuuskauppa

Koskenparras

Väärätalon naapurissa toimi 1920-luvun alussa kilpaileva osuusliike, Ruokolahden Osuuskauppa, joka siirtyi myöhemmin Jääsken Osuuskaupalle. 1930-luvulla Jääsken Osuuskauppa rakensi uuden kaksikerroksisen, keskusliike SOK:in arkkitehtiosaston suunnitteleman myymälärakennuksen, joka edustaa valkoisine rapattui- ne seinineen ns. osuuskaupafunkista.⁶⁷

Jääsken osuuskauppa sijoittuu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

Jääsken osuuskaupan valkoisiksi rapattuja julkisivuja. Rakennuksen katutasossa toimii nykyisin Pub Vahti.

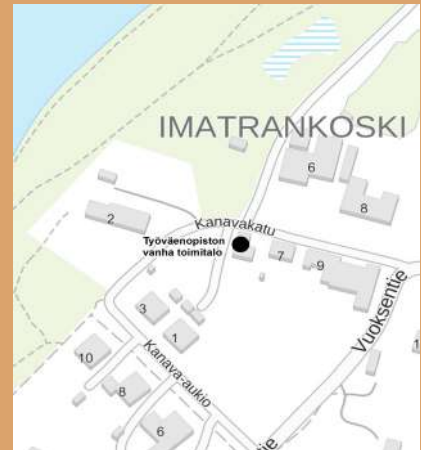
Työväenopiston vanha toimitalo

Kanavakatu 5

Kanavakadulle valmistui vuonna 1932 eräs vanhimmista Imatran pankkirakennuksista, Pohjoismaiden Yhdyspankin Imatran toimitalo. Pankin muutettua Lappeentielle rakennuksessa toimi apukoulu ja vuodesta 1968 lähtien Imatran työväenopisto, joka oli perustettu vuonna 1956. Nykyisin rakennus on yksityisomistuksessa ja toimii yritystiloina.

Teräsbetoni- ja tiilirunkoinen, osaksi tasa- ja osaksi pulpettikattoinen, poltetulla punaisella tiellä vuorattu kertausklassistinen toimitalo on rakennettu Uno Ullbergin suunnittelemien pohjalta. Puhdaslinjaisen rakennuksen eksteriöörissä on klassismin ohella aavistus alkavasta funktionalistisesta tai ainakin rationalistisesta arkkitehtuurista. Ulkoväri on kauniin tiilenpunainen, saumat valkoiset. Rakennuksella on ratkaiseva merkitys Kanavakadun miljööstä luovana tekijänä.⁶⁸

Työväenopiston vanha toimitalo sijoittuu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

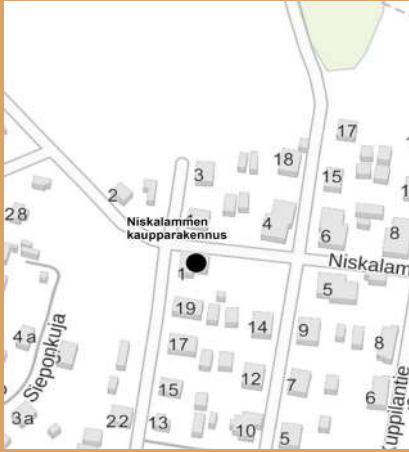
Työväen vanha toimistotalo kuvattuna Kanavakadulta. Kuvat: Kaija Maunula, Imatran kaupunki, 2020.

Niskalammen kaupparakennus

Niskalammenkatu 1

Rakennus on valmistunut vuonna 1937 Ruokolahden Osuuskaupan rakennuttamana. Myöhemmin Ruokolahden Osuuskauppa siirtyi osaksi Osuuskauppa Vuoksenmaata, joka taas v. 1990 fuusioitiin Etelä-Karjalan Osuuskauppaan.

Osuuskauppa Vuoksenmaan myymälä. Kuvattu vuonna 1984, Imatran kaupungin museon kuva-arkisto.

Osuuskauppa vanha kaupparakennus kuvattuna nykyasussaan. Kuva: Kaija Maunula, Imatran kaupunki, 2020.

Vuoksenniskan kokonaisuus

Torikadun-Vuoksenniskantien risteysalueeseen syntyi 1930-luvun ja 1950-luvun aikana taajaman voimakkaan liikerakentamisen myötä kauppa- ja toimirakennuksia, jotka ovat säilyneet hyvin ulkoisesti muuttumattoman tähän päivään asti. Kokonaisuuteen kuuluu elokuvateatteri Bio-Vuoksi, Kansallispankin Vuoksenniskan toimitalo, Yhdyspankin Vuoksenniskan toimitalo, Vuoksenniskan apteekin toimitalo ja entisen Määttäsen liiketalo.

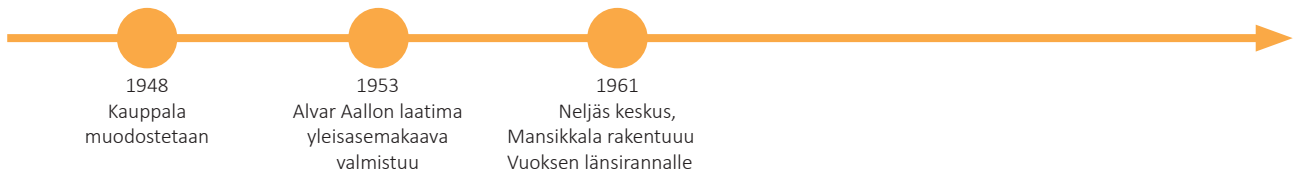
Varsinaisen kauppaliikkeiden perustamiskauden alussa 1930-luvulla valmistuivat Juho Määttäsen liiketalo (1936), johon Kansallis-Osake-Pankki perusti konttorin, sekä Vuoksenniskan apteekin toimitalo (1937). Vuonna 1952 Torikadulle valmistui Kansallis-Osake-Pankin -liiketalo, joka toteutettiin arkkitehti Erkki Huttusen ja rakennusneuvos Heimo Kautosen piirustusten pohjalta. Nykyisinkin pankkina ja apteekkina toimivaan tiiliraketeiseen rakennukseen tehtiin muutoksia vuonna 1977 arkkitehtitoimisto Erkko Virkkusen toimesta.

Vuonna 1954 Torikadun-Vuoksenniskantien miljööseen valmistui KOP:n rakennusta vastapäähän tien toiselle puolelle tiilirakenteinen Märta Blomstedtin ja Matti Lampénin suunnittelemat Pohjoismaiden Yhdyspankin liiketalo (SYP) ja tämän yläpuolella olevalle tontille kivirakenteinen, rapattu elokuvateatteri Bio-Vuoksi, joka edustaa 1950-luvun funktionalismia.⁶⁹

KOP:n liiketalo (ylin vasemmalla), SYP:n liiketalo (ylin oikealla) ja Bio-Vuoksi (alin vasemmalla) ja Juho Määttäsen liiketalo (yllä), jonka vieressä keltainen vanha Vuoksenniskan apteekin toimitalo. Rakennuksilla ei ole suojelumerkintää kaavoissa.

2.7 Kolmen keskustan kauppala

Teollisuuden myötä Imatraan syntyi useita toisistaan erillisiä taajama-alueita, mikä johti muodostuvan kaupunkirakenteen hajautumiseen. Sodan jälkeisten aluemuutoksien seurauksena tieverkko oli sekava, vesi- ja viemärilaitosta ei ollut ja alueelle tuli paljon uutta väkeä asuntojen sekä ansiomahdollisuuksien perässä. Taajamien hallinnon tehostamiseksi ja uusien asukkaiden elinolojen kehittämiseksi muodostettiin vuonna 1948 Kauppala, johon liitettiin osia Joutsenon ja Ruokolahden alueista sekä Suomen puolelle jäänyt Jääski. Hieman yli 28000 asukkaalla se oli väkiluvultaan samoin kuin pinta-alaltaan suurin kauppala Suomessa.

Perustamisen alkuvaiheessa Kauppalan oli vastattava asuntopulaan, joka nousi ongelmaksi erityisesti 1960-1970-luvuilla. Ensimmäisiä laajamittaisia rakennushankkeita oli ns. Pistetalojen rakennuttaminen Kanavakadun varrelle Imatrankoskelle 1950-luvun puoliväliin mennessä. Asuntopulaa pyrittiin ratkaisemaan pitkäaikaisten asuntotuotanto-ohjelmien avulla ja muun muassa rakentamalla Mansikkalan puukerrostaloalue. Alkuvuosina kaupungin infrastruktuuria rakennettiin voimakkaasti vesijohtoverkostoa, vedenottamoita ja kaukolämpöä myöten. Kauppalan kehittämiseen tilattiin professori Alvar Aallolta osayleisasemakaava, jonka valmistelu oli aloitettu jo ennen kauppalan perustamista. 1950-luvulla Kauppala haki muun Suomen tavoin kaavaratkaisuja arkkitehtuurikilpailuilla, joiden tuloksena syntyi esimerkiksi Mansikkalan asemakaava.

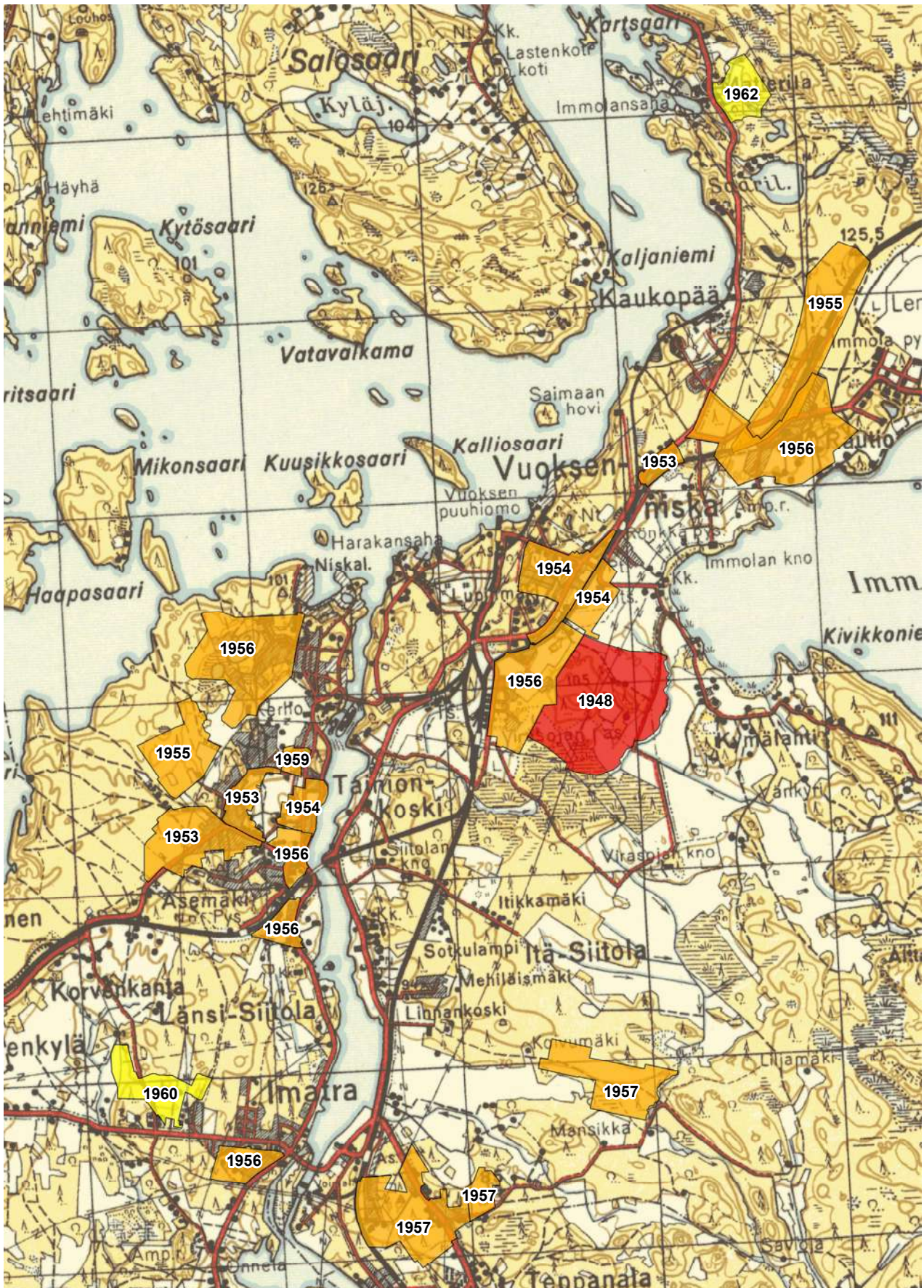
Kauppalan perustamisvaiheessa Vuoksenniskan merkitys korostui, kun siellä olevat Oy Vuoksenniska AB:n teollisuus, asunto – ja muut kiinteistöt siirtyivät kauppalan omistukseen. Sulattimon alueelle sijoitettiin kauppalan hallintorakennus ja teknisen toimen tiloja, neuvola tehtaanjohtajan taloon ja apukoulu ns. Aminoffin taloon. Väestömäärän voimakas kasvu 1940-luvun alulta 1970-luvulle lisäsi tarvetta erilaisille peruspalveluille ja erikoispalveluille Vuoksenniskalla. Oppilasmäärän kasvaessa Honkaharjulle rakennettiin vuonna 1951 uusi koulu, Virasojan kansakoulu (myöhem. Vuoksenniskan kansakoulu). Vuoksenniskan yhteiskoulu sai oman koulurakennuksensa vuonna 1959 toimittuaan ensiksi Kaukopään kansakoululla ja sen jälkeen Vuoksenniskan vanhoissa kansakoulun tiloissa 1950-luvulla. Arkkitehti Jaakko Kontion ja Kalle Räiken suunnittelemissa pulpettikattoisissa, 1960-luvun konstruktivistista suunnittelua edustavassa yhteiskoulussa aloitti toimintansa vuonna 1960 lähes 700 oppilaan voimin. Rakennusta laajennettiin myöhemmin 1970-luvulla. Vuonna 1960 Vuoksenniskaan rakennettiin myös Imatran aluesairaala vuonna 1962 ja uusi Kolmen Ristin Kirkko, joka valmistui vuonna 1958 Alvar Aallon suunnitelmana.

Vuoksenniskaan alettiin rakentaa 1950- ja 1960-luvulla teollisuustyönväestölle moderneja, pääosin 3-kerroksisia kerrostaloja, Kerhonmäen eteläpuolelle ja Sienimäelle. Kerrostalot varustettiin nykyaikaisilla mukavuuksilla ajan asumistarpeet huomioiden, ja myös asuminen väljeni perheiden lapsilukumäärän pienentyessä. Enso-Gutzeit Oy:n 1940-luvulla aloittaman omakotitalo-ohjelman myötä työntajien omistamien asuntojen osuus putosi lähes puoleen samalla, kun omistusasuntojen määrä kasvoi. 1950-luvulla asutuksen painopiste siirtyi Vuoksenniskan keskustaan, kun sinne ryhdyttiin rakentamaan asuinkerrostaloja Tapanilan alueelle. Imatran Haka alkoi rakentamaan lapsiperheille tarkoitettuja kerrostaloja entisille Oy Vuoksenniska Ab:n maille Vuoksenniskantien varteen ns. Lurtiskan alueelle, jonne rakentui kaikkiaan seitsemän Haka-kerrostaloa 1950- ja 1960-luvuilla. Myös liikerakentaminen keskittyi Vuoksenniskantien varteen, ensimmäiseksi Torikadun ja Vuoksenniskantien risteykseen ja myöhemmin 1950-luvun lopulla Leppärin ja Lakasantien välille. Uutta rakennettaessa vanhoja teollisuustyöväen puuasuinrakennuksia purettiin surutta pois myös Vuoksenniskalla.⁷⁰

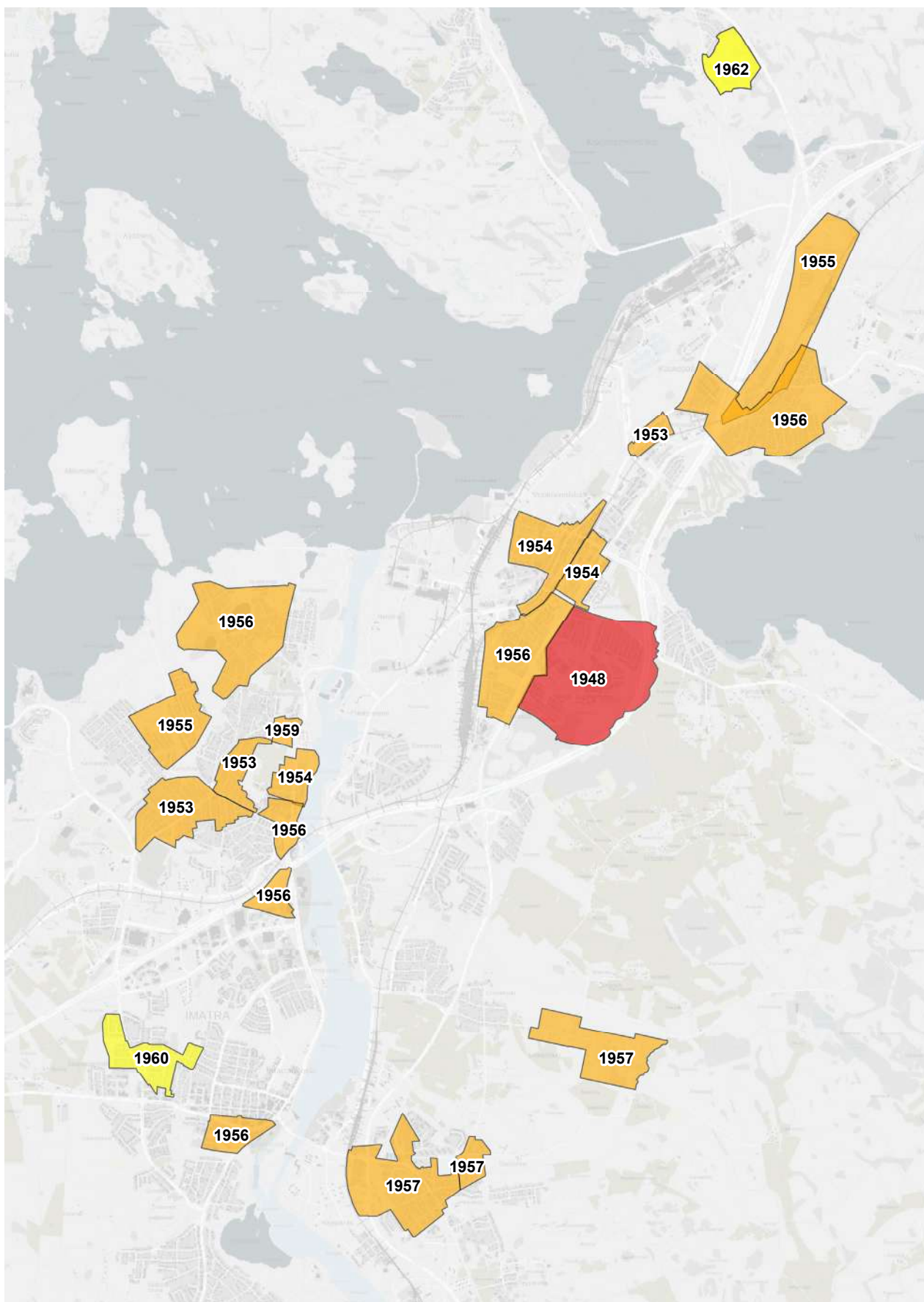
Voimakkaan rakentamisen seurauksena Imatralle muodostui kolme eri keskustaa; Imatrankoski, Vuoksenniska ja Tainionkoski. Keskukset kilpailivat keskenään rakennushankkeista, minkä vuoksi monia rakennuskohteita tehtiin lopulta kolme. Keskuksien samanaikainen kehittäminen esimerkiksi palveluiden osalta kiihdytti kaupunkirakenteen hajautumista, mikä on toisaalta ajan myötä lisännyt kaupunginosien paikantuntua ja johtanut kaupunginosaidentiteettien muodostumiseen.⁷¹

70 Etelä-Karjalan lastenkulttuurikeskus Metku

71 Hirn 1979, 194

Imatran kauppalan laajempia asemakaavoja vuosina 1948-1962. Taustalla vuoden 1938 peruskartta. Kaavoista on valittu raportin sisällön kannalta edustavimmat karttaan.

Imatran kauppalan laajempia asemakaavoja vuosina 1948-1962. Kaavoista on valittu raportin sisällön kannalta edustavimmat karttaan.

Imatrankosken keskusta-alue, ilmakeku. Kuvausvuosi n. 1956. Kuva: Imatran kaupunginmuseo.

Vuoksenniskan keskusta-alue, ilmakeku. Kuvausvuosi n. 1956. Kuva: Imatran kaupunginmuseo.

Tainionkosken – Mansikkalan keskusta-alue, ilmakeku. Kuvausvuosi n. 1956. Kuva: Imatran kaupunginmuseo.

Hallinnollisen keskuksen puuttumisen ja kauppalan hajanaisuuden myötä 1960-luvun alussa syntyi ajatus neljännen keskuksen rakentamisesta. Aallon suunnitelma sijoittaa hallinnollinen keskus Vuoksen itärannalle hylättiin ja suunnittelukilpailun tuloksena uusi hallinnollinen keskus rakentui Vuoksen länsirannalle Mansikkalaan vuonna 1961. Päätös Mansikkalasta hallinnollisena keskuksena loi pohjan lähes 20 vuotta jatkuneelle kiistalle, tulisiko siitä vai Imatrankoskesta varsinainen keskus. Lopulta 1980-luvulla Mansikkalaan päätettiin rakennuttaa virastokeskuksen lisäksi liikekeskus, mikä ratkaisi kisan keskustojen välillä. Samalla Tainionkoski menetti paikkansa yhtenä Imatran keskuksena.⁷²

Vuoksenniskan keskustaa vuonna 2019. Vuoksenniskantien ja Torikadun risteyksessä sijaitsevan tavaratalon tilalla sijaitti Erkki Huttusen funktionalismia edustava, sittemmin purettu Ruokolahden Osuuskaupan keskusmyymälä.

Imatrankosken keskustaa vuonna 2019.

Mansikkalan liikekeskusta alkaa muodostua. Vasemmalla kuvassa näkyvät tornitalot ja oikealla yläkulmassa kaupungintalo sekä kulttuurikeskus.

Kuva: Imatran kaupunki, 1988 (vasen kuva).

Vuonna 1991 oteutussa viistikuvassa kulttuurikeskusta vastapäätä rakentunut Mansikkalan virastotalo ja liikekeskus, josta on sitten purettu mainospylonit. Kuva: Imatran kaupunki, 1991 (oikea kuva).

Alvar Aalto ja yleisasemakaava

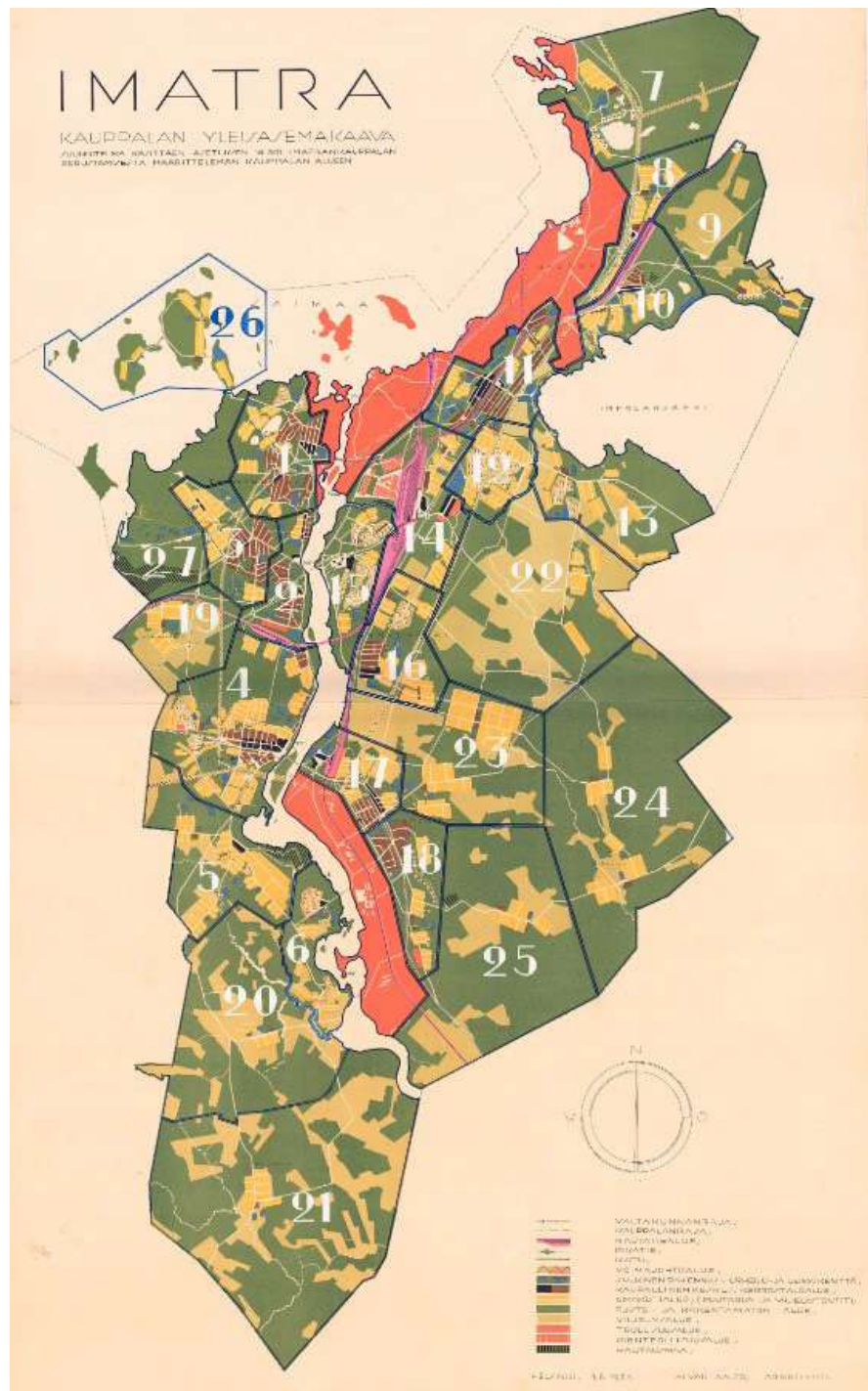
Imatran kaupungin hajanainen rakenne monine keskustoineen, pitkin etäisyyksineen ja puuttuvine joukkoliikenneyhteisyyksineen koettiin ongelmaksi niin yhdyskuntasuunnittelun kuin matkailun tehokkaan järjestämisen kannalta. Epäsuotuisan kehityksen välttämiseksi Enso-Gutzeit Oy tilasi professori Alvar Aallolta vuonna 1953 yleisasemakaavan Imatran kauppalalle. Kaavan tarkoituksena oli eheyttää moninapaista kaupunkia ja samalla rakentaa miellyttävää kaupunkiympäristöä, joka takaisi paikallisen yhteiskuntarauhan ja tehtaan tuotannon jatkuvan käynnissä pysymisen.⁷³

Yleisasemakaava perustui kolmeen Vuoksen varrelle nauhamaisesti rakentuvaan cityalueeseen eli keskusta: hallinnolliseen keskukseen Mansikkakosken itäpuolella, päärautatieaseman ja keskustlinja-autoaseman yhteydessä olevaa keskukseen Virasojalla sekä Imatrankosken aseman ja Vuoksen väliseen ryhmittymään, johon liittyy kirkko, koulu ja urheilukenttä.

Asumisen suunnittelussa Aallolla oli kolme päätehtävää:

1. Vanhan, hajanaisen asutuksen tiivistäminen ja muotoilu elinkelpoisiksi kokonaisuuksiksi.
2. Uuden, sekä sijainniltaan että sisäiseltä organisaatioltaan käyttökelpoisen asutuksen luominen.
3. Maaseutumaisen haja-asutuksen kauppalan periferiassa kokoaminen kyliksi, joita muodostavat: viljelytilat, viljelystontit, puutarhatontit jne.⁷⁴

Yleisasemakaavassa asumismuodot oli jaettu niin, että 37% asukkaista asuu omakotitaloissa ja 63 % kerrostaloissa. Tonttien suunnittelussa ja rakennusten sijoittelussa pyrittiin taloudellisuuteen. Esimerkiksi useimmat kerrostalot käsittivät yhdistettyjä yhteisiä tiloja ja suojattuja leikki- ja oleskelupihoja, jolloin ryhmä kerrostaloja muodostivat yhden taloudellisen solun. Teollisuudelle oli varattu mahdollisimman paljon tilaa odotettua kasvukehitystään varten. Teollisuusalueiden nauhamainen muoto Vuoksen ja Saimaan rannoilla antoivat myös tieverkostolle ja asutusalueille samanlaisen muodon kaupunkirakenteessa.

Imatran yleisasemakaava 1953, Imatran kaupunki.

73 Imatran yleisasemakaava 1953, 1957
74 Yleisasemakaava 1957, 9

Nauhamainen muoto vesistön äärellä mahdollisti lyhyet työmatkat asutusalueiden ja teollisuuslaitosten välillä sekä tarjosi luonnollisen ilmanvaihdon ja viemäroinnin, jolla Aalto näki olevan huomattava taloudellinen ja sosiaalis-hygieninen merkitys. Kaavaan oli varattu tilaa myös pienteollisuudelle sekä rautateiden ja pikateiden yhteyteen että normaalin asutuksen sekaan, millä pyrittiin täyttämään asukkaiden ja teollisuuden erilaiset tarpeet.

Asumis- ja teollisuusalueista erotettiin omille alueille puisto- ja virkistysalueet ihmisten elinolojen ja teollisuuden kasvupotentiaalin parantamiseksi.⁷⁵ Metsistä, istutetuista alueista, niityistä ja pelloista koostuvan ”vihreä verkoston” oli toisaalta tarkoitus tarjota asukkaille virkistysmahdollisuuksia ja toisaalta, muodostaa kauppalaan asutuksen ja liikenteen reservi- ja laajentumisalueen. Aallon suunnittelutyölin tapaisesti puistot muodostuivat hoidetuista metsistä, jotka levittäytyivät aina keskustoihin asti. Metsävaltaisen yleisasemakaavan myötä Imatraa alettiin kutsumaan myös metsäkauppalaksi.⁷⁶

Yleisasemakaavan kauppalaan alue oli jaettu 27 lohkoon, jotka muodostivat elimellisen kokonaisuuden omine keskuksineen ja tiloineen.

Vuoksen länsipuoli

1. Tainionkoski	Näiden lisäksi 7 viljelyslohkoa
2. Mansikkala	Vuoksen länsipuoli
3. Asemäki	
4. Imatrankoski	19. Korvenkanta
5. Meltola	20. Näträmmälä
6. Vallinkoski	21. Hallikala

Vuoksen itäpuoli

7. Saarlampi	22. Siitola
8. Immola	23. Linnansuo
9. Huuhtanen	24. Karhunsuo
10. Rautio	25. Jakola
11. Vuoksenniska	
12. Virasoja	
13. Kymälahti	
14. Liikennekeskus	
15. Hallintokeskus	
16. Linnankoski	
17. Rajapatsas	
18. Teppanala	

Alvar Aallon laatima yleiskaava ei koskaan toteutunut kokonaisuudessaan Aallon virheellisen väestökehitysarvion takia. Se määritteli kuitenkin Imatran kaupungin maankäytön ja yhdyskunnan kasvusuunnat, jotka ovat vaikuttaneet osittain jopa 2000-luvulle saakka. Kaavan myötä Imatralle rakentui yhtenäisen ranta-alue Insinööriemestä Tainionkosken voimalaitokselle ja yhtenäisen teollisuusalue terästehtaan ympärille Hallinnollisen keskustan muodostumisen lisäksi suunnitelma on näkynyt esimerkiksi maatalousalueiden säilymisenä, teollisuusalueiden sijoittumisena Vuoksen ja Saimaan rannalle, pienteollisuuden sijoittumisena rauta- ja pikateiden varsille sekä julkisten rakennusten sijoittamisena varsinaisten keskusta-alueiden ulkopuolelle. Imatran fyysinen kaupunkikuva muuttui 1960-luvulta lähtien huomattavasti Aallon yleisasemakaavan tavoitteista.⁷⁷ 1960-1970 -luvulla vanhaa rakennuskantaa purettiin vauhdilla uuden tieltä erityisesti Vuoksenniskalla, minkä myötä vanhaa puuarkkitehtuuria hävisi keskustaajamista ja tilalle rakennettiin liikerakennuksia, elementtirakenteisia kerrostaloja ja Haka-taloja.⁷⁸

75 Ojonen 1994, 19; Rossi 2006, 100

76 Malmivuori 2017, 40

77 Ojonen 1994, 19-20

78 Jokiniemi-Talvisto 1997, 83

KOLMEN KESKUSTAN KAUPPALAN KOHTEET:

- KOLMEN RISTIN KIRKKO
- VUOKSENNISKAN YHTEISKOULU

Kolmen keskusten kauppalan kohteiden sijainti.

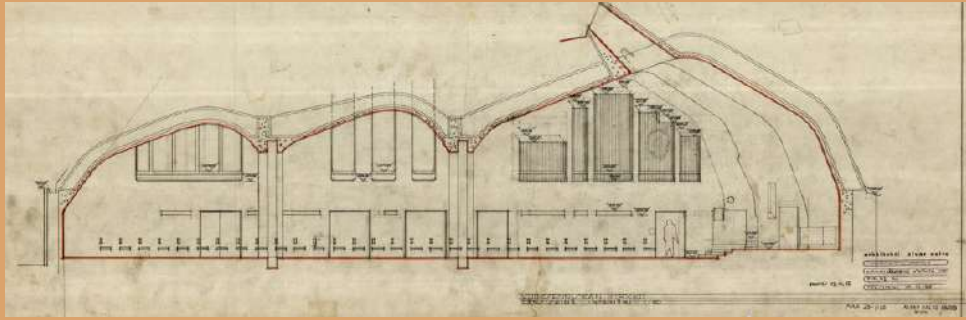
Vuoksenniskan Kolmen Ristin kirkko

Ruokolahdentie 27

Imatran kauppala perustettaessa ratkaistiin kunkin keskustan kirkolliset olot. Seurankunnan tilojen puuttuessa Vuoksenniskalta Imatran seurakunta päätti anoa vuonna 1953 muutamasta vaihtoehdoisesta paikasta Enso-Gutzeitin tarjoamaa tonttia Tienhaaranmäeltä Kaukopään kankaalta. Seuraavana vuonna heräsi myös ajatus Vuoksenniskan kirkon rakentamisesta seurakuntatalon ohella. Vasta vuonna 1955 Enso-Gutzeit lahjoitti seurakunnan toivomusten mukaisen tontin lahjatonttina, johon liittyi toivomus ottaa Alvar Aalto rakennusten suunnittelijaksi sekä halu saada vaikuttava kirkkorakennus yhtiön teollisuusrakennusten lähelle. Yleisemakaavan yhteydessä Alvar Aalto ryhtyi suunnittelemaan kirkkoa heti kesällä 1955 ja rakennustyöt alkoivat loppuvuodesta 1956. Kirkko vihittiin käyttöön syksyllä 1958.⁷⁹

Kolmen Ristin kirkko. Kuvaaja: Pertti Ingervo, Alvar Aalto-säätiö.

Kirkkosalin leikkauspiirustus. Kuva: Alvar Aalto-säätiö, 2017.

Teräsbetonirunkoinen ja maalatulla betonilla vuorattu kirkko sijaitsee valoisalla honkakankaalla. Kirkkorakennuksessa näkyy vaikutteita Italiasta ja myöskin ranskalaisen Le Corbusierin funktionalistisesta tyylistä. Rakennuksen suunnittelua ohjasi kirkon merkitys sosiaalisen toiminnan tarjoajana teollisuusseudulla. Tämä välittyy kirkon muodossa, jolla Aalto on pyrkinyt vastaamaan sosiaalisten toimintamuotojen asettamiin vaatimuksiin. Varsinaisesta kirkkorakennuksesta ja asuinrakennuksesta koostuva kirkko on jaettu kolmeen perättäiseen osioon; varsinaiseen sakraalihuoneeseen ja seurakuntatarkoituksessa käytettäviin kirkkosaleihin, jotka ovat liitettävissä pääsaaliin liukuovilla. Kolminaisuus toistuu myös esimerkiksi kirkkosalia kattavien holvien muodossa ja komiosaisessa, ylöspäin lavenevassa tornissa, jonka avulla Aalto halusi rakennuksen erottuvan muista alueen maisemaa hallitsevista tehtaiden savupiipuista.⁸⁰

Kolmen Ristin kirkko sijoittuu valtakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön.

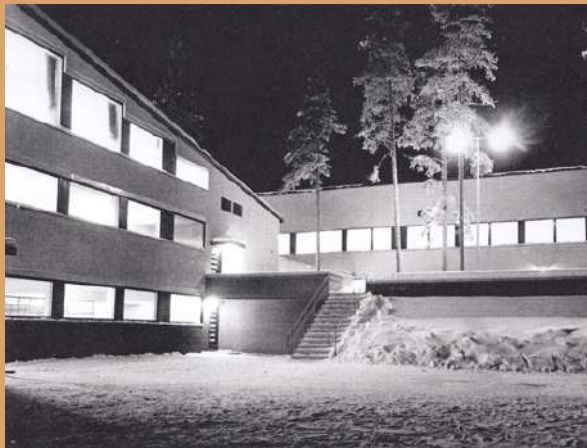
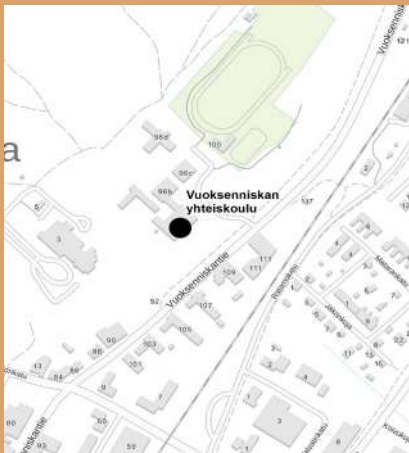
Mäntymetsäiseen kirkkopihaan kuuluu kirkon ja kellotornin ohella alunperin kappalaisen ja seurakuntatyöntekijöiden asunnoksi suunniteltu ja kirkon arkkitehtuuriin sovitettu rakennus, jonka yhdistää kirkkoon valkoinen betonimuuri.

Vuoksenniskan yhteiskoulu

Vuoksenniskantie 96

Vuoksenniskan yhteiskoulu sai oman koulurakennuksensa vuonna 1959 toimittuaan ensiksi Kaukopään kansakoululla ja sen jälkeen Vuoksenniskan vanhoissa kansakoulun tiloissa 1950-luvulla. Arkkitehtien Jaakko Kontion ja Kalle Räiken suunnittelemissa pulpettikattoisessa, 1960-luvun konstruktivistista suunnittelua edustava yhteiskoulu aloitti toimintansa vuonna 1960 lähes 700 oppilaan voimin. Rakennus on teräsbetonirunkoinen ja julkisivumateriaalina rapattu betoniitiili. Julkisivuväriytyksenä on valkoista ja tummanharmaata. Vanhemman koulurakennuksen vieressä sijaitsee samana vuonna rakennettu, pulpettikattoinen liikuntasali. Rakennusta laajennettiin myöhemmin 1970-luvulla lisärakennuksella, joka on sittemmin purettu.⁸¹ Oletettavasti rakennuksen julkisivut ovat muuttuneet myöhempien korjausten yhteydessä. Uusin lisärakennus valmistui vuonna 2019.

Vuoksenniskan yhteiskoulun vanhempi koulurakennus on suojeltu asemakaavalla.

Yllemmässä kuvassa Vuoksenniskan yhteiskoulun 1960 valmistunut koulurakennus. Kuva: Vuoksenniskan koulun arkisto.

Alemmissä kuvissa Vuoksenniskan yhteiskoulun ulkotiloja vuonna 2019. Vasemmalla vanhempi koulurakennus ja oikealla liikuntasalin piipu.

2.8 Nopean rakentumisen vaihe ja neljän keskustan kaupunki

Mansikkalan kaupunginosa alkoi kehittymään Tainionkosken ja valtatie 6:n risteuksen tuntumaan, jonne sijoitettiin arkkitehti Aatos Issakaisen voittaman arkkitehtuurikilpailun tuloksen pohjalta kunnan hallinto- ja kulttuurikeskus vuonna 1966. Seuraavana vuonna sinne sijoitettiin arkkitehtuurikilpailussa voittaneiden arkkitehtien Mane Hetzerin ja Arto Sipisen suunnitelman mukaan kaupungintalo. Kaupungintalo valmistui vuonna 1970 ja se vihittiin käyttöön seuraavana vuonna, jolloin kauppalaista tuli virallisesti Imatran kaupunki. Kaupungintalon läheisyyteen rakennettiin vuonna 1980 järjestetyn arkkitehtuurikilpailun pohjalta, myös Arto Sipisen suunnittelemana, kaupungin kulttuurikeskus. Vuonna 1986 kulttuurikeskuksen valmistuttua päätettiin alueen vetovoimaa ja palvelutarjontaa edelleen lisätä, minkä seurauksena Tainionkosken vastakkaiselle puolelle rakennettiin Käpy ja Simo Paavilaisen suunnittelema Mansikkalan virastotalo ja liikekeskus Mansikkapaikka.⁸²

Autoliikenne kasvoi 1970-luvulla ja liikenneonnettomuuksien määrästä oli yleinen huoli. Alvar Aallon yleis-aseமாகাavan mukaisesti Imatran kauppalaan kohdalla 1940- ja 1950-luvulla linjattu kuutostie parannettiin 1970-luvulla valtatieksi ja perusparannuksen yhteydessä rakennettiin Mansikkakosken yli uusi silta vuosina 1971-1973. Liikenteen painopiste siirtyi uuden sillan myötä Tainionkoskelta Mansikkalaan, jonne rakennettiin myös sekä rautatieliikennettä että tieliikennettä palveleva keskusliikenneasema vuosina 1976-1977.

Vasemmalla Mansikkalan silta ja tornitalot Imatralla. Kuvaaja: Aarne Mikonsaari, 1980-1989. Lappeenrannan museot. Oikealla Vuoksen ylittävä vuonna 1973 valmistunut silta kaupungintalon läheisyydessä (kuva 1972, Imatran kaupunginmuseo)

Asumisessa tapahtui suuri murros 1970-luvulla, jolloin alettiin suosia kerrostalojen rakentamista. Maalta kaupunkiin ja taajamiin suuntautunut väestövirta tarvitsi nopeasti asuntoja. Näkyvimät esimerkit Imatralla 1970-luvun kerrostalojen rakentamisinnosta ovat Mansikkalan tornitalot, jotka 14-kerroksisina hallitsevat maisemaa kilometrien päähän. Kerrostaloalueen valmistumisen myötä Mansikkala kasvoi merkittäviksi asuinalueeksi ja samalla asumisen painopiste siirtyi pientalosta kerrostaloihin. Tornitalojen rakentamisella haluttiin tarjota asukkaille kohtuuhintaisia asuntoja ja niiden nähtiin toimivan myös uuden kaupunkimaisen Imatran maamerkkeinä liikennekeskukseen saavuttaessa. Pienempiä kokonaisuuksia rakennettiin muun muassa Vuoksenniskan Matarankadulle ja Rajapatsaan Malminkadulle.⁸³

Yllä vasemmalla ja oikealla Rajapatsaan kerrostaloaluetta ja kirjastorakennus.

Vuonna 1972 Imatran kaupunki valmisti asemakaavan Vuoksenniskalle, rakentamattomalle alueelle rautatien, Karjalantien ja Rönkäntien rajaamalle alueelle. Asemakaava tuli voimaan loppuvuodesta 1972. Kaava liittyy Enso-Gutzeit Oy:n maanhallinta- ja rakennustoimintaan omistuksessaan olleilla maa-alueilla Vuoksenniskan ja Kaukopään kaupunginosissa, joissa tavoitteena oli yli 250 asunnon rakentaminen. Enso-Gutzeit aloitti rakennustoiminnan Imatran Hakan kanssa vuosina 1972-73, jolloin Mataran kaavoitetulta alueelta maata ja tontteja myytiin yksityisille sekä Imatran kaupungille. Mataran alueelle kaavoitettiin tontit tuolloin kolmelle 3-kerroksiselle ja yhdelle 2-kerroksiselle asuinke-rostalolle sekä muodostettiin 4 rivitalotonttia.⁸⁴

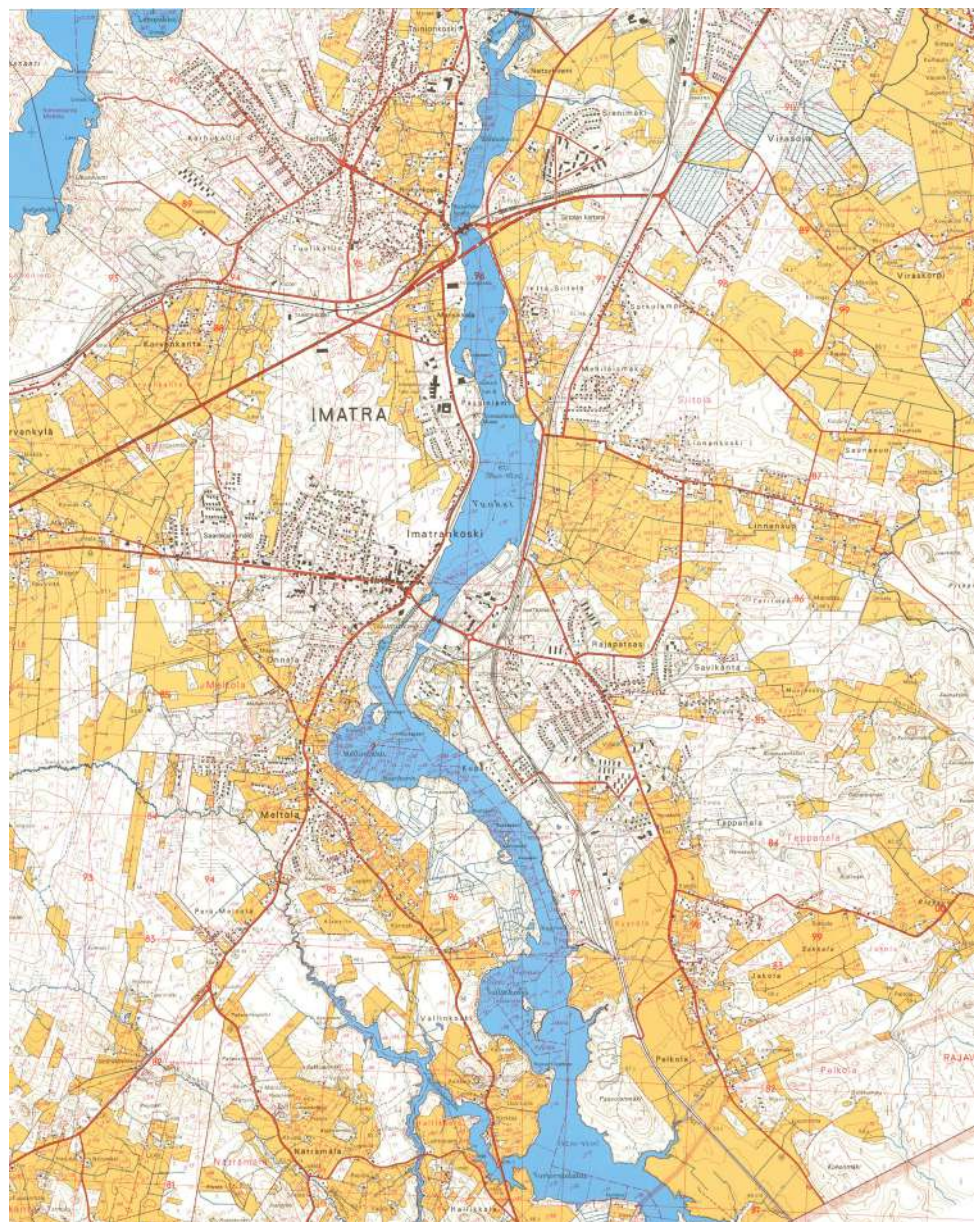
Yllä vasemmalla ja oikealla Mataran 1970-luvulla rakennetyt kerrostaloja.

83 Talka 1997, 83

84 Koskinen & Lehonkoski 2019, s. 62-63, 67

1960-1970 -luvuilla vanhaa rakennuskantaa purettiin vauhdilla uuden tieltä erityisesti Vuoksenniskalla, minkä myötä vanhaa puuarkkitehtuuria hävisi keskustaajamista ja tilalle rakennettiin liikerakennuksia, elementtirakenteisia kerrostaloja ja Haka-taloja.⁸⁵ Aallon yleisasemakaavan perustana ollut väestönkehityksen virheellinen arviointi todentui 1980-luvulla alkaneena laskusuuntauksena. Kaupunkirakenteen eheyttäminen asetettiin jälleen yleiskaavan tavoitteeksi vuonna 1982, jolloin pääkeskukseksi määriteltiin Mansikkala ja aluekeskuksiksi Imatrankoski sekä Vuoksenniska.⁸⁶ 1980-luvulla asumisen painopiste muuttui sekä Mansikkalassa että koko Imatralla aikaisempien vuosien kerrostolobuumista poiketen pientalovaltaiseen asumiseen. Uusia pientaloalueita kaavoitettiin muun muassa Paajalaan.⁸⁷

Imatran kaupunginvaltuusto teki 50-vuotisjuhlapäätöksessään vuonna 1997 linjauksen, että Imatrankoski on kaupungin pääkeskus, ja että sitä tulee sellaisenaan kehittää muun muassa kävelykeskustan osalta. Vuoden 2000 alussa käynnistyi keskustan kehityshanke, jonka toteuttaminen on alkanut vuonna 2003 niin sanottuna Koskikeskus-projektina. Vuonna 2004 hyväksytyssä Kestävä Imatra – yleiskaavassa yhdyskuntarakenteen kehittämisen lähtökohdaksi otettiin aikaisempaa selvemmin kaupunkirakenteen täydentäminen ja Imatrankosken edelleen kehittäminen pääkeskuksena.⁸⁸

Imatran peruskartta vuodelta 1971. Kartta:Maanmittauslaitoksen vanhat kartat.

85 Jokiniemi-Talvisto 1997, 83

86 Malmivuori 2012, 129-131

87 Etelä-Karjalan lastenkulttuurikeskus Metku, 23

88 Etelä-Karjalan lastenkulttuurikeskus Metku

NOPEAN RAKENTAMISEN VAIHE JA NELJÄN KESKUSTAN KAUPUNKI:

- KAUPUNGINTALO
- KULTTUURIKESKUS
- MANSIKKALAN LIIKEKESKUS JA VIRASTOTALO
- MANSIKKALAN TORNITALOT
- UIMAHALLI JA URHEILUHALLI

Nopean rakentamisen vaiheeseen ja neljän keskustan kaupunkiin liittyvien kohteiden sijainti.

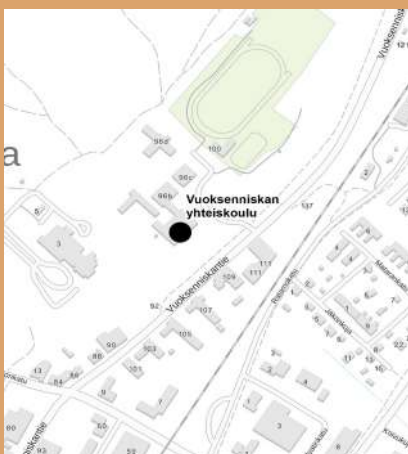
Kaupungintalo

Virastokatu 2

Kaupungintalo oli keskuksen ensimmäinen rakennus. Sen toteutus perustuu vuonna 1967 järjestetyssä arkkitehtuurikilpailussa 1. palkinnon voittaneeseen suunnitelmaan. Kaupungintalo valmistui vuonna 1970 ja vihittiin käyttöön seuraavana vuonna. Keskittämällä kaupungintalo myöhemmin toteutettavien julkisten rakennusten kanssa kansalaistorin ympärille pyrittiin erilleen alueen pohjoispuolelle silloin rakenteilla olevasta moottoritieviaduktista. Samalla säilyi huomattava osa alueesta käytettäväksi puistomaiseen tapaan. Kansalaistorilta haluttiin näkymät vapaana virtaavalle Vuokselle.

Kaupungintalon suunnittelusta vastasi Arkkitehtitoimisto Arto Sipinen – Mane Hetzer. Suunnittelun yhtenä pääperiaatteena oli selkeän ja orientoitumisen kannalta helpon pohjaratkaisun aikaansaaminen. Rakennuksessa toimistotilat ryhmittyvät kolmessa kerroksessa sisäpihan ja keskelle jäävän kolmen kerroksen korkuisen keskushallin ympärille. Keskushallista nousee omana graniittimassanaan valtuuston istuntosali, joka saa valaistuksensa koko keskushallia kattavasta valokattoarinasta.

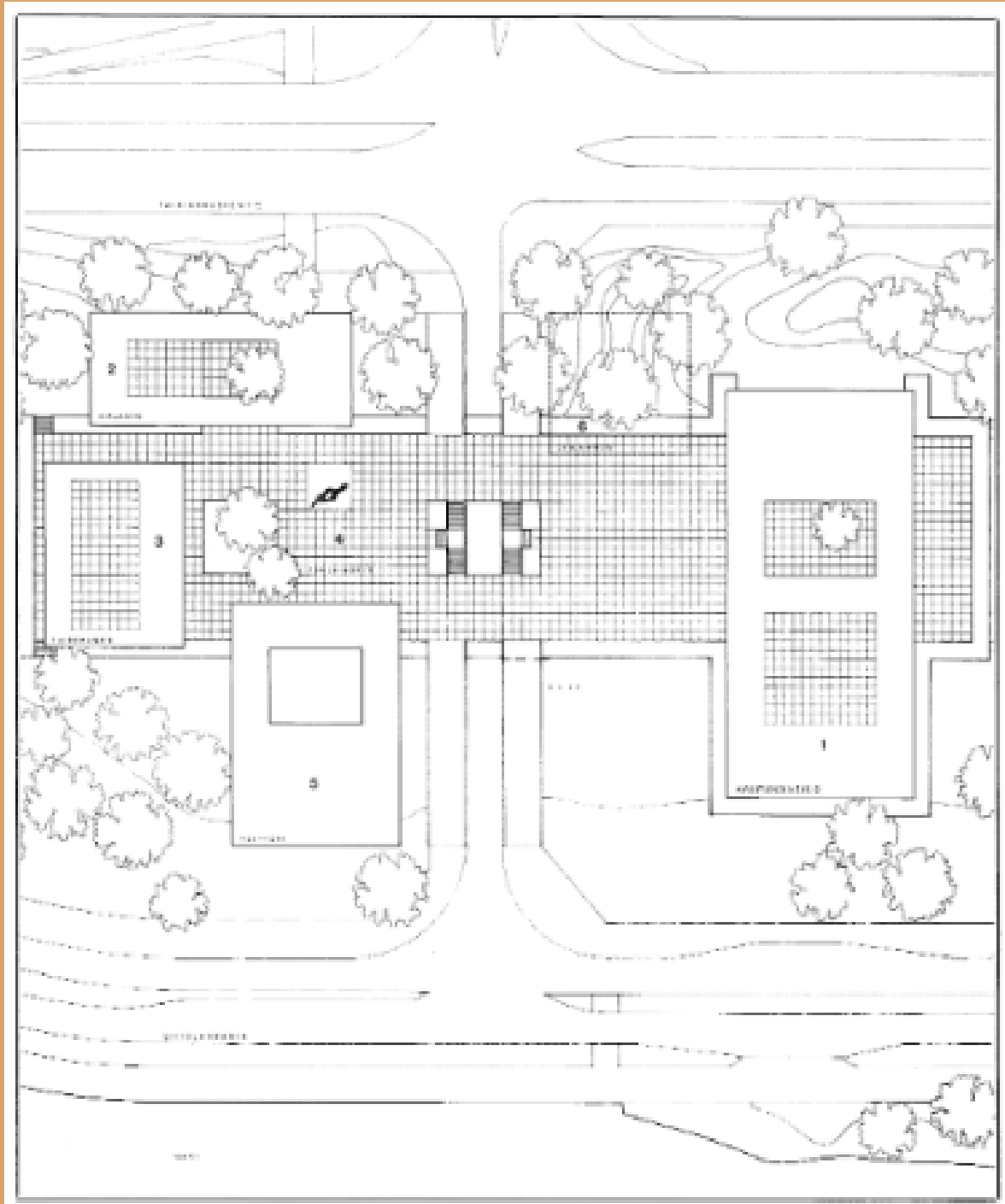
Konstruktivistinen rakennus on toteutettu arvokkain materiaalein ja sen koko on vaikuttava, 64 000 m³. Julkisivut ovat tummaksi käsiteltyä pronssia sekä kolminkertaista, auringon lämpösäteitä heijastavaa umpiolasia. Paikkakunnan omalla kivellä, Imatran harmaalla graniitilla, on päällystetty rakennuksen sokkeliosa sekä valtuuston istuntosali.⁸⁹

Kaupungintalon julkisivu etelän suunnasta. Arkkitehti-lehti 4/1971.

Kaupungintalon julkisivu eri suunnista kuvattuna.

Imatran kaupungintalo, asemapiirros. Kaupungintalo piirustuksessa oikealla. Arkkitehti-lehti 4/1971

Kulttuurikeskus

Virastokatu 1

Imatran kulttuurikeskuksen toteutus perustuu kutsukilpailun vuonna 1981 voittaneeseen ja vuonna 1986 rakentuneeseen ehdotukseen "Koskenlaskija". Rakennus sijaitsee kaupungintaloa vastapäätä kansalaistorin eteläpuolella. Arkkitehti Arto Sipinen on hakenut valkoisella ja moni-ilmeisellä rakennuksella vastakohtaa kaupungintalolle täydentämään ja rikastuttamaan hallintokeskusta. Rakennus on toteutettu kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa toteutettiin tilat kirjastolle, konsertti- ja kongressitoiminnalle, musiikkikoululle, oppimateriaalikeskukselle ja kulttuuritoimistolle. Toinen rakennusvaihe käsitti kaupunginteatterin. Vuonna 2012 kulttuurikeskuksen nimeksi tuli Kulttuuritalo Virta.

Kulttuurikeskuksen julkisivut ovat valkoista kvartsiharkkoa ja pohjakerroksen kansalaistoriin liittyviltä osilta Imatran harmaata graniittia. Rakennuksen sisäosa on ilmeeltään valkoinen vaaleine koivupintoineen. Sisätiloja hallitsee läpi konserttisii-ven kaikkien kerrosten ulottuva graniittiportaikko. Alvar Aalto -vaikutteinen muotokieli näkyy muun muassa organisesti kasvaneissa rakennusmassoissa, sisä- ja ulkotilat yhdistävissä ikkunoissa, italialaisvaikutteisessa ulkoauditoriossa, valkoisissa pinnoissa ja vaaleissa koivulattioissa.⁹⁰

Valkoinen ja moni-ilmeinen vastakohta mustalle ja konstruktivistiselle kaupungintalolle. Arkkitehti-lehti 1/1987

Vasemmalla näkymä kulttuurikeskukseen. Rakennus on helposti tunnistettava Arto Sipisen 1980-luvun arkkitehtuurin tyyliä. Arkkitehti-lehti 1/1987. Oikealla kulttuurikeskuksen asemapiirros. Arkkitehti-lehti 1/1987.

Kulttuurikeskuksen suuret ikkunat ja ulkoauditorio kehystävät rakennuksen valkoista julkisivua.

Mansikkalan liikekeskus ja virastotalo

Tainionkoskentie 68 ja 70

Käpy ja Simo Paavilainen suunnittelivat vuonna 1986 Mansikkalan liikekeskuksen ja virastotalon, jotka edustavat funktionalisimien jälkeistä modernia arkkitehtuuria. Samana vuonna järjestetyn kutsukilpailun tavoitteena oli hakea uutta "Imatran symbolia". Kokonaisuuteen kuului myös torialueen suunnittelu.

Rakennus noudattaa Karjalantien suuntaa, millä Paavilaiset pyrkivät poistamaan tien ja rakennusten koordinaatiston välisen ristiriidan. Liikekeskuksessa on vaikutteita 1800-luvun kauppahalliperinteestä ja virastotalossa puolestaan postmodernistisesta arkkitehtuurista. Julkisivuissa ikkuna-aukot on sommiteltu epäsymmetrisesti. Rakennusten materiaalivalinnoilla on haluttu tuoda esille yhteyttä kaupungintaloon ja kulttuuritaloon. Rakennusten yhteyden korostaminen näkyy myös virastotalon pronssilla vuoratuissa julkisivuissa, jotka rinnastuvat kaupungintalon pronssiin seinäpintoihin. Vastaavasti liikekeskuksen valkoiset muuripinnat ja keskiosan lasikatto rinnastuvat kulttuuritalon muureihin ja lasipintoihin. Liikekeskuksen mainostornit sulautuvat osaksi Mansikkalan korkeita kerrostaloja.⁹¹ Sitten mainostornit on purettu.

Yllä: Liikekeskuksen Galleria, Ark-lehti, 3/1987.

Liikekeskus Karjalantieltä kuvattuna (ylin kuva oikealla) ja virastotalo kuvattuna eri suunnista (keskimmäinen ja alin kuva oikealla).

Mansikkalan tornitalot

Mansikkalan tornitalot rakentuivat 1970-luvulla asemakaava-arkkitehti Paavo Tammekannin vuonna 1970 laatiman asemakaavan pohjalta. Mansikkalan kauppalanosaa n:o 10 ja Linnalaa koskeva asemakaava käsitti Imatran kauppalan pääkeskuksen liike- ja asuntokerrostalokorttelita käsittävän osan. Kaavassa asuinalueet sijoitettiin meluhaitoista johtuen mahdollisimman kauas vilkkaista pääliikenneväylistä, Tainionkoskentiestä ja vatatiestä 6, Kauppakadun muodostaman kehän sisään. Asuinalue koostuu viidestä kerrostalokorttelista, jotka käsittävät kukin kaksi 2-portaista korkeaa rakennusta. Lisäksi alueelle on varattu yksi Yo-tontti lastentarhaa tai esikoulua varten. Tonttien pysäköinti on määrätty kaavassa tapahtuvan rakennusten länsi- ja pohjoispuolelle Kauppakadun varteen jättäen etelä- ja itäpuoliset alueet rakennuksista leikkipihoiksi. Rakennusten kerros-luku vaihtelee 6-14 kerrokseen siten, että korkeammat rakennusmassat sijaitsevat pohjois-eteläsuunnassa ja matalammat itä-länsisuunnassa. Tällä on pyritty tehostamaan ja korostamaan kauppalan pääkeskustaa ja muodostamaan voimakas arkkitehtoninen kontrasti maaston tasaisuudelle.⁹²

Mansikkalan tornitalojen betonijulkisivu kuvattuna joulukuussa 2020 (ylin kuva oikealla). Lännestä otetussa viistokuvassa vuodelta 1991 näkyy hyvin korkeampien ja matalampien asuinkerrostalojen sijoittuminen maastoon pohjois- etelä- ja itä-länsisuunnassa. Kuva: Imatran kaupunki.

Uimahalli ja urheiluhalli

Kotipolku 2

Imatran ensimmäisen uimahallin ja urheilutalon rakentaminen aloitettiin 1960-luvun alussa arkkitehti Einari Teräsivirran suunnitelmien pohjalta. Tuolloin oli käynnissä ympäri Suomea tärkeitä urheiluhallihankkeita esimerkiksi Helsingissä Helsinginkadulla, Espoon Tapiolassa, Kouvolassa ja Kemissä. Pääosin paikallisin voimin kirpputorien ja kilpailujen järjestämisestä hankituilla varoilla kustannettiin uimahallin rakennusprojekti, joka valmistui vuonna 1966.⁹³

Vuosina 1981–1982 urheilutaloon tehtiin merkittäviä uudistuksia muun muassa pohjaratkaisuissa ja palloiluhallin eteläpuolelle rakennettiin laatikkomainen lisäsiipi uusine urheilusaleineen. Vuonna 2003 uimahalliin tehtiin muutoksia, jotka olivat hieman vähäisempiä ja kohdistuivat pääasiassa teknisten tilojen uudistamiseen ja allasosaston päivittämiseen ajanmukaiseksi. Saneerauksen yhteydessä rakennettiin myös uusi lasitettu käytävä portaineen uimahallin tiloista Vuoksen rantaan.

Valkotummanruskeat rakennukset edustavat 1960-luvun konstruktivistista rakentamista, mikä ilmenee käytetyissä materiaaleissa, teräsbetonissa ja kuparipellisä, sekä suunnittelun koruttomuudessa ja askeettisuudessa. Uimahalli-urheilutalon vuorauksessa on käytetty maalattua betonia, kvartsihiekkatiiltä ja kuultokäsiteltyä lasia. Pitkänomaiset hallimaiset rakennusmassat, kattojen kaarevat paraboliset muodot ja suuret yhtenäiset rytmityt ikkunapinnat toistuvat myös muissa suomalaisissa saman aikakauden julkisissa rakennuksissa. Rakennusten ulkoinen ilme noudattaa edelleen suhteellisen hyvin alkuperäistä tyyliään uudistuksista huolimatta. Rakennukset ovat voimakkaasti miljöötä määrittävä tekijä Pässiniemen-Mansikkalan Vuoksen miljöössä.⁹⁴

Uimahallin sisäkaton voimakasa kaareva muoto toimii hyvin kontrastina sisä- ja ulkotilojen suurille ja yhtenäisille lasipinnoille. Kuvat: Imatran kaupunki.

93 Museovirasto

94 Luotinen 2017, 39-58, Ojonen 1994, 52

3. JOHTOPÄÄTÖKSET

Selvityksessä on tuotu esiin Imatran rakennetun ympäristön vaiheet sekä poimittu Imatraa muokanneista eri kehitysvaiheista parhaiten aikakautta edustavat alueet tai rakennukset. Osa näistä nostoista on jo valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiksi todettuja, mutta myös paikallisesti arvokkaita uusia alueita ja kohteita on esitetty. Tämä selvitys luo kokonaiskuvan koko kaupungin alueesta ja antaa tukea strategisen yleiskaavan laadinnan lisäksi asemakaavoitusvaiheessa tehtäville tarkemmille inventoinneille. Selvityksen avulla on mahdollista liittää yksittäisiä kulttuuriympäristöön liittyviä teemoja osaksi suurempaa Imatran rakennettua ympäristön kehitystarinaa.

Imatran varhaisimmat kulttuuriympäristön kerrokset ulottuvat jääkaudelle. Tämän jälkeen merkittäviä vaiheita ovat olleet säätyläiskulttuuri ja erityisesti matkailutoiminnan kehityksen myötä syntynyt rakennettu ympäristö. Imatran ominaisluonteeseen kuuluu kolme erillistä vahvan kaupunginosaidentiteetin omaavaa keskustaa ja laajalle alueelle levittänyt yhdyskuntarakenne. Näiden syntyyn ovat vaikuttaneet sodan ja jälleerakentamisen aika, jolloin valtakunnan rajan läheisyyteen siirrettiin luovutetuilta alueilta teollisuutta ja väestöä. Lisäksi yhdyskuntarakenteen syntyyn ovat vaikuttaneet merkittävästi pitkä teollisuushistoria, jonka myötä yritykset tarjosivat asuntoja ja palveluita työn perässä alueelle muuttaville ihmisille. Kaupunginosaidentiteettien kehittymiseen voidaan nähdä vaikuttaneen myös keskustojen keskinäinen kilpailu ja samanainen kehittäminen. 1960- ja 1970-lukujen nopean rakentamisen aika on jättänyt tunnistettavan kerroksen Imatran kaupunkikuvaan, sen myötä syntyi myös kaupungin neljäs keskusta Mansikkala. Eri vaiheissa nousee esiin pyrkimykset luoda korkealaatuista arkkitehtuuria ja hyvää rakennettua ympäristöä ajan ihanteet ja suunnitteluperiaatteet huomioiden, tämä näkyy nykypäivässä nimekkäiden suunnittelijoiden rakennusperintönä sekä muun muassa arkkitehtuurikilpailujen myötä rakentuneina kokonaisuuksina.

Strategisen yleiskaavan laatimisessa ja sitä seuraavissa asemakaavoissa esitetään Imatran ominaisluonteen vaaliminen ja eri aikakausien erityispiirteiden tunnistaminen ja huomioiminen kehityksen lähtökohtana. Selvitykseen on koottu kutakin aikakautta parhaat edustavat alueet ja kohteet, jotka tulee säilyttää. Kulttuurihistoriallisia arvoja kytkeytyy myös muuhun rakennusperintöön ja näiden arvojen huomioiminen on hyvä lähtökohta uusien rakennettujen kerroksien lisäämiseksi olevaan ympäristöön.

Imatran rakennetun ympäristön kehitysvaiheet -työtä suositellaan jatkettavan tulevaisuudessa siten, että viimeisten vuosikymmenten isoista teemoista, kuten esimerkiksi 2000- ja 2010-luvun palvelurakentamisesta laadittaisiin teemainventointi, joka jatkaisi ja täydentäisi kaupungin kehitystarinaa.

4. LÄHTEET

Lähdekirjallisuus

- Ahlfors, Niina & Heikkilä, Tiina 2016. Imatran kaupunki, Kaukopään, Imatrankosken ja Tainion-kosken koulurakennusten sekä kumppanuustalon rakennushistoriallinen selvitys. Ramboll Finland Oy.
- Ahola, Teija 2017. Lähteen talon rakennushistoriaselvitys. Imatran kaupunki. Selvitystyö Ahola, Mikkeli.
- Ahola, Teija 2017. Pulliaisen talon rakennusinventoinnin työkertomus ja kaupunkikuva-analyysi. 30. kaupunginosa, kortteli 10, tontti 1. Imatran kaupunki. Selvitystyö Ahola, Mikkeli.
- Engman, Max 1999. Historisk Tidskrift för Finland. 3/1999. Historiska institutionen, Helsingin yliopisto.
- Heitto, Kalevi 1990. Imatran seudun hoveja ja kartanoita. Kanta-Imatran seuran julkaisu n:o 5. Oy Ylä-Vuoksi, Imatra.
- Heporauta, Arne & Lukkarinen, Päivi (toim.) 2008. Kolmen ristin kirkko. Alvar Aallon arkkitehtuuria n:o 12. Alvar Aalto Säätiö, Jyväskylä.
- Hirn, Sven 1984. Imatran tarina. Matkailuhistoriamme valtaväylältä. KantaImatraseuran julkaisu n:o 3.
- Jokiniemi-Talvisto, Maritta 1997. Yhteiskunnan muuttuminen. Teoksessa Talku, Anu (toim.), Imatran kirja. Imatran kaupunki, Jyväskylä.
- Korjonen-Kuusipuro, K & Kovakka, M 2010. Vuoksi historiallisena tilana. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.), Tila historiassa. Historiallinen Aikakauskirja 2010:1. Suomen Historiallinen Seura & Historian Ystävien Liitto, Sastamala, s. 73-87.
- Koskinen, Risto-Olavi & Lehonkoski, Pekka 2016. Oli kerran Vuoksenniska1, vuoteen 1945. Studio Niska, Lappeenranta.
- Koskinen, Risto-Olavi & Lehonkoski, Pekka 2018. Oli kerran Vuoksenniska 2, 1945-1965. Studio Niska, Lappeenranta.
- Koskinen, Risto-Olavi & Lehonkoski, Pekka 2019. Oli kerran Vuoksenniska 2, 1965-2020. Studio Niska, Lappeenranta.
- Köngäs, Ulrika 2010. Imatra. Vuoksenranta-alueiden historiallisen ajan muinaisjäännösinventointi 27.9.–8.10.2010. Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto (MV/RHOA).
- Kääpä Katariina 1997. Digenssivaunuista teltturistiin. Matkailuhistoriaa kahden vuosisadan ajalta. Teoksessa Talku, Anu (toim.), Imatran kirja. Imatran kaupunki, Jyväskylä.
- Lehonkoski, Pekka 1986. Tainionkosken vanha tehdasalue. Rakennushistoriallinen selvitys. Enso-Gutzeit Oy, Helsinki.
- Luoto, Jukka 2008. Asutuksen rakenteesta pitäjittäin. Etelä-Karjalan maisema- ja kulttuurialue-selvitys, osa 2. Etelä-Karjalan liitto.
- Lähteenmäki, Maria & Karhu, Jani (toim.) 2012. Moniääninen Imatra. Imatran kaupunki, Tampere.
- Luotinen, Else 2017. Mansikkalan koulu – Kirpputorirakennus – Karjalainen kotitalo (Hiljan piha) – Uimahalli-urheilutalo – Varpasaaren kalastuspuiston rakennukset (2017). Imatran kaupunki, kaupunginosa 11 Pässiniemi. Rakennushistoriallinen selvitys. Imatra.
- Malmivuori, Maija 2012. Missä on Imatran keskusta? Keskustelu kaupungin moninapaisuudesta. Teoksessa Lähteenmäki, Maria & Karhu, Jani (toim.), Moniääninen Imatra. Imatran kaupunki, Tampere, s. 125-147.
- Malmivuori, Maija 2017. Yhtenäistä metsäkauppala muodostamassa. Yhteisöllisyys ja alueidentiteetti Alvar Aallon Imatralla. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.
- Manninen, Markus 2016. Immola. Rakennushistoria ja nykytilanne. Arkkitehtitoimisto Manark Oy. Grano

Oy, Jyväskylä.

Malmivuori, Maija 2017. Yhtenäistä metsäkauppala muodostamassa. Yhteisöllisyys ja alueidentiteetti Alvar Aallon Imatralla. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.

Murole Matias, Vinay Robin & Antti Ahlava 2019. Imatran voiman asuntoalue 50-luvulta. Rakennushistoriaselvitys, Aarne Ervin asuntoalue, Imatra. Arkkitehtitoimisto Helsinkiurich, Helsinki.

Niskanen, Aino (2005). Väinö Vähäkallio ja hänen toimistonsa. Arkkitehdin elämäntyö ja verkostot. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2005/22. Väitöskirja, Helsinki.

Nalli Tuomas 2011. Imatran muistomerkit. Muistomerkkien inventointi 1.5.2011–30.7.2011. Imatran kaupunginmuseo.

Ojonen, Lasse 1995. Imatran teollistuminen ja työväenasuntoalueiden muodostuminen. Imatran kaupunginmuseoiden julkaisuja 1/1995. Kopio- ja painatuskeskus, Imatra.

Ojonen, Lasse 1994. Imatran rakennetun ympäristön kohteet. Imatran kaupunginmuseoiden julkaisuja 1/1994. Lappeenrannan kirjapaino, Imatra.

Piltz, Martti 2014. Imatran Kanavakadun historiaselvitys. Mobilia.

Poskiparta, Jouko 1997. Saimaanhovi rakennushistoriaa 1905-1993. Helsinki.

Raudankoski, Miika 2012. Teollinen Imatra. Suuryhtiön ja rajakaupungin rinnakkaiselo. Teoksessa Lähteenmäki, Maria & Karhu, Jani (toim.), Moniääninen Imatra. Imatran kaupunki, Tam-pere, s. 200-223.

Rossi, Pentti 2006. Kauppalasta kaupungiksi. Teoksessa Imatralla. Gummerus, Jyväskylä. 92–94.

Schulman, Harry (toim.) 1991. Teollisen yhdyskunnan murros. Tapaus Högfors: Vanha perinne ja uudet visiot. Otava, Helsinki.

Talka, Anu (toim.) 1997. Imatran kaupunki. JYY:n kotiseutusarja n:o 35. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Tiitolainen Riitta & Antikainen Kalevi 2011. Imatra – historiallinen matkailukohde. Teoksessa Lomasuuntana Suomi, näin teimme Suomesta matkailumaan. Suomen Matkailun Seniorit ja Suomen Matkailijayhdistys SMY. Hipputeos, Tuusula. 247 s.

Veijovuori, Matti 2008. Maisema asutuksen pohjana. Etelä-Karjalan maisema- ja kulttuurialue-selvitys, osa 2. Etelä-Karjalan liitto.

Arkistolähteet

Aktiebolaget tornator 1887-1912. Osakeyhtiö Tornator. Tainiokoski, 1913.

Enso Oy:n rakennuskannan inventointi. Suojeluluokitus- ja toimenpide-esitys 7.1.1997. Muutokset 28.2.1997, toim. Koskinen, Helinä; Kantonen, Timo & Wager, Henrik. 1997.

Imatra. Print Oy, Helsinki, 1957.

Imatra. Print Oy, Helsinki, 1957.

Imatran kulttuurikeskus. I rakennusvaihe. 17.5.1984

Imatran valtiotellin ympäristö, kaupunginosa 12 Imatrankoski. Historiallisten kehitysvaiheiden selvitys. Imatran kaupunki, tekninen toimi, kaavoitus ja yleissuunnittelu. 9.9.2003

Immolan kasarmialue. Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo, Museovirasto.

Immolan maankäyttösuunnitelma. Kaakkois-Suomen rajavartiosto. Rakennushallitus, Arkkitehti-toimisto Raimo Teränne KY. 1.4.1987

Kauppalanosan 1:o 10, Mansikkala, asemakaava ja Linnalan kauppalanosan asemakaava muutoksen selostus, 1970.

Kolmen ristin kirkko. Alvar Aallon arkkitehtuuria n:o 14, toim. Heporanta, Arne & Lukkarinen, Päivi. Alvar Aalto Säätiö. Jyväskylä, 2008.

Kosken koulu. Rakennushistoriaselvitys, Imatra, toim. Arkkitehtitoimisto Ark-byroo Oy. Imatran kaupunki, kaavoitus, 2018.

Kruunupuisto, Kruunupuiston kehittäminen. Osaprojekti 1. Puistohistoriallinen selvitys. Maisema-arkkitehdit Byman & Ruokonen Oy. Imatran kaupunki, Tekninen toimi, Kaavoitus- ja yleisuunnittelu, 2009.

Europa Nostran kilpailua koskeva neuvottelu 23.10.1987. Luonnos lyhyeksi tiivistelmäksi 26.10.1987. Mennola, Erkki (Etelä-Karjalan maakuntaliiton toiminnanjohtaja). Neuvottelumuuisto.

Neitsytniemen kartano. Siitola 5:261. Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo, Museovirasto.

Niskalammien vanhan työväen asuntoalueen inventointi 1980. Osa 1. Imatran kaupunki, tekninen virasto, kaavoitusosasto. 1980.

Siitolan kartano. Siitola 1:377. Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo, Museovirasto.

Savimajat –pientaloalueen rakentamishojeisto. Imatran kaupunki, kaavoitus- ja yleisuunnittelu. 14.11.2007

Stora Enso, Tornansaari, rauniorakennus. Sisäilma- ja kosteustekninen kuntotutkimus 29.10.2014. Tomi Käiväräinen. Vahanan suunnittelupalvelut, Lappeenranta.

Vanhaa Imatraa sanoin ja kuvin. Kanta-Imatra seuran julkaisu n:o 2

Sähköiset lähteet

Alvar Aalto Imatralla -juliste, Imatran kaupunki 1.10.2019

<https://www.imatra.fi/sites/default/files/atoms/files/04.03.2018%20Imatra%20juliste%20FIN.pdf>

Etelä-Karjalan lastenkulttuurikeskus Metku. Luettu 29.10.2019

<http://www.lastenmetku.fi/tiedostot/7.-lk-Arkkitehtuuripyryily.pdf>

Imatran Sähköasema 11.9.2018. Fingrid, Virkkunen & Co. Luettu: 25.11.2019

<https://www.imatra.fi/sites/default/files/atoms/files/Liite%20%20Imatran%20s%C3%A4hk%C3%B6asema.pdf>

Imatran Valtionhotelli siirtyy uuden ketjun alle, 8.1.2018. Luettu 17.10.2019

<https://www.imatralainen.fi/artikkeli/596362-imatran-valtionhotelli-siirtyy-uuden-ketjun-alle>

Kolmen Ristin kirkko, Alvar Aalto säätiö 13.10.2019

<https://www.alvaraalto.fi/arkkitehtuuri/kolmen-ristin-kirkko/>

Kulttuuriympäristön palveluikkuna- Luettu:5.11.2019

<https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>

Museovirasto. Vesiliikuntaympäristöt (uinti, soutu, purjehdus). Luettu 21.1.2020

http://liikuntaymparistot.nba.fi/read/asp/r_invaraportti.aspx?inva_id=400004

Neitsytniemen kartano on myyty. Imatran kaupungin kotisivut. 23.4.2019. Luettu 15.10.2019

https://www.imatra.fi/uutinen/2019-04-23_neitsytniemen-kartano-myyty

Etelä-Saimaa- 10.11.2019. Luettu: 19.11.2019

<https://esaimaa.fi/uutiset/lahella/0208da69-5edd-487d-9b23-ae012040f07b>

Etelä-Saimaa. 6.9.2019. Luettu: 15.10.2019

<https://esaimaa.fi/uutiset/lahella/fd5c2329-9789-484d-9c6f-d6e10f827b00>

Sienimäki. Luettu 20.1.2020

<https://zilliacus.fi/exempelsida/iii-andra-och-tredje-slaktgrenen/sienimaki/>

Suomen puolustuslaitoksen rakennukset. Docomomo Suomi Finland. Luettu. 24.10.2019

<http://docomomo.fi/kohteet/suomen-puolustuslaitoksen-rakennukset/>

Muut lähteet (esm. haastattelut,, näyttelyt, ym)

Asemakaavan muutoksen selostus, joka koskee 7 päivänä lokakuuta 2009 päivättyä asema-kaavakarttaa 1005. Kaupunginosa 35, Tainionkoski Korttelin 7 osa. Imatra.

Imatran yleisasemaakava 1953. Print Oy Helsinki, Helsinki 1957.

Nokelainen, Anna-Maija. Imatra – Edistyvä karjalaiskaupunki. Imatran matkailutoimisto. 10.7.1987 matkailumainos?

Museoviraston avoimen aineiston paikkatieto.

Kartat

Maakirjakartta Jääsken pitäjästä vuosilta 1640-44. Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX) <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/14138>

Karjalan läänin kartta vuodelta 1650. Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX)

<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/20370/discover>

Karjalan Kannakselta ja Laatokan Karjalasta Maanmittauslaitoksen ja Topografikunnan ennen vuotta 1939 laatimat kartat. Maanmittauslaitos

<https://www.maanmittauslaitos.fi/asioi-verkossa/vanhat-karjalan-kartat>

Vanhat painetut kartat. Maanmittauslaitos

<https://www.maanmittauslaitos.fi/asioi-verkossa/vanhat-painetut-kartat>

Venäläiset topografikartat XVI 49 vuodelta 1898. Viipurin lääni, Jääsken kihlakunta. Kansallisarkisto.

Viipurin kuvernementti. Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX).

<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/24640>